

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Короткова Ю., Юлдашева С.

УКРАЇНСЬКА НАУКОВА МОВА

навчальний посібник

**Київ
«Інтерсервіс»
2025**

УДК 811.161.2 : 808.5

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради

Національної академії внутрішніх справ (протокол № 25 від 24.12.2024).

Короткова Ю., Юлдашева С.

УКРАЇНСЬКА НАУКОВА МОВА / Ю. Короткова, С. Юлдашева,

– ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2025. — 157 с.

Рецензенти:

Ольга Новікова – доктор філологічних наук, професор, член Національної комісії зі стандартів державної мови;

Олена Євмененко – завідувач кафедри української філології Маріупольського державного університету, кандидат філологічних наук, доцент

ISBN 978-966-999-484-4

У посібнику для підготовки здобувачів освітнього ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальностями 081 «Право», 053 «Психологія» міститься матеріал, який дозволить глибше усвідомити особливості наукового стилю мовлення, його жанрові різновиди, структуру наукової мови, поняття академічної доброчесності науковця. Виконання комплексу вправ і завдань, які запропоновано в посібнику, допоможе аспірантам та ад'юнктам практично опанувати культуру української наукової мови як під час аудиторних занять, так і самостійно.

Видання адресоване здобувачам освіти, викладачам, науковцям.

ISBN 978-966-999-484-4

© Короткова Ю., Юлдашева С., 2025

© Національна академія внутрішніх справ, 2025

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВИЙ СТИЛЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	7
1.1. Становлення і розвиток наукового стилю української мови.....	7
1.2. Науковий стиль сучасної української літературної мови: сфера вживання, призначення, підстилі та жанри.....	9
1.3. Особливості наукового тексту і професійного наукового викладу думки.....	15
1.4. Мовні засоби наукового стилю.....	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРОВОГО РІЗНОВИДУ НАУКОВОГО СТИЛЮ.....	25
2.1. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці.....	25
2.2. Анотування і реферування наукових текстів.....	27
2.3. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті.....	29
2.4. Есе.....	31
2.5. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці.....	33
2.6. Цитати і засоби текстового зв'язку в наукових дослідженнях.....	34
2.7. Бібліографічні посилання.....	35
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	43
РОЗДІЛ 3. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ.....	44
3.1. Поняття академічної доброчесності в науковій та нормативній літературі.....	44
3.2. Академічна культура: поняття, функції, складові.....	48
3.3. Етичний кодекс ученого. Бухарестська декларація етичних принципів вищої освіти.....	52

РОЗДІЛ 4. СТРУКТУРА НАУКОВОЇ МОВИ.....	55
4.1. Лексичні особливості наукової мови. Характер лексики в різних жанрах наукового стилю.....	55
4.2. Фразеологія наукового стилю.....	62
4.3. Морфологічні особливості наукового тексту. Мовні штампи та кліше в науковій мові.	65
4.4. Специфіка синтаксису наукової мови.....	75
4.5. Методичні поради до написання наукових досліджень.....	77
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4.....	81
РОЗДІЛ 5. КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ.....	83
5.1. Усна мова науковців. Структурно-композиційна будова усного наукового виступу.....	83
5.2. Риторика наукового мовлення. Реалізація риторичних законів у науковому мовленні.....	86
5.3. Невербальні засоби у науковому мовленні.....	90
5.4. Наукова дискусія. Науковий діалог.....	94
5.5. Культура мови і мовний етикет.....	96
5.6. Візуальні засоби презентації наукового дослідження.....	100
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 5.....	103
РОЗДІЛ 6. ВПРАВИ ТА ЗАВДАННЯ.....	104
6.1. Мовні вправи і завдання.....	104
6.2. Мовленнєві вправи і завдання.....	110
6.3. Питання, вправи і завдання до теми «Академічна доброчесність як запорука якісної освіти і науки».....	124
6.4. Підсумковий тест з дисципліни.....	129
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	140
ДОДАТКИ.....	144

ПЕРЕДМОВА

У сучасній науці важливо знайти своє місце, сформувати власну систему наукових поглядів у межах тієї чи тієї наукової сфери, оволодіти культурою наукової мови, складниками якої є ґрунтовна мовнокомунікативна підготовка, вільне послуговування нормативною науковою мовою в усіх підстилях у письмовій та усній формах.

Допомогти у цьому здобувачам освітнього ступеня доктора філософії покликана навчальна дисципліна «Українська наукова мова», яка спрямована на формування науково-дослідницької професійно орієнтованої мовної компетентності, передбачає розвиток усного й писемного академічного мовлення, належить до циклу навчальних дисциплін для здобуття глибинних знань.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Українська наукова мова» є поглиблення та розширення мовних і мовленнєвих знань, умінь та навичок, які є необхідними для подальшого застосування в науковій роботі юридичного, психологічного та філософського профілів.

У результаті вивчення цієї дисципліни підвищується рівень володіння сучасною українською науковою мовою, формується цілісний науковий погляд на мову, розвиваються вміння і навички аналітичного опрацювання різних джерел наукової інформації, правильного використання мовних засобів залежно від сфери й мети наукового спілкування, створення якісних наукових текстів тощо. Також покращується загальна наукова ерудиція здобувачів, їх мовна та мовленнєва культура.

Результатом вивчення цієї дисципліни є отримання здобувачами

загальних мовних знань про :

- предмет, об'єкт, мету та значення курсу;
- зв'язок цієї дисципліни з іншими науковими галузями знань;
- мову як систему знаків та правил їх поєднання;
- функції наукової мови;
- мову як суспільне явище, її суспільні функції;

- характерні ознаки української наукової мови;
- різновиди мовних норм літературної мови, доречність їх використання в усному та писемному науковому мовленні;
- критерії культури наукового мовлення, дотримання яких сприяє побудові зрозумілого та логічного мовлення;
- мовний етикет наукового спілкування;
- різновиди наукових лексикографічних джерел тощо;

знань про особливості наукової мови:

- загальні відомості про сутність та функції наукової мови юридичного, психологічного та філософського профілів, її різновиди;
- термінознавство, види юридичних, психологічних та філософських термінів,
- науковий текст, його види;
- наукові лексикографічні джерела;
- лексикографічні джерела юридичного, психологічного та філософського спрямування;
- структурні особливості наукових текстів;
- особливості функціонування мовних норм в наукових текстах;
- особливості перекладу наукової літератури;
- специфіку наукової літератури тощо.

Під час вивчення цієї дисципліни вдосконалюються **вміння та навички** здобувачів щодо:

- дотримання норм вимови та наголошування в усному науковому мовленні;
- вживання граматичних норм як в усному, так і писемному науковому мовленні;
- інтерпретації, оцінки наукових творів;
- формулювання проблеми, визначення актуальності наукового дослідження, його теоретичного й практичного значення, входження конкретного дослідження до відповідної наукової проблеми;

- аргументованого оцінювання наукового мовлення в різних комунікативних ситуаціях щодо дотримання норм літературної мови з оперттям на словники і мовленнєві зразки;

- застосування орфографічних, пунктуаційних норм у писемному мовленні;

- використання наукової лексики в усному та писемному мовленні;

- вживання наукової термінології, вибору доречного терміна з ряду синонімічних;

- розрізнення паронімів, синонімів, омонімів, багатозначних термінів у наукових текстах;

- використання усталених мовних зворотів у наукових текстах; застосування правил мовного етикету в науковому спілкуванні;

- роботи з лексикографічними джерелами, передусім юридичного, психологічного, філософського спрямування;

- укладання текстів за результатами наукових досліджень, правильного їх оформлення;

- правильного вживання мовних засобів відповідно до поставленого завдання тощо.

Ефективному досягненню визначеної мети і завдань дисципліни сприятиме пропонований навчальний посібник, який складається зі вступу, шести розділів, списку використаних джерел і додатків. Перші п'ять розділів присвячені висвітленню особливостей наукового стилю мови, його підстилів і жанрів. Значну увагу приділено характеристиці норм академічного мовлення (лексичних, граматичних, орфографічних та ін.); запропоновано фрази-кліше, які варто вживати під час обґрунтування актуальності, формулювання мети, викладу основного матеріалу наукового дослідження, висвітленню його результатів; проаналізовано типові помилки, які трапляються в наукових текстах; наведено приклади оформлення бібліографії за ДСТУ 8302:2015. Окремий розділ присвячений аналізу поняття академічної доброчесності, характеристиці основних проявів її порушення (плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація тощо). Останній шостий розділ має прикладний

характер і допоможе на практиці формувати культуру наукової мови здобувачів освітнього ступеня «доктор філософії». У додатках представлено глосарій, який містить основні терміни з дисципліни, та мовні звороти, які варто використовувати під час підготовки якісних наукових текстів.

Отже, навчальний посібник надасть можливість зрозуміти тонкощі наукової мови, а також ретельно перевірити рівень сформованості здобутих навичок і вмій із зазначених тем.

РОЗДІЛ 1.

НАУКОВИЙ СТИЛЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1.1. Становлення і розвиток наукового стилю української мови

Науковий стиль СУМ почав формуватися ще в давній книжній українській мові за зразками і під впливом грецької і латинської мов (латина на той час була мовою наук усієї Європи). Частково науковий стиль формувався з власне українських мовних засобів шляхом спеціалізації їх вжитку і термінологізації значень. Хоч «наука» Київської Русі була популяризаторською, все ж вона мала істотне значення для становлення наукового стилю української мови. Визначними творами наукової літератури того часу були історичні переклади, зокрема переклад світової історії Іоана Малали (VI ст.), що являв собою історію Давньої Греції, Риму та Візантії; «Хроніка» Георгія Многогрішного, в якій йдеться про історію Візантії. Елементи наукового викладу є і в «Ізборнику» Святослава (1073). Крім історичних творів, у X–XI ст. були поширені й природничі. Це насамперед «Шестодневи» – виклад природознавства у формі коментаря до історії шести днів творення світу. Популярним тоді був «Фізіолог» – збірка оповідань про навколишній світ. Науковий характер мав також збірник сентенцій знаменитих людей «Бджоли» та ін. У XVI–XVII ст. наукові книги готувалися і видавалися українськими вченими в Острозькій академії, Львівському братстві, Києво-Могилянській академії, Києво-Печерській лаврі та в інших навчальних закладах, братствах, монастирях України. У Києво-Могилянській академії, наприклад, було розроблено теорію онтології терміна, виділено властивості наукових номінацій. Відсутність українських наукових установ та вищих навчальних закладів в Україні у часи бездержавності, постійні заборони урядів різних держав викладати українською мовою і друкувати книги негативно позначилися на розвитку наукового стилю. Науковий стиль сучасної української літературної мови почав розвиватися з середини XIX ст., коли журнал “Основа” почав друкувати науково-популярні

статті. Свого часу російський письменник М.Чернишевський писав: “Настане час, коли українською мовою видаватимуть не тільки художні твори, а всякі книги, серед них і учені трактати з усяких наук”. Перша серйозна спроба поставити питання про науковий стиль української мови в теоретичному плані належить П. Житецькому (1836–1911). Він накреслив перспективу його розвитку, брав активну участь у виробленні норм українського правопису, написав глибокі наукові дослідження з історії української мови, літератури, фольклору. Проте умов для практичної реалізації цього не було ще тривалий час. Першою українською науковою установою справедливо вважають Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1893); засноване у 1872 році як суто літературне, у 1893 році воно з суто літературного було перетворене на загальнонаукове. 8 Українське наукове товариство у Києві було засновано в 1907 р. Ці наукові установи видавали “Записки”, а також спеціальні збірники секцій (філологічна, історико-філософська, математична, природничотехнічна, медична). З кінця XIX ст. більш-менш інтенсивно розгортається видання наукових праць, передусім науково-популярних, українською мовою переважно з гуманітарних дисциплін (історія, література), менше з економіки, права, філософії; поодинокі наукові праці з географії, біології, геології, медицини; майже не видавалися з фізики, математики, хімії. Оцінюючи цей факт, відомий український мовознавець І. Верхратський 1910 року писав: “У нас літератури наукової руської немає”. Від 90-х рр. XIX ст. науковий стиль української мови починає відносно активно розвиватися. У його розвиток великий внесок зробили українські вчені М. Драгоманов, І. Франко, А. Кримський, В. Гнатюк, К. Михальчук та ін. Переважно це сфери гуманітарна та суспільна. У лексиці української наукової літератури кінця XIX – початку XX ст. вже помітно представлена загальнонаукова термінологія, напр.: аргумент, аспект, аксіома, гіпотеза, дедукція, дефініція, експеримент, елемент, класифікація, принцип, система, теорія, форма, формула та ін. Закінчення процесу формування наукового стилю української мови в усіх його жанрових різновидах припадає на XX ст. Він досягає такого рівня розвитку, що дає змогу передати

найскладніші здобутки людської думки в будь-якій сфері наукових знань. В українській науковій мові виробилися власні принципи використання словесних і граматичних засобів загальнонаціональної літературної мови, а також у ній представлені й індивідуальні манери письма відомих учених. Усе це є показником її стилістичної зрілості та багатства. Наприкінці ХХ ст. з утвердженням незалежності України, з прийняттям Закону про мови, яким за українською мовою визнано її статус державної, почався процес оздоровлення науки, наукової термінології, збагачення фахових терміносистем відповідно до рівня сучасного розвитку наук питомо українськими термінами і терміносполученнями.

1.2. Науковий стиль сучасної української літературної мови: сфера вживання, призначення, підстилі та жанри

Науковий стиль – функційний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою у сфері освіти й науки, виробництва. Сфера спілкування, у якій використовується науковий стиль – наука й навчання. Основна мета спілкування – повідомлення наукових фактів, обмін науковою, навчальною інформацією: це формулювання ідей, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, повідомлення наслідків досліджень, наукове пояснення явищ, систематизований виклад певних знань; ще одна мета – збереження наукової інформації тощо.

У кожній сфері спілкування на мову впливають певні, постійні й важливі, позамовні чинники, які значною мірою формують функціональний стиль.

Рис. 1. Риси наукового стилю

ний характер	логічність викладу	точність (однозначність)	образності	викладу	сухість
-----------------	-----------------------	-----------------------------	------------	---------	---------

Науковий стиль обслуговує всі сфери професійно-наукового життя суспільства і виконує насамперед інформативну функцію. Текст наукового стилю підпорядкований впливу на свідомість, розум читача, а не на його почуття. Провідним є прагнення до максимальної об'єктивності. Отже, **основні риси цього стилю:**

- широко використовуються терміни, абстрактна лексика, наукова фразеологія; наскрізними постають однозначність слів, недопустимість різного тлумачення, що має на меті забезпечити стовідсоткову зрозумілість інформації;
- переважають складні розповідні речення, насамперед складнопідрядні з причиновим і наслідковими відношеннями, які дозволяють висловити складну думку з дотриманням її послідовності;
- текстам наукового стилю притаманна чітка внутрішня структура, послідовний поділ на розділи, параграфи, що полегшує його сприймання, а також пошук у ньому певної інформації;
- характерним постає використання спеціальної наукової символіки, умовних скорочень, формул, таблиць, списків, а також інформації, поданої у графічному вигляді: карт, схем, графіків;
- тексти зберігають між собою зв'язок: наводяться цитати інших авторів, посилання з чіткою адресацією – вказівкою назви джерела, автора, місця видання і навіть цитованої сторінки.

Науковий стиль унаслідок різноманітності галузей науки й освіти поділяють на такі підстилі:

- а) власне науковий (монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, курсова й дипломна роботи, реферат, тези);
- б) науково-популярний (статті в науково-популярних журналах);
- в) науково-навчальний (підручники, лекції, бесіди);

г) виробничо-технічний (інструкції, опис винаходів тощо; використовується у спеціальній літературі, що обслуговує різноманітні сфери господарства та виробництва).

Провідна і постійна ознака наукового стилю – термінологічність, тобто наявність термінологічної лексики й фразеології. За висловом Л. Щерби, “інтернаціональна термінологія становить тканинну основу наукової мови” (інтернаціональна лексика стилістично нейтральна, має менше семантичних, лексико-граматичних зв’язків і т. ін.). Процеси, які відбуваються в мові науково-технічної літератури, стали предметом дослідження багатьох українських мовознавців. Семантичні явища в українській термінології висвітлено у працях В. Перебийніс, Т. Панько, Л. Симоненко, Г. Мацюк, О. Марцинківської, В. Овчаренко, Т. Лагутіної, Б. Михайлишина та ін. Структуру наукового тексту розглянуто в монографії А. Коваль; функціонально-стилістичний аналіз мови науково-технічної літератури здійснила Н. Непийвода. Серед проблем наукового стилю особливо вирізняється питання використання образних елементів. Характеристика метафори і метонімії як засобів формування української термінології була об’єктом наукових розвідок Г. Краковецької, І. Кочан, Н. Родзевич. Увага українських дослідників спрямована на функціональні особливості образних засобів: у працях О. Кадомцевої описано вживання метафори у філософському тексті, у роботі Г. Краковецької проаналізовано номінативні метафори, у дисертаційному дослідженні Г. Дядюри досліджено функціональні параметри образності в науковому стилі: параметр когнітивного зв’язку, комунікативний і діяльнісний параметри, параметр стилістичного розмежування текстів, параметр індивідуального стилю тощо. Основні функціональні фактори наукового стилю – мета й завдання комунікації – були не раз об’єктом визначення як у спеціальних працях, присвячених науковому стилю, так і побіжно – у працях, присвячених іншим питанням. Існує визначення основного функціонального спрямування наукового стилю, зроблене В. Виноградовим, за яким для наукового стилю характерне термінологічне позначення відповідних

понять і явищ і логічно узагальнювальна система послідовного викладу. Зокрема, В. Виноградов пише: “Безпосереднім предметом вивчення для тієї чи іншої науки служить не саме явище, не явище само по собі, але поняття про нього, утворене під певним кутом зору”. Дослідник вважає основною функцією наукової мови повідомлення, інформування (усе, що ускладнює здійснення цього завдання, ускладнює інформацію і тому неправомірне в науковому стилі). У монографії “Науковий стиль сучасної української літературної мови” А. Коваль відзначає, що “науковий стиль української мови, як і інші її стилі, – категорія історична. Він формувався й розвивався під впливом таких чинників, як загальний стан науки і наукових знань на Україні, як ступінь розвитку літературної мови, а також під впливом мовної практики визначних майстрів – письменників і вчених, громадських діячів і діячів культури, – які зверталися до рідної мови у своїх наукових, історичних, економічних, літературно-критичних та інших творах”. Проте на різних етапах становлення й розвитку наукового стилю української мови роль цих чинників була неоднакова. На сучасному етапі розвитку української літературної мови, зокрема її наукового стилю, індивідуальна манера викладу навіть видатного вченого вже не може помітно впливати на науковий стиль.

Науковий стиль обслуговує всі сфери професійно-наукового життя суспільства і виконує насамперед інформативну функцію. Текст наукового стилю підпорядкований впливу на свідомість, розум читача, а не на його почуття. Провідним є прагнення до максимальної об’єктивності. **Основні риси цього стилю:**

- широко використовуються терміни, абстрактна лексика, наукова фразеологія; наскрізними постають однозначність слів, недопустимість різного тлумачення, що має на меті забезпечити стовідсоткову зрозумілість інформації;
- переважають складні розповідні речення, насамперед складнопідрядні з причиновим і наслідковими відношеннями, які дозволяють висловити складну думку з дотриманням її послідовності;

- текстам наукового стилю притаманна чітка внутрішня структура, послідовний поділ на розділи, параграфи, що полегшує його сприймання, а також пошук у ньому певної інформації;
- характерним постає використання спеціальної наукової символіки, умовних скорочень, формул, таблиць, списків, а також інформації, поданої у графічному вигляді: карт, схем, графіків;
- тексти зберігають між собою зв'язок: наводяться цитати інших авторів, посилання з чіткою адресацією – вказівкою назви джерела, автора, місця видання і навіть цитованої сторінки.
- текстам наукового стилю притаманна стереотипність, тобто використання усталених форм, кліше для побудови текстів;
- відсутність образності, емоційності та індивідуальних авторських рис.

У межах наукового стилю виділяються різні підстили. Дослідники за критерії їх виділення беруть різні функції і сфери застосування. Проте, якими б різними не були позиції дослідників (М. Пилинського, А. Коваль, О. Митрофанової, К. Ленець, О. Пономаріва, Н. Ботвиної, М. Пентилюк), зіставлення цих позицій дозволяє виділити:

1) власне науковий (академічний) підстиль із жанрами текстів (монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, курсова й дипломна роботи, реферат, тези). Поділяється на науково-технічний та гуманітарний;

2) науково-навчальний (дидактичний) підстиль із жанрами текстів (підручники, посібники, лекції, бесіди) використовується при написанні підручників, посібників для навчання.

3) науково-популярний підстиль (науково-популярна література) має на меті зацікавити науковою інформацією широке коло людей, незалежно від професійної підготовки;

4) виробничо-технічний підстиль – обслуговує різні сфери господарства й виробництва (інструкції, описи технологій).

Власне науковий або академічний підстиль використовується при написанні первинних і вторинних наукових текстів, що повідомляють наукове

інформацію, доводять її новизну. До первинних наукових текстів (їх мета – доведення певної наукової істини) належать монографія, дисертація, дипломні, магістерські роботи, наукові статті, наукова доповідь. До вторинних (їх мета – опис змісту первинних текстів) належать конспекти, реферати, анотації, рецензії. Ці тексти відносять також до науково–інформативного різновиду власне наукового підстилю.

Для власне наукового підстилю характерними ознаками виступають академічність викладу, насиченість термінами, книжність, використання чітких визначень, складних синтаксичних конструкцій. Тексти цього різновиду адресуються фахівцям відповідного профілю.

Науково-навчальний підстиль – характерна ознака підручників, навчальних та методичних посібників, збірників завдань і вправ, програм, курсів лекцій, словників, конспектів тощо). Наукову інформацію такий підстиль подає обґрунтовано і доступно для студентів чи учнів.

Науково-популярним підстилем пишуться тексти статей, есе наукових праць, інтерв'ю вчених, огляди наукової інформації.

Виокремлюється також **науково-довідковий, науково-публіцистичний та науково-фантастичний підстилі**.

У кожному підстилі, кожному жанрі існує відповідна текстова організація з відповідними загальномовними і стильовими нормами.

Підстилі наукового стилю та їх жанрові різновиди

Різнovid наукового стилю	Жанрові різновиди
Власне науковий	Статті, дисертації, монографії, наукові доповіді
Науково-популярний	Нариси, книги, лекції
Науково-навчальний	Підручники, навчальні посібники, програми, збірники вправ, лекції, конспекти
Науково-	Реферати, анотації, рецензії, відгуки, огляди, резюме

інформативний	
Науково-довідковий	Словники, енциклопедії, довідники, каталоги
Науково-технічний	Інструкції, патенти, авторські свідоцтва, доповідні записки, службові листи, промислова реклама
Науково-дослідний	Наукові звіти, довідки про впровадження результатів досліджень, угоди про наукову співпрацю
Науково-публіцистичний	Науково-публіцистична стаття, хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж
Науково-фантастичний	Фантастичні оповідання, повісті, романи

1.3. Особливості наукового тексту і професійного наукового викладу думки

Науковий текст являє собою різновид тексту літературної мови. Приналежність до сфери наукового спілкування, наукової діяльності накладає на базові категорії тексту певні обмеження, які зумовлюють відбір та вживання певних лексико-граматичних засобів, використання спеціальних структурних, логіко-композиційних схем організації текстового матеріалу.

Категорії наукового тексту: зв'язність; структурованість; цілісність; модальність; функціонально-смісловий тип.

Найважливішим засобом вираження логічних зв'язків тут є спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже), заперечення (проте, тим часом, але, тоді як, однак, аж ніяк), причинно-наслідкові відношення (таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж), перехід від однієї думки до іншої (раніше, ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимось на...), результат, висновок (отже, значить, як висновок, на закінчення зазначимо, підсумовуючи, слід сказати).

Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники і дієприкметники (той, такий, названий, вказаний).

Не завжди ці та подібні їм слова прикрашають наукову працю, проте вони є своєрідними дороговказами, які попереджають про повороти думки автора, інформують про особливості його творчого шляху. У деяких випадках компоненти такого типу не тільки допомагають окреслити переходи авторської думки, але й сприяють удосконаленню рубрикації тексту. Наприклад, слова перейдемо до розгляду можуть замінити заголовок рубрики. Вони, відіграючи роль невиділених рубрик, пояснюють внутрішню послідовність викладу, а тому в науковому тексті дуже потрібні.

СПОСОБИ ВИКЛАДУ ІНФОРМАЦІЇ В НАУКОВОМУ ТЕКСТІ

Традиційна класифікація виділяє **три способи викладу інформації й відповідно три типи тексту**: розповідь, опис і роздум (пор. праці **М.І. Пентилюк, Л.В. Скуратівського** та ін.).

Мета розповіді – передати перебіг подій у часі. Це розповідь про те, як і в якій послідовності відбувалися події.

Мета опису – відтворити картину дійсності. Це перерахування якостей предмета або явища, властивих йому в певний момент, суттєва риса опису – одночасність цих ознак.

Мета роздуму – дослідження, узагальнення знань про дійсність, з'ясування причин явищ, обґрунтування висновків, доведення істинності або неістинності певних положень.

Отримавши в спадок від класичної риторики струнке та універсальне вчення про способи викладу, лінгвістика довгий час користувалася цими традиційними і досить загальними уявленнями про структуру тексту. Однак способи викладу не підпорядковувалися тому ступеню формалізації, до якого прагнули лінгвісти, вивчаючи мову як систему. Сучасні дослідження в галузі стилістики й текстології зробили необхідним уточнити уявлення про будову тексту. Сьогодні ми розглядаємо способи викладу як функціонально-сміслові типи мовлення, які втілюються у структурні типи тексту, що характеризуються

смісловою цілісністю, структурною завершеністю, організацією за певною схемою, графічною оформленістю.

Аналіз як писемного, так і усного мовлення переконує в тому, що мовленнєві конструктивні форми надзвичайно різноманітні. Традиційна трикомпонентна схема (розповідь, опис, роздум), безсумнівно, справедлива, проте вона потребує доповнення та уточнення.

Своє місце в цій схемі повинні знайти такі форми: а) **повідомлення**, структура якого зазвичай визначена добре відомою формулою – відповіддю на запитання що? де? коли? б) **інформаційний опис**, який відображає не тільки зовнішні ознаки предметів і явищ, але й знання суттєвих, часто недоступних зовнішньому сприйняттю якостей; в) **умовивід** – виведення нового судження з уже відомих суджень; г) **визначення** – точне розкриття змісту поняття, що дозволяє судити про суть явища, його властивості й основні риси; ґ) **пояснення**.

Спосіб викладу матеріалу в тому чи іншому тексті визначається залежно від його логічної структури. Розглянемо докладніше специфіку реалізації зазначених вище способів викладу інформації в наукових юридичних текстах.

Розповідь. Складові (вузли) розповіді рівноправні, а зв'язок між ними сурядний. Для синтаксичної структури розповіді характерна опора на предикати, виражені передусім дієслівними формами минулого часу доконаного виду: зробив, написав, відповів, відзначив, помітив, відвідав, опитав тощо. Саме такі предикати мають найбільш чітко виражену спроможність «рухати дію», позначаючи межу, яка нею досягається. Вичерпавши себе, дія припиняється та поступається місцем іншій дії. Таким є механізм сполучення дієслів доконаного виду, які передають у розповіді послідовність подій. У наукових юридичних текстах такий спосіб викладення матеріалу, як розповідь, застосовується не дуже часто, проте у деяких випадках є абсолютно необхідним, наприклад, коли розглядаються історичні передумови розвитку певного суспільного явища або юридичного поняття. Пор.: Податки в тій формі, в якій ми з ними стикаємось в сучасних умовах, склалися відносно

недавно, хоча основні елементи механізму оподаткування зародились ще в давнині. Перехід від натурального господарства до грошового, зародження і формування держави стали головними причинами появи податків. Так, уже в стародавній Греції діяв оброк на комуни, у Римській імперії стягувалися податки на майно. Аугустус (63 р. до н.е. – 14 р. н.е.) увів прямі податки з обороту: оподаткуванню підлягали обороти від купівлі рабів. Ферпасіан (9 -79 р. н.е.) увів податок на громадські туалети. У Київській Русі основним доходом влади (9-12ст.) була данина (натуральна рента). Сплачувалась данина натурою: медом воском, цінними хутрами, а в більшості зерном і сіном.

Опис. Для опису характерні дієслова недоконаного виду (минулого й теперішнього часу), які фіксують статистику фактів і дозволяють досягти ефекту «зупиненого часу»: знайомлюсь, знайомився, спостерігаю, свідчу, свідчив, відправляюсь, відправлявся, іду, ішов, підписую, підписував тощо. Невипадково одна з функцій теперішнього часу дієслова в граматиці має назву «теперішній зображувальний». Він називає дію, але сам по собі позбавлений руху. Лише в мовленні, у зміні дієслівних форм теперішній час дієслова набуває властивості передавати рух. Конструктивна особливість опису полягає в тому, що відбувається рух від одного елемента опису до іншого. У результаті ж цього поелементного знайомства з предметом опису ми повинні скласти про нього цілісне уявлення. Пор.: Основним джерелом формування доходів бюджету як України, так і інших держав виступають податки. Суть податків, їх мета і функції визначаються економічним і політичним ладом суспільства, природою і завданням держави.

Повідомлення як композиційно-мовленнева форма констатує факт або представляє його як такий, який обов'язково повинен здійснитися. Завдання відобразити часові та просторові відношення, як у розповіді та описі, передати динаміку смислового розвитку, як у роздумі, перед повідомленням не стоїть. Його логічна структура відображає лише відношення загального і часткового. Найкоротший варіант повідомлення – одне поширене речення, яке містить, однак, багато відомостей, і тому його синтаксична структура, звичайно,

ускладнена, пор.: У минулому році у Франції прогріміли вибухи (у Парижі, Бордо, а також у Ліоні були підірвані житлові дев'ятиповерхові будинки), за якими було порушено кримінальні справи за статтею «тероризм».

Інформаційний опис – у науковій, довідковій, навчальній літературі виявляє ознаки, притаманні його об'єкту як ознаки родові. Так, в опис міста обов'язково увійде інформація про його географічне положення, кількість мешканців, історію, розвиток промисловості, культурний розвиток тощо. Послідовність цих елементів визначена та логічно обґрунтована, порушувати її не можна. Ці композиційні схеми полегшують сприйняття інформації, допомагають порівняти дані з наведеними в однотипних описах. Мета інформаційних описів – повідомити нове знання. У наукових юридичних текстах цей спосіб викладу інформації надзвичайно поширений, адже виявлення та опис властивостей того чи іншого предмета, явища, поняття – невід'ємна ознака наукового стилю мовлення, пор.: Податок має певні юридичні ознаки: 1) повинен встановлюватись тільки законом, прийнятим органом законодавчої влади; 2) як правило, має грошову форму, але є виключення; 3) сплачується завжди у бюджет: в державний або місцевий, а також може розподілятися між ними; 4) повинен бути однаково обов'язковим для всіх суб'єктів і повинен сплачуватися у співвідношенні з платіжними можливостями кожного суб'єкта; 5) йому притаманні всі властивості обов'язкового платежу, тобто він не є добровільним.

Роздум – найскладніший за своєю метою та структурою спосіб викладу. Мета роздуму – установити зв'язок між явищами, узагальнити їх, зробити висновок. Логічні та синтаксичні особливості роздуму визначені перебігом часто досить непростих мисленневих операцій. Роздум – це процес виведення нового знання. Цим обґрунтована вимога суворої послідовності суджень і точності логічних зв'язків між ними, які мають підпорядкувальний характер. Логічна структура роздуму – ланцюжок суджень, які всі відносяться до одного предмета чи питання і які йдуть одне за одним таким чином, що з попередніх суджень обов'язково витікають інші, у результаті чого віднаходиться відповідь

на поставлене запитання. Особливості логічних, смислових зв'язків відображаються у синтаксичній структурі роздуму. Якщо для розповіді та опису характерний синтаксичний паралелізм, який виражається в побудові речень, у підборі форм присудків, то основна одиниця роздуму – судження, поєднані ланцюговим зв'язком. Головне у смисловому відношенні слово речення, яке містить у собі нове знання про предмет думки, у наступному реченні повторюється. Таким чином, синтаксична структура роздуму відображає рух, розвиток, зіплення думок.

Часовий план, співвіднесеність присудків, які звертали на себе увагу при аналізі описів і розповідей, у роздумі відіграють другорядну роль, головне при цьому способі викладу – сам суб'єкт або об'єкт думки. У роздумах кількісно переважають іменники. Це можна пояснити тим, що завдання таких текстів – розкрити зміст поняття, пояснити суть явищ, а не розповідати про події чи описувати їх. Пор.: На нашу думку, назріла у чинному законодавстві об'єктивна потреба конкретизувати умови здійснення та обмеження права медичних працівників на надання фізичним особам неповної інформації про стан їхнього здоров'я, обмеження права їхнього доступу до окремих медичних документів, коли інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я та зашкодити процесові лікування (ч.3 ст.285 ЦК України). У зв'язку із цим видається можливим запропонувати такі варіанти розв'язання зазначеної потреби: 1. Законодавчо закріпити вичерпний перелік випадків надання такого права медичним працівникам. 2. Законодавчо закріпити й визначити конкретні критерії та умови, за яких допускатиметься надання медичними працівниками неповної інформації про стан здоров'я фізичної особи або обмеження права такої фізичної особи на ознайомлення з відповідними медичними документами. 3. Виключити із ЦК України ч.3 ст.285 та ч.3 ст.39 із Основ законодавства України про охорону здоров'я, скасувавши тим самим у чинному законодавстві України право медичних працівників на надання неповної інформації про стан здоров'я фізичної особи ...

Визначення та пояснення фіксують судження про наявні ознаки предмета або класу предметів. Розглядаючи наше мовлення як процес розгортання понять, деякі автори вважають, що визначення є найпростішим (з точки зору структурної організації), найстійкішим та логічно суворим її видом. Пояснення розглядається як різновид визначення з ускладненою для досягнення комунікативної мети структурою.

Структура будь-якого визначення **подвійна**, вона включає в себе те, що визначається, та власне визначення. Наприклад, демократія (те, що визначається) – це форма правління, політичний устрій, при якому верховна влада належить народу (власне визначення).

Синтаксичне оформлення визначення дозволяє передати найбільш постійний характер зв'язку між його частинами: називний відмінок предиката без зв'язки або із зв'язкою є, являє собою, становить вказує на завершеність процесу розкриття змісту поняття, пор.: Податкова політика являє собою діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків. Прямі податки – це обов'язкові нормативні платежі з прибутку або доходу працівника, спадщини, землі, будівель, тощо. Непрямі податки – це податки, які включаються в ціну товарів або тарифів на послуги. Для них характерна простота вилучення, вони забезпечують регулярність надходжень до бюджету.

Операція логічного визначення, як відомо, ґрунтується на перерахуванні ознак предметів або явищ, і в цьому можна побачити його подібність до опису. Вибір ознак, які перераховуються, у цьому випадку диктується уявленнями про загальне, а не часткове. Такі ознаки можуть бути знайдені та сформульовані не в результаті безпосереднього спостереження, а в ході дослідження та узагальнення. І хоча синтаксичний зв'язок між ознаками, які перераховує визначення, є сурядним, це не вільне перерахування, воно відповідає суворій логічній схемі: Масове отруєння – це злочинна ворожа діяльність, яка полягає в завданні шкоди життю, здоров'ю великої кількості людей шляхом внесення отруйних високотоксичних речовин у продукти харчування, джерела питної води, у повітря.

Отже, науковий юридичний текст характеризується тим, що в ньому широко застосовуються найрізноманітніші способи викладу інформації (розповідь, роздум, опис, повідомлення, інформаційний опис, визначення, пояснення). Це зумовлюється складністю побудови наукового тексту взагалі, а також тим, що в науковому тексті відображаються складні суспільні відносини.

1.4. Мовні засоби наукового стилю

Серед особливостей наукової мови, які суттєво впливають на мовностилістичне оформлення дослідження слід відзначити:

- наявність великої кількості іменників із абстрактними значенням, а також віддієслівних іменників (дослідження, розгляд, вивчення тощо);

- широке використання відносних прикметників (суспільний, юридичний, законодавчий тощо), оскільки саме вони, на відміну від якісних, дають змогу з граничною точністю називати достатні і необхідні ознаки понять;

- при вживанні якісних прикметників, переважають аналітичні форми вищого та найвищого ступенів. Для утворення найвищого ступеня часто використовують слова найбільш, найменш;

- широке вживання дієслівних форм недоконаного виду минулого часу дійсного способу, бо вони не фіксують відношення до дії, яка описується, на момент висловлювання, рідше – дієслів умовного і майже ніколи – наказового способу. Часте використання зворотних дієслів, пасивних конструкцій, що зумовлено необхідністю підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження (У цій статті розглядаються);

- уживання вказівних займенників цей, той, такий. Вони не тільки конкретизують предмет, але й визначають логічні зв'язки між частинами висловлювання (наприклад, Ці дані служать достатньою підставою для висновку...). Займенники щось, дещо, що-небудь через неконкретність їх значення в науковому стилі майже не використовуються;

- уживання замість я займенника ми, з огляду на те, що вираз суб'єкта авторства як колективу додає об'єктивізму. Справді, вираз авторства через ми

дає змогу відобразити власну думку як думку певної групи людей, наукової школи чи наукового напрямку;

- речення, як правило, дуже тісно пов'язані одне з одним, кожне наступне впливає з попереднього в ланцюжку;

- для тексту, який потребує складної аргументації й виявлення причинно-наслідкової залежності, властиві складні речення різних видів з чіткими синтаксичними зв'язками. Звідси розмаїття складених сполучників підрядності: завдяки тому, що; між тим як; тому що; замість того, щоб; з огляду на те, що; зважаючи на те, що; внаслідок того, що; після того, що; в той час, як тощо;

- перевага складнопідрядних речень над складносурядними;

- наявність вставних слів і словосполучень на позначання ступеня достовірності повідомлення. Завдяки таким словам той чи інший факт можна подати як достовірний (дійсно, насправді, зрозуміло), припустимий (варто вважати, як видно), можливий (можливо, ймовірно);

- використання спеціальної термінології. Завдяки спеціальним термінам з'являється можливість у короткій та економічній формі давати розгорнуті визначення й характеристики наукових фактів, понять, процесів, явищ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

За допомогою наукового стилю реалізується мовна функція повідомлення. Тексти, написані цим стилем, містять наукову інформацію, яку треба донести до різних верств суспільства. Це доведення теорій, обґрунтування гіпотез, повідомлення результатів досліджень, наукове пояснення явищ, систематичний виклад певних знань тощо.

Науковий стиль мовлення використовується в наукових працях, для викладення результатів наукової та дослідницької діяльності. Метою наукового стилю є повідомлення, пояснення, тлумачення досягнутих наукових результатів, відкриттів. Найпоширеніша форма наукового стилю – монолог.

При складанні текстів наукового стилю завжди присутній попередній відбір мовних одиниць, стилістичних засобів. Науковий стиль використовує

певний набір мовностилістичних засобів: спеціальні слова (терміни), складні синтаксичні конструкції (у яких має місце суворо впорядкований зв'язок, наприклад, завдяки вставним конструкціям); речення, ускладнені узагальнюючими родовими найменуваннями. Слова вживаються переважно в прямих значеннях. Експресивно-емоційне забарвлення лексики використовується надзвичайно рідко.

У текстах наукового стилю часто вживаними є цитати, посилання на першоджерела.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРОВОГО РІЗНОВИДУ НАУКОВОГО СТИЛЮ

2.1. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці

Опрацювання текстів наукового стилю мовлення є складним процесом, адже передбачає певний рівень фахової підготовки та відповідну мотивацію до такого виду робіт. Важливою є глибина осмислення наукового тексту. Щоб оптимізувати процес сприймання наукового тексту, варто вести певні записи.

План

Найпростішим засобом відтворення наукового тексту є створення його плану: кожному абзацу (його суттєвій змістовній частині чи групі об'єднаних однією думкою абзаців) надається смислова назва. Якщо фрагмент тексту невеличкий (кілька сторінок), то план буде простим. У разі значного обсягу матеріалу складають складний план, що містить не тільки пункти, а й підпункти, які також можуть ще членуватися.

Важливою вимогою до плану є акуратність його виконання. Кожна складова плану має візуально відмежовуватися, основні пункти повинні бути записані з одним відступом, їх підпункти – з іншим. Нумерація повинна відображати статус пункту – чи він є основним, чи другорядним. Тому для неї використовують не тільки арабські, а й римські цифри, а також букви, наприклад, 1, 1.3, II, III.1, а), Зб тощо.

За таких умов план буде відображати структуру матеріалу, кожний елемент якої є відокремленим, посідає своє місце та пов'язаний за сутністю із сусідніми.

Великого значення у створеному плані набуває не тільки сутність, а й наочність. За планом можна відстежити логіку думок, його пункти нагадують про зміст прочитаного та є опорним сигналом при виступах.

Тези

Тези є дуже поширеним видом письмового опрацювання наукового тексту. Вони являють собою коротке формулювання того або іншого теоретичного положення книги. При цьому не відбувається копіювання або цитування тексту. Творча, пізнавальна та розвивальна цінність тез полягає у тому, що людина опрацьовує матеріал, усвідомлює його, аналізує, узагальнює та відтворює у стислому вигляді.

Конспект

Найбільш досконалим відтворенням змісту тексту є його конспект. Він являє собою докладний і ретельний виклад матеріалу наукового джерела, що містить усі без винятку думки та, як наслідок, повністю зберігає внутрішню логічну структуру тексту. У конспекті можуть бути присутні і план, і тези. Конспект створюють за таким алгоритмом:

1) *повністю прочитати потрібний фрагмент тексту;*

2) *подумки розчленувати його на сутнісні складові (побачити структуру) та скласти відповідний план тексту.* У разі значного обсягу матеріалу план скоріше за все буде складним. Огляд складеного плану утворює системне бачення та розуміння усього тексту. Відповідно, подальша робота буде виконуватися із набагато меншими зусиллями, адже окремі думки будуть передбаченими та очікуваними, стане зрозумілою необхідність присутності тих чи інших умовиводів, що накладатимуться на вже підготовлений скелет;

3) *відповідно до плану відтворити зміст тексту.* При цьому у ході ведення записів доцільно зазначати нумерацію, відповідну до плану, а ще краще – робити підзаголовки, що відтворюють пункти плану, із збереженням нумерації. Кожна думка, цитата, визначення мають візуально відокремлюватися. Чіткість виділення окремих елементів конспекту створює підстави для їх кращого запам'ятовування.

У ході конспектування матеріал можна відтворювати у вигляді *схем*, що є одним із різновидів тез, слова-зв'язки у яких замінюються стрілочками. Схеми є наочним засобом конспектування, адже демонструють ієрархічність та інші системні відносини між суб'єктами розгляду – те, що дуже важко іноді описати

словами. Схему, особливо власноруч розроблену, запам'ятати простіше, ніж текст.

Конспект повинен мати логічне завершення (якусь завершальну фразу, що є акцентованим логічним завершенням усього ланцюга умовиводів, має бути сформульованою.

2.2. Анотування і реферування наукових текстів

Анотація наукового тексту – це скорочений виклад змісту першоджерела з основними фактичними відомостями і висновками. Вона має повну змістову й частково формальну залежність від первинного документа. Анотацію наукового тексту розглядають як інтегральну модель документа, змістові особливості якого подаються в максимально ущільненому вигляді без інтерпретації чи критичних зауважень. Анотація наукового тексту подає основні відомості й висновки, потрібні для початкового ознайомлення з документом. При анотуванні враховується зміст твору, його призначення, цінність, спрямованість.

Обсяг анотації для заміток і коротких повідомлень – 500 друкованих знаків, для більшості статей – 1000, для документів великого обсягу – 2500 друкованих знаків. Рекомендований середній обсяг анотації наукового тексту – 850 знаків (приблизно 0,5 сторінки формату А4 через 1,5 інтервали).

Анотація подається паралельно українською, російською та англійською мовами.

Реферування – це одна з найбільш широко розповсюджених письмових форм опрацювання джерел інформації. У порівнянні з анотуванням реферування є більш досконалим методом обробки інформації: якщо в анотації наводиться лише короткий перелік питань, що розглядаються, то в рефераті викладається сутність питань та наводяться найважливіші висновки.

Рефератом є письмова робота, яка відповідно до теми містить переказ однієї чи кількох праць, їх певний аналіз та узагальнення.

Текст реферату складається традиційно з трьох частин: вступу, основної частини і висновків. Крім цього, складовими частинами реферату є титульна сторінка, зміст, список використаної літератури та додатки (за необхідності).

У **вступі** необхідно звернути увагу на актуальність теми, певні завдання, що стоять перед автором, та вказати коло вчених, на дослідженнях яких побудовано розгляд теми. Якщо реферат доведеться читати перед аудиторією, вступ повинен викликати зацікавленість слухачів, тому має бути чітким, насиченим обгрунтованими думками та цікавою інформацією.

Після вступу викладаються питання **основної частини**, кожне з яких розпочинається з окремої сторінки. Їх кількість залежить від самого автора, проте вони не можуть бути дуже малими за обсягом (наприклад, дорівнювати половині сторінки). Недоречним є наявність в основній частині лише одного питання, адже будь-яка тема має кілька аспектів розгляду. Окремі питання можуть членуватися на підпитання, хоча для рефератів, як для найпростішого виду наукових робіт, це не дуже характерно.

Під час записування основного тексту треба уважно слідкувати за цитуванням, адже некоректно подавати запозичені думки від себе, а неправильне використання правил цитування є не тільки граматичною, а й смисловою помилкою, що значно знижує якість роботи. Запозичені відомості з інших джерел мають поєднуватися зв'язками, що містять аналіз та власні думки автора реферату. Саме ці міркування і є найбільш цінною складовою основної частини роботи, яка і оцінюється викладачем, адже оцінювати чужі думки та ставити за них оцінку студентів є безглуздя. Тому більшої уваги треба приділяти не цитуванням, а власним розмірковуванням та умовиводам, що мають складати переважну більшість обсягу тексту реферату.

Останнім елементом тексту реферату є **висновки**. Про них мова вже неодноразово йшла раніше, але слід зазначити, що певними висновками, або хоча б підсумковими фразами мають завершуватися кожне з питань реферату. Наприкінці всієї роботи необхідно навести загальні висновки, конкретно окреслити, чим завершився розгляд теми.

Список використаної літератури укладається за алфавітом та має певні особливості. В усіх наукових роботах мають бути витриманими вимоги державного стандарту до бібліографічного запису та бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1:2006.

Останньою складовою реферату є *додатки*, кожний з яких має починатися з нової сторінки. Додатки можуть містити зразки документів, мапи, графічні схеми, ілюстрації, таблиці, діаграми, фотографії та ін. Додатки повинні мати назву, записану у верхньому рядку, і порядковий номер.

2.3. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті

Наукова стаття – вид наукової публікації, у якій описано кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовано способи їх отримання, а також накреслено перспективи наступних напрацювань.

Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки автору. Оптимальний обсяг наукової статті (0,5 – 0,7 авт.арк.).

Рукопис статті повинен мати повну назву роботи прізвище та ініціали автора, анотацію, список використаної літератури.

За змістом наукові статті класифікують на:

- *власне наукові*;
- *науково-популярні*;
- *науково-навчальні та науково-методичні*;
- *науково-публіцистичні*.

Призначені наукові статті науковцям, спеціалістам певної галузі або кількох галузей.

За кількістю авторів наукові статті бувають *одноосібні* (один автор) та *колективні* (колектив авторів).

За галузевим призначенням виокремлюють статті юридичні, мовознавчі, педагогічні, психологічні, історичні та ін.

За науковим завданням – *теоретичні і прикладні*.

За способом розкриття теми статті поділяють на *оглядові, проблемні і методологічні*.

Функції наукових статей:

- *дослідницька*,
- *презентаційна* (представляють дослідника в науковому товаристві),
- *оцінна* (оцінюють стан наукових досліджень з певної проблеми),
- *комунікативна* (слугують засобом спілкування дослідників).

Наукова стаття містить такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

При написанні наукової статті слід дотримуватись певних *правил*:

- назва статті повинна стисло відбивати її головну ідею, думку (краще до п'яти слів);
- варто уникати стилю наукового звіту;
- недоцільно ставити риторичні запитання; більше користуватись розповідними реченнями;
- не перевантажувати текст цифрами при переліках тих чи інших думок, положень, вимог;
- прийнятним у тексті є використання наукових кліше *зрозуміло що, на початку, спершу, потім, дійсно, далі, нарешті, по-перше, по-друге, можливо, між іншим, « зв'язку з тим, на відміну, поряд з цим тощо*.

- посилання на авторитети варто подаються на початку статті, присвятивши основний обсяг викладу власних думок;
- стаття має завершуватись конкретними висновками і рекомендаціями.

2.4. Есе

Есе (від франц. *Essai* - досвід, начерк) – самостійне твір-роздум над науковою проблемою з використанням ідей і концепцій з інших галузей науки, мистецтва, з суспільної практики і, частково, з власного досвіду. Це оригінальна письмова робота на наукову тему / проблему, що відрізняється актуальним характером.

Мета есе полягає в розвитку навичок самостійного творчого мислення та письмового викладу власних думок. Писати есе надзвичайно корисно, оскільки це дозволяє автору навчитися чітко і грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні категорії аналізу, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати свої висновки, а також в цілому удосконалювати володіння науковим стилем мовлення.

Есе повинно містити чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в межах дисципліни, висновки, узагальнюючи позицію автора есе з поставленої проблеми.

Специфіка есе як жанру полягає в такому. Це прозовий твір:

- 1) невеликого обсягу;
- 2) з вільною структурою;
- 3) з суб'єктивної трактуванням теми;
- 4) з критичним осмисленням теми.

Головна відмінна риса есе порівняно з іншими первинними жанрами наукового стилю (науковою статтею, монографією, курсовою, дипломною роботою) полягає у відносній свободі автора у виборі змісту, форми і мовних особливостей тексту.

Стилістичні особливості есе: жанр поєднує в собі риси наукового і публіцистичного стилів (при домінуванні першого), що обумовлено його цілями і завданнями: письмово викласти результати вивчення наукового матеріалу. Есе фіксує результат самостійного дослідження наукової, соціальної, морально-етичної проблеми, розглянутої в різних наукових джерелах.

Важливу роль у написанні есе, крім характеру проблеми, має визначення мети її розгляду: провести дослідження питання, дати рекомендації на основі вивченої літератури, зіставити наявні підходи тощо.

До есе пред'являються вимоги логічності та суворой обґрунтованості, що передбачає аргументованість висловлюваних положень. Есе будується за моделлю міркування: формулюється проблема, аналізується в обраному аспекті, робляться висновки й узагальнення. Матеріал, який використовується для коментаря та аналізу, розташовується в логічній послідовності.

Достовірність дослідження проявляється в фактологічній точності текстів есе, що забезпечується детальним описом фактів, явищ, використанням власних імен, дат, статистичних відомостей, залученням цитатного матеріалу. Підсилює достовірність використання авторитетних джерел інформації, в тому числі посилання на думки видатних діячів науки, мистецтва, культури й освіти. Ці риси характерні як для наукового, так і для публіцистичного стилів.

Для вираження суб'єктивної оцінки вивченої інформації, для формування своєї думки з проблеми використовуються оцінні засоби, характерні для публіцистичного стилю. В есе може бути використаний комплекс мовних засобів: емоційно-оцінна лексика (*відплата, паніка, норавливий характер, цінний підхід, рідкісний випадок*), слова в переносному значенні (*дикий ринок, податок на страх*), епітети (*мовчазні предки, перший і єдиний*), фразеологізми (*юридичний університет відкриває двері в світ знань*) тощо. На синтаксичному рівні використовуються питальні, окличні речення, повтори, інверсія.

Отже, відмітною особливістю есе є взаємодія елементів наукового та публіцистичного стилів. Вибір одиниць мови зокрема й стилістики тексту в цілому залежить від обраного автором виду есе.

2.5. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці

Відгук – документ, у якому висловлюється обгрунтована думка фахівця (колективу) стосовно виконаної певної роботи (наукової праці, підручника, статті тощо). На відміну від рецензії, він надається на неопубліковані розробки (напр., рукопис статті, проект інструкції). Відгук складається з назви виду документа, заголовка й тексту, який містить вступ, короткий виклад суті роботи і висновок з пропозиціями, оцінкою та критичними зауваженнями.

Рецензія – публікація, в якій обговорюється та оцінюється літературний чи науковий твір, театральна вистава, фільм, виставка. Рецензія оприлюднюється у пресі, на радіо чи телебаченні.

На додаток до критичного твердження, автор рецензії може виставити предмету рецензування певну оцінку для визначення відносної цінності рецензованого предмета.

Структура рецензії:

- тема або найменування рецензованої роботи;
- її автор;
- актуальність і правильність обраної теми;
- вдалість огляду літератури;
- використання системи доказів;
- повнота розкриття проблеми;
- наявність чітких висновків;
- використання наукового апарату;
- якість оформлення роботи;
- недоліки, що є в роботі;
- висновки, зауваження, оцінки автора рецензії.

2.6. Цитати і засоби текстового зв'язку в наукових дослідженнях

Наукову роботу потрібно оформляти відповідно до державного стандарту України. Структура наукової роботи передбачає наявність титульної сторінки,

змісту, переліку умовних позначень (за потреби), вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел, додатків (за потреби). Титульну сторінку оформляють відповідно до встановленого зразка, за нею розміщують зміст роботи, перелік умовних позначень. Список літератури подають після висновків роботи і оформляють згідно з вимогами бібліографічного опису творів друку. Текст основної частини наукової роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Кожну структурну частину роботи починають з нової сторінки. Заголовки частин ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ друкують великими літерами симетрично до тексту. Підкреслення, оформлення різними кольорами, а також перенос заголовків не допускаються. Підрозділи починають з абзацного відступу. Заголовки підрозділів друкують у тому самому порядку після індексу маленькими літерами (крім першої великої). Крапку в кінці заголовка не ставлять. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в підбір до тексту. Відстань між назвою розділу і текстом, а також між назвами розділу і підрозділу (параграфу, пункту) дорівнює 3-4 інтервалам, тобто є більшою, ніж у тексті. Всередині заголовка текстовий інтервал зберігають. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.. Сторінки рахують з титульної, але на ній цифру не вказують. Починаючи з другої сторінки, цифру проставляють або у правому верхньому куті аркуша, або посередині верхнього поля без крапки і будь-яких інших графічних позначок. Наскрізню нумерацію зберігають до останньої сторінки роботи. Номер розділу вказують після слова «РОЗДІЛ» без крапки.

Наукова робота має містити посилання на джерела, матеріали або окремі дані, ідеї і висновки, на підставі яких розробляють проблеми, задачі, питання, що досліджують у роботі. Наявність посилань свідчить про наукову обізнаність автора, обґрунтованість положень дослідження.

Загальні вимоги до цитування:

- цитати беруть у лапки, а інші розділові знаки ставлять як при прямій мові;
- слова цитати наводять у тій граматичній формі, в якій вони подані в джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання;
- цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора;
- скорочення цитати допускається без перекручення авторського тексту. На місці пропуску (на початку, всередині, в кінці) ставлять три крапки. Якщо перед пропущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;
- кожна цитату обов'язково супроводжують посилання на джерело;
- непряме цитування (переказ, виклад думок інших авторів своїми словами) має бути точним у передаванні думок автора;
- якщо при цитуванні були виділені деякі слова, то в дужках подається спеціальне застереження, яке пояснює виділенням, наприклад «виділено мною». Після цих слів ставиться крапка, потім – тире і вказуються ініціали автора наукової роботи: (курсив наш. – К.Т.), (підкреслено нами. – К.Т.), (розрядка наша. – К.Т.), (Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура фахової української мови: [навчальний посібник]. К. : Видавничий центр «Академія», 2007. С. 67–68).

2.7. Бібліографічні посилання

Правила оформлення бібліографії

Список використаних джерел містить їх бібліографічні описи, які складають безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів. Список використаної літератури оформляють за таким зразком (ДСТУ 8302:2015):

Книга одного автора

1. Іванова В. Д. Технологія виробництва продуктів бджільництва : курс лекцій. Миколаїв : МДАУ, 2009. 245 с.

2. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
3. Браун Д. Код да Вінчі. Харків : КСД, 2006. 478 с.
4. Пономарьов А. П. Українська етнографія : курс лекцій. Київ : Либідь, 1994. 315 с.
5. Прищенко С. В. Кольорознавство : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ : Кондор, 2018. 436 с.
6. Parker J. Principles of scientific research. 7th ed. London : Editorial, 2017. 301 p.

Книга двох або трьох авторів

1. Боярин М. В., Нетробчук І. М. Основи гідроекології: теорія й практика : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 365 с.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
3. Марисова І. В., Кедров Б. Ю. Систематика хордових тварин. Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. 132 с.
4. Артеменко А. П., Бобловський О. Ю. Від глобалізації до індивідуалізації: топологія міжкультурної взаємодії : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. 215 с.
5. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
Коваленко А. Д., Герасимчук О. П., Данилюк А. С. Міжнародне кредитування. 2-ге вид. Київ : Наука, 2018. 155 с.
6. Wilson D., Lister P., Andrews A. Modern surgery. Manchester : MAN, 2011. 240 p.

Книга чотирьох і більше авторів

1. Астрономія : навч. посіб. / І. А. Климишин та ін. Одеса : Астропринт, 2012. 352 с.
2. Міжнародна торгівля / Ю. Г. Козак та ін. 5-те вид., перероб. та допов. Київ : Центр учб. літ., 2015. 272 с.

3. Сучасна українська мова / О. М. Григор'єв та ін. 3-тє вид., перероб. Київ : Либідь, 2005. 488 с.
4. Referencing styles / G. R. Edwards et al. Los Angeles : International Publishing, 2010. 280 p.

Книга без зазначення автора (з редактором тощо)

1. Економічна енциклопедія / за ред. В. В. Шевченка. Київ : Альманах, 2016. 304 с.
2. Атлас зоології / уклад.: Х. Тола, Є. Інф'єста. Харків : Ранок, 2005. 96 с.
Мінералогічний словник / уклад.: В. С. Білецький, В. Г. Омельченко, Г. Д. Горванко. Маріуполь : Сх. вид. дім, 2016. 488 с.
3. Routledge handbook of international statebuilding / ed. by D. Chandler, T. D. Sisk. London : Routledge, 2013. 448 p.

Книга – окремий том (частина) багатотомного видання

1. Антологія української юридичної думки / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. кн., 2002. Т. 1 : Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. 568 с.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирєв та ін. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3 : Кора—М. 552 с.
3. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 336 с.
4. Мала гірнича енциклопедія : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Донецьк : Донбас, 2007. Т. 2 : Л—Р. 652 с.

Частина книги (розділ тощо)

1. Шевченко Р. О. Особливості селекції яблунь. *Практикум з ботаніки* / ред. О. С. Самійленко. Херсон, 2018. С. 22—36.
2. Ярошевич Н. Б., Чубка О. М., Якимів А. І. Інструменти боргового фінансування суб'єктів підприємництва в Україні: правовий статус, структурна динаміка, податкові наслідки. *Теорія та методологія формування*

інвестиційно-фінансової стратегії розвитку національного господарства : монографія / за ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. Дніпро, 2019. С. 55—89.

3. Goehr L. The concept of opera. *The Oxford handbook of opera* / ed. By H. M. Greenwald. Oxford, 2014. P. 92—136.

Стаття (публікація) в періодичному виданні

Стаття в журналі

1. Зайцева О. М. Варіантність у родовій категоризації іменників: (на матеріалі мовлення сучас. укр. телебачення). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.

2. Кольцова Я. І., Нікітін С. В. Одержання пористих склокристалічних матеріалів з використанням паливного шлаку. *Питання хімії та хімічної технології*. 2020. № 1. С. 33—38. DOI: 10.32434/0321-4095-2020-128-1-33-38 (дата звернення: 11.06.2020).

3. Капируля М. Ядерний тероризм в сучасній міжнародній системі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2008. Вип. 73, ч. 2. С. 66—68.

4. Chua N. Y., Lundbye J. Endovascular catheter as a rewarming method for accidental hypothermia. *Therapeutic hypothermia and temperature management*. 2012. Vol. 2, no. 2. P. 89—91. URL: <https://doi.org/10.1089/ther.2012.0001> (date of access: 06.05.2020).

Стаття в газеті

1. Андрущенко В. Академічна недоброчесність як виклик інтелектуальній спроможності нації. *Голос України*. 2018. 20 лип. С. 10.

2. Монаснко А. Поза чергою не рахується? Особливості звільнення суддів за порушення присяги. *Юридична газета*. 2017. 17 січ. С. 28—29.

3. Величко О. Р., Лисенко Д. П. Відшкодування матеріальних витрат. *Газета про бухгалтерський облік*. 2019. Квітень. С. 16

Електронний ресурс

Сайт

1. «Файлу» чи файла»: який родовий відмінок слова «файл»? *Kyiv Dictionary*. URL: <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/consulenza-linguistica/vypusk3/failu-faila/> (дата звернення: 20.05.2020).
2. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют на дату 11.06.2020. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=11.06.2020&period=daily> (дата звернення: 11.06.2020).
3. Приймак Д. М., Томіленко О. В., Ковальчук З. Ю. «Підодіяльник»: як правильно сказати українською?. *Kyiv Dictionary*. URL: <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/how-to-say/pidodiialnyk/> (дата звернення: 09.06.2020).
4. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.univ.kiev.ua/> (дата звернення: 05.11.2019).
5. APA Style Introduction. *Purdue University*. URL: https://owl.purdue.edu/owl/research_and_citation/apa_style/apa_style_introduction.html (date of access: 09.06.2020).

Диск

1. Тараненко Ю. А. Енциклопедія українського козацтва. Запоріжжя, 2006. 2 електрон.-опт. диски (DVD-R).
2. Тартак. Сімка. Наш формат, 2012. 1 електрон.-опт. диск (CD).

Дисертація

1. Герасименко Ю. А. Рецепція української історії в західноєвропейській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Бердянськ, 2018. 259 с.
2. Наконечний А. Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2015. 225 с.
3. Урба С. І. Пріоритети та інструменти розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Львів, 2019. 562 с.

Автореферат дисертації

1. Скарга О. О. Транснаціоналізація туристичних послуг в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Маріуполь, 2019. 22 с.
2. Єргієва К. І. Фортепіанна гра як жанрово-комунікативний та інтерпретативно-стильовий феномен : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2019. 17 с.
3. Заяць А. Є. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Львів, 2019. 39 с.

Матеріали конференції

Тези доповіді

1. Святецька А. В. Діалектизми у повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» : семантико-стилістичний аспект. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 19–20 жовт. 2018 р. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2018. С. 19–23.
2. Киридон А., Троян С. М. Грушевський і основні етапи українського державотворення. *Міжнародна наукова конференція до 150-річчя М. С. Грушевського* : тези доп., 17 верес. 2016 р., Острог / редкол.: Винар Л.-Р. та ін. Острог, 2016. С. 44–47.
3. Івченко В. О. Проблема правового регулювання імпичменту в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності* : тези доп. учасників XXV Наук.-практ. конф. курсантів та студентів, м. Харків, 17 трав. 2018 р. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 35–36.

Закон, нормативний акт

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII : станом на 19 квіт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 11.06.2020).
2. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI : станом на 02 квіт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 09.06.2020).

3. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704 : станом на 29 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF> (дата звернення: 05.05.2020).
4. Про відзначення державними нагородами України працівників Національного університету «Чернігівська політехніка» : Указ Президента України від 09.06.2020 р. № 215/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2152020-34077> (дата звернення: 11.06.2020).
5. Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук : Постанова Верховної Ради України від 05.02.2019 р. № 2676-VIII. *Голос України*. 2019. 19 лют. С. 4.
6. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : Постанова Каб. Міністрів України від 28.06.1997 р. № 644. *Офіційний вісник України*. 1997. № 27. С. 105.
7. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с.

Препринт

1. Головач Ю., Пляцко Р., Сварник Г. Петер Пулуй і архів Івана Пулюя. Львів : Ін-т фізики конденс. систем НАН України, 2020. 24 с. (Препринт. Ін-т фізики конденс. систем НАН України ; ISMP–20–01).
2. Протидія агресивному податковому плануванню в Україні / С. С. Брехов та ін. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2017. 108 с. (Препринт. Наук.-дослід. ін-т фіскал. політики Ун-ту ДФС України).
3. Simon J. Physics of oscillations. Poznań : University of Poznań, 2019. 121 p. (Preprint. University of Poznań ; UP-02).

Патент

1. Верстат для поздовжнього розпилювання круглих колод : пат. 123197 Україна : В27В 7/00. № у 2017 10306 ; заявл. 25.10.2017 ; опубл. 12.02.2018, Бюл. № 3. 4 с.
2. Рентгенодіагностичний препарат на основі конусно-променевого комп'ютерного томографа для обстеження кінцівок : пат. 140662 Україна : А61В 6/03, А61В 8/13, Н05G 1/02, G03В 42/02, G01N 23/04. № у 2019 07999 ; заявл. 12.07.2019 ; опубл. 10.03.2020, Бюл. № 5 (кн. 1). 1 с.
3. Розбірний візок для транспортування надувного човна : пат. 121790 Україна : В60Q 5/00. № у 2017 09803 ; заявл. 24.07.2017 ; опубл. 11.12.2017, Бюл. № 23. 5 с.

Стандарт

1. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Чинний від 2016-07-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с.
2. ДСТУ 8746:2017. Автомобільні дороги. Методи вимірювання зчпних властивостей поверхні дорожнього покриття. На заміну ДСТУ Б В.2.3-2-97 (ГОСТ 30413-96), ДСТУ Б В.2.3-8-2003, СОУ 45.2-00018112-042:2009 ; чинний від 2019-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 20 с.
3. ДСТУ ISO 14024:2018. Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу І. Принципи та процедури. На заміну ДСТУ ISO 14024:2002 ; чинний від 2020-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 18 с.

Архівні матеріали

1. Закон про громадянство Української Народної Республіки. 15 листопада 1921 р. *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1065. Оп. 4. Спр. 96. Арк. 48—50. Оригінал. Машинопис.
2. Листування [Грушевського М. С.] з друкарнями в Празі, Відні та інших містах про видання і продаж книг. 4 лютого 1922 р. – грудень 1923 р. *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 95.
3. Шевченко Т. Г. [Лист Щепкіну М. С.]. 1858 р. *ЦДАМЛМ* (Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтва України). Ф. 506. Оп. 1. Спр. 33.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Власне науковий підстиль має інтернаціональні загальнонаукові терміни; **науково-популярний** – використовує й елементи художнього мовлення (епітети, порівняння, метафори), щоб зацікавити читача; **науково-навчальний** – характеризується доступністю викладу інформації, спрощеністю системи доведень, програмністю викладу матеріалу, спрямованою на активізацію мислення учня, поступовим, послідовним введенням термінологічної лексики.

Основне призначення власне наукового підстилю – об'єктивувати наукові відомості і кінцеві результати аналітико-синтетичного перероблення даних. Основною функцією є пояснення наукової ідеї. У межах власне наукового підстилю виділяють науково-інформативний різновид з жанрами (реферат, анотація, резюме, огляд) та науково-довідковий (довідники, словники, каталоги).

РОЗДІЛ 3.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

3.1. Поняття академічної доброчесності в науковій та нормативній літературі

Питання академічної доброчесності та наслідків її недотримання є актуальним і важливим для України. Саме в нашій країні, як і в інших пострадянських країнах, поширеними є ситуації виконання наукових робіт на замовлення (від курсових до докторських!), розповсюдження робіт здобувачів освіти зі зміною титульного листа чи переформулювання теми у кращому випадку; у наукових текстах для отримання вченого ступеня перефразовуються чужі думки та видають за власні без посилання на їх справжнього автора; однакові шматки наукових статей друкуються в різних публікаціях і видаються в різних джерелах; англійські тексти перекладаються українською і видаються як результат особистого наукового внеску тощо.

На жаль, недбале ставлення до публікування академічних текстів стало нормою в українській освіті, порівняно з більш розвиненими країнами, де вчать самостійно писати, мислити, виконувати, відповідати за науковий продукт.

Якісна професійна освіта наразі є стратегічним ресурсом розвитку суспільства і країни загалом. Досягнути високої якості освіти можливо лише створивши середовище відповідальності та чесності.

Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» *«академічна доброчесність* – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

До основних *форм проявів академічної нечесності* належать:

Плагіат – навмисне чи усвідомлене оприлюднення (опублікування), повністю або частково чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань.

Самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів.

Мозайчний (клатиковий) плагіат – плагіат, суть полягає у компіляції, перефразуванні окремих слів і речень, у результаті чого стає незрозумілим де чий текст.

Дослівний плагіат – переписування першоджерела без змін і посилання.

Рерайт – додавання до чужого матеріалу без дозволу автора додаткової інформації.

Фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях.

Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Хибне співавторство – внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту

Непотизм – використання родинних зв'язків чи службового становища для отримання переваг у навчальній, позанавчальній, науковій чи адміністративній сфері

Симуляція – погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів, що часто підкріплюється фіктивними лікарськими довідками, отриманими незаконним способом

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації».

Кризу академічної доброчесності в Україні спричинили багато факторів, серед яких варто зазначити таке:

1. Загальна криза суспільства, що характеризується толерантністю до правового, нігілізму корупції, численних порушень законодавства і етичних норм.

2. Відірваність вищої освіти і науки від світової наукової та освітньої спільноти, потреб суспільства, економіки та ринку праці. Орієнтація вищої освіти на кількісні показники («вал»), папери, дипломи тощо, а не на якість, конкурентоздатність, корисність для суспільства тощо.

3. Проблеми законодавства. Насамперед, норма чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»² (стаття 1, пункт 22), за якою «науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-

правового акту, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо». Ця норма існує принаймні з 1991 року і є підставою для створення систем оцінювання наукової діяльності науковців, закладів вищої освіти та наукових установ за формальними кількісними показниками (кількість публікацій, кількість аркушів), а не за рівнем, якістю і впливом результатів досліджень.

4. Неузгодженість вимог до закладів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти з фінансуванням та іншим ресурсним забезпеченням вищої освіти і науки. Зокрема, надмірні вимоги законодавства та внутрішніх нормативних документів щодо кадрового забезпечення, кількості публікацій, обсягів кваліфікаційних та інших навчальних робіт тощо. Приміром, в багатьох закладах вищої освіти вимоги до обсягу курсових і дипломних робіт, звітів з практики, інших письмових документів, які мають підготувати студенти, передбачають, що одній годині навчального навантаження студента має відповідати 1–3–5 сторінок відповідного документа. При цьому не враховуються ані значно легші нормативи для викладачів, ані необхідність використання значної частки відведеного часу на пошук літератури, виконання досліджень, розрахунків, аналіз їх результатів, інших практичних завдань. Обсяг письмових робіт має бути узгоджений з часом, який за індивідуальним навчальним планом та/або програмами навчальних дисциплін відводиться на їх виконання. Більш-менш обґрунтованими можна вважати норми не менше 3–5 год. на сторінку, залежно від виду роботи. Також, потребують перегляду нормативи щодо кількості наукових праць науково-педагогічних працівників (безвідносно до якості цих праць), які встановлюють Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, та інші нормативні документи.

5. Відсутність законодавчо встановлених вимог і усталених процедур оцінювання наукових та навчальних робіт на предмет наявності академічного

плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності.

6. Внутрішня демотивація викладачів і науковців до дотримання принципів академічної доброчесності в умовах низьких зарплат, відсутності необхідної для якісних досліджень матеріальної бази, якісного зовнішнього оцінювання та зовнішнього запиту на результати досліджень.

7. Поява нових технологій, що значно полегшують копіювання чужих робіт, підміну результатів експериментальних та емпіричних досліджень комп'ютерним моделюванням та правдоподібними оцінками, редагування графічних, відео- та аудіоматеріалів тощо.

8. Практика імітації і фальсифікації наукових досліджень з окремих наук за часів СРСР, яка набула поширення в останні десятиріччя через ігнорування загально визнаних стандартів якості досліджень та значне збільшення питомої ваги досліджень у відповідних напрямках.

Аналізуючи практику європейської академічної культури, звертає на себе увагу той факт, що там, починаючи зі школи, учні виконують завдання і отримують знання, які можуть бути корисними для них у повсякденній практиці. Розуміння практичної цінності знань, взаємозумовленість їх рівня та можливості подальшого отримання гідного місця роботи, а як наслідок, і високого рівня якості життя, спонукає їх сумлінніше ставитися до виконання завдань, до самопідготовки та відмови від списування. За мету ставиться набуття конкурентоспроможних знань, умінь та навичок.

Орієнтація на практичне застосування знань спонукає до роздумів і є гарним стимулом для відповідального ставлення особи до навчання. Спроби шахрайства одразу викликають осуд з боку інших здобувачів освіти, що є дуже впливовим чинником.

Практика показує, що економічно розвинені країни мають високий рівень освіти, науки та академічної доброчесності. Безумовно, академічна доброчесність впливає на цінності, які закладаються під час навчання у вищій школі. Кожен представник наукової спільноти та представник студентства має

усвідомлювати, що досягнення успіху кожного і всієї країни – важка і наполеглива праця. Академічна доброчесність збільшує вимоги і до підготовки викладача. Це формування індивідуальних завдань для кожного студента, їх практична спрямованість, інформаційний супровід індивідуальної роботи студента, можливість надавати консультації та корегувати завдання дистанційно, бути постійно на зв'язку.

Повертаючись до питань недбалства, «норми» в українській освіті, про яку йшла мова вище, відзначимо, що існують два шляхи утворення та дотримання цієї норми – свідома та несвідома поведінка. Свідома поведінка в недотриманні авторства текстів та результатів наукової роботи характеризується використанням результатів роботи інших учених, груп, організацій та презентація їх як власних, при цьому автор розуміє, що така діяльність порушує авторські права та принципи академічної доброчесності. Несвідома поведінка полягає у відсутності знань та навичок застосування принципів академічної доброчесності. Несвідома поведінка притаманна вченим, які не мають досвіду в написанні та презентації результатів наукової роботи, тобто переважно молодим вченим.

3.2. Академічна культура: поняття, функції, складові

Поняття академічна культура, так само як і академічне письмо, є досить нечітким, але водночас об'ємним поняттям. В основі різних теоретичних тлумачень зарубіжних і вітчизняних науковців лежить розуміння академічної культури як ціннісно-нормативної основи здійснення особливого виду людської діяльності, пов'язаної з пізнанням (знанням).

Академічну культуру прийнято розуміти як сукупність норм і цінностей освітньої і наукової діяльності університету.

Основні риси академічної культури:

- культура навчання в університеті, етичні цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження;
- наукова мовна культура, професійна субкультура наукового

співтовариства;

– соціальна, моральна відповідальність за процес і результати дослідження, що формується в культурно-освітньому просторі вищого навчального закладу.

Викладачами Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка на чолі з професором Оленою Семеновою, було запропоновано розглядати академічну культуру як інтегративне утворення особистості, яке складається з аксіологічного, мотиваційно-етичного, наративно-цифрового, мовнокомунікативного, праксеологічного, поведінково-інтерактивного компонентів, кожний з яких характеризується певним змістовим наповненням і проявляється в культурі розумової праці, етичній культурі, культурі академічного читання і письма, академічної комунікації, академічній інформатиці, академічному менеджменті та ін.

Аксіологічний (ціннісний), мотиваційно-етичний компоненти академічної культури охоплюють морально-етичні цінності професії (професійний обов'язок, соціальна відповідальність, академічна честь, повага до іншої людини),

Наративно-цифровий компонент знаходить вираження в уміннях логічно вибудовувати та представляти дані з використанням цифрових пристроїв, спеціалізованих програмних засобів і віртуальних платформ для створення інформаційних моделей об'єктів та процесів реального світу; графічних образів, аудіо, відео; відповідально, з урахуванням етичних, суспільних, культурних та правових норм оперувати інформаційними й комунікаційними технологіями як творець та (або) споживач.

Праксеологічний (діяльнісний) і поведінково-інтерактивний компоненти характеризують ступінь реалізації засвоєних цінностей, норм, знань у ситуаціях професійного спілкування, охоплюють уміння і навички, що ґрунтуються на критичному мисленні, володінні комунікативною технікою, вербальною та невербальною (манера говорити, жести, міміка, пантоміміка) взаємодією і знаходять прояв, зокрема, в академічній грамотності.

Серед **функцій академічної культури** можна виділити такі:

- пізнавальну;
- інформативну;
- світоглядну;
- комунікативну;
- регулятивну;
- аксіологічну;
- виховну.

Пізнавальна функція виражається у фіксації результатів пізнання навколишнього світу, наукового, ціннісного та художнього його відображення і передбачає різні форми пізнавальної діяльності; людина пізнає також сама себе, свої суспільні потреби, інтереси, свої особливості і місце в суспільстві.

Інформативна функція уможливорює розуміння сутності академічної культури (це – пряме і непряме спілкування, засвоєння культурної спадщини, розвиток членів спільноти, їх інтелектуальне та духовне збагачення).

Світоглядна функція забезпечує єдність пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінкових, вольових елементів свідомості в соціокультурному вимірі.

Комунікативна функція пов'язана з інформативною і виявляється через за безпосереднє і опосередковане спілкування. Безпосереднє спілкування – це пряме засвоєння надбань культури, опосередковане реалізується через засвоєння культурної спадщини. У процесі академічної комунікації відбувається ідентифікація вченого (виступи на конференціях, резюме, список наукових праць, офіційна веб-сторінка тощо).

Регулятивна функція проявляється через символіку, певну знакову систему (правила етикету, різні знаки уваги, традиції тощо).

Аксіологічна або оціночна, ціннісна функція формує в людини певні ціннісні орієнтири й потреби. До основних цінностей академічної культури віднесено:

- інтелектуальна свобода і соціальна відповідальність;
- моральна відповідальність самостійних дослідників і вчених не тільки за

процес дослідження (вибір теми, методи і порядність), але і за його результати;

- прагнення окремих наукових об'єднань до співпраці у світовому масштабі;
- право вчених вільно висловлювати свої думки про наукові та етичні аспекти дослідницьких проєктів і їх результатів, право також уникати участі в проєктах, які суперечать їх переконанням, цінностям;
- самоцінність інтелектуальної роботи незалежно від термінів одержання результатів.

Отже, академічна культура включає усвідомлення кожним членом університетської спільноти – викладачем, здобувачем, адміністративним працівником – свого місця і обов'язків в загальному функціонуванні ЗВО; цінностей і норм поведінки; звичаїв та ділової практики; правил корпоративної культури; трудової і ділової етики.

Як познайомити студентів із культурою доброчесності або як нагадати їм про неї? У цьому вам допоможе декларація про академічну доброчесність. Дослідження показують, що сам факт підписання декларації перед подачею роботи знижує ризик порушень. Нижче наведено приклад тексту декларації до завдання, який ви можете використати, відредагувавши і обравши ті пункти, які вам підходять, або написати свій текст.

Приклад тексту декларації до завдання на оцінку

Здаючи це завдання, я погоджуюся з такою декларацією:

Я розумію, що університет очікує, що всі студенти чесно та відповідально виконують завдання. Я обіцяю виконувати онлайн завдання відповідно до стандартів та цінностей академічної доброчесності. Я усвідомлюю, що будь-яка форма поганої академічної практики чи академічних порушень буде відслідковуватися і може призвести до дисциплінарних наслідків.

Я підтверджую, що:

- ця робота є моєю власною роботою, за винятком випадків, коли це зазначено належним чином (наприклад, є посилання);
- не користувався/лась несанкціонованою допомогою під час виконання

цієї роботи;

- ця робота не здавалась на оцінку в межах іншої дисципліни в цьому навчальному році чи в попередні роки;
- поінформований/на, що мій заклад може перевірити мою роботу за допомогою системи...;
- генерував/ла розрахунки та дані в цій роботі незалежно, використовуючи лише інструменти та ресурси, визначені для використання в цій роботі;
- написав/ла текст та/або переклад у цій роботі самостійно, використовуючи лише ті інструменти та ресурси, які визначені для використання у цій роботі.

3.3. Етичний кодекс ученого. Бухарестська декларація етичних принципів вищої освіти

Метою Етичного кодексу вченого України є утвердження в науковому співтоваристві етичних принципів та свідоме їх дотримання науковцями та викладачами у своїй роботі. Він *регулює* відносини науковців між собою та із суспільством, встановлює основні засади для оцінки вченими власної роботи та діяльності колег з морального погляду. Викладені у ньому принципи повинні слугувати основою для етичного виховання молодих науковців.

Основним *завданням* Етичного кодексу є надання пріоритету моральним вимірам науки та громадській відповідальності співтовариства вчених і кожного вченого зокрема. Проблема особистої відповідальності вченого набула особливого значення у зв'язку з тим, що суспільні інститути не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій.

В усьому світі етичні кодекси базуються на розумінні того, що існуюча практика у сфері науки сприяє довірі в науковому середовищі та між ним і суспільством, що є необхідною умовою розвитку науки. Вчені повинні бути впевнені в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їх досліджень. На жаль, останнім часом у багатьох країнах спостерігаються серйозні

порушення етики, що ставить під загрозу авторитет науки та довіру суспільства до вчених. Щоб унеможливити такий розвиток подій в Україні необхідно, щоб усі науковці усвідомлювали важливість високоетичної поведінки, власну відповідальність за формування громадської думки щодо науки.

Бухарестська декларація етичних принципів вищої освіти

Декларація була покликана визначити основні тенденції вищої освіти в європейському регіоні та викласти основні принципи їх етичного регулювання. Також Декларація визначила місію університету в умовах «суспільства знань», показала модуси трансформації традиційних уявлень про місце і роль університету як суспільної інституції.

Отже, найважливішими цінностями і принципами такі:

1. Академічний етос, культура і співтовариство, де академічний етос заснований на принципах поваги гідності і фізичної, і психічної недоторканності людей, навчанні протягом усього життя розвитку знання і підвищення його якості, залученні до освіти, участі в демократичному процесі, активної громадської позиції та рівності.

2. Академічна сумлінність у процесі викладання і навчання. Цінності й норми академічної сумлінності складають основу для розвитку знань, забезпечення якості освіти і підготовки студентів як відповідальних громадян і кваліфікованих фахівців. Ключовими цінностями сумлінного академічного співтовариства є чесність, довіра, прямота, повага, відповідальність і підзвітність.

3. Демократичне й етичне керівництво і менеджмент. Академічні діячі, студенти і працівники повинні стежити за тим, щоб залучення додаткових прибутків не завдало шкоди якості викладання і проведення досліджень та рівню інтелектуальних стандартів. Реформи в керівництві і менеджменті установ вищої освіти варто спрямувати на встановлення належного балансу між заохоченням проведення ефективного керівництва членів академічного співтовариства (студентів, викладачів, дослідників і керівників) у процесі ухвалення рішень.

4. Дослідження, засновані на академічній чесності й соціальному реагуванні. Інтелектуальна свобода і соціальна відповідальність – ключові цінності науково-дослідної діяльності, які необхідно поважати і пропагувати. У властивих ХХІ ст. відкритих системах навчання і виробництва знань дані цінності мають не конфліктувати, а підсилювати один одного. Академічні працівники та дослідники, всі разом і кожний окремо, зобов'язані й мають право: 1) вільно висловлювати свою думку про наукові й етичні аспекти дослідних проектів та їхні результати, 2) відсторонюватися від участі в проєктах, що суперечать їх переконанням і совісті.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Академічна доброчесність (англ. *Academic integrity*) – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники зобов'язані дотримуватися в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти. Зі свого боку, особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання.

РОЗДІЛ 4. СТРУКТУРА НАУКОВОЇ МОВИ

4.1. Лексичні особливості наукової мови

Лексичні особливості наукового стилю: широке використання слів з абстрактним значенням, термінологічної лексики, запозичених слів; уживання слів у прямому значенні; відсутність розмовних просторічних слів, слів з емоційно-експресивним забарвленням.

Лексичний склад наукових досліджень за наявністю їх у текстах наукової мови поділяється на 3 групи: 1) терміни; 2) терміновані слова і словосполучення; 3) слова загальної мови, які вживаються в наукових текстах у загальноприйнятих значеннях.

Отже, розглянемо поняття терміна. Термін – це слово або словосполучення, яке зіставляється з чітко окресленим поняттям певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя і вступає в системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом із ними особливу систему – термінологію.

Мовознавці виділяють такі ознаки терміна:

- 1) має зафіксоване у словнику визначення поняття;
- 2) однозначний у межах певної термінологічної системи або має тенденцію до однозначності;
- 3) точний і не залежить від контексту;
- 4) стилістично нейтральний;
- 5) системний (класифікаційна системність, словотвірна системність); 6) не має синонімів у межах однієї терміносистеми;
- 7) короткий (стислий) у плані вираження. Проте цей критерій бажаний, а не реальний, адже з метою диференціації понять науки і техніки використовують багатослівні терміни, що спроможні найточніше позначити певне поняття.

Терміни бувають загальнонаукові (слова загальнонаукового вживання, що використовуються в різних галузях знань: властивість, значення, елемент, процес, результат; у словниках такі слова мають помітку наук.) і вузькоспеціальні (уживані у певній галузі науки: похибка). Важливим джерелом виступають терміни, утворені на власній основі (довкілля, рушій, дослідник).

Однак часто в науковому тексті зустрічаємо терміни, що походять з іноземних мов: кворум, презентація, апробувати, ексклюзивний тощо. Наявність запозиченої лексики в системі будь-якої мови – це свідчення контактів мови-реципієнта з іншими мовами, спорідненими і неспорідненими, на різних етапах спільного історичного поступу. Запозичена лексика – переважно книжного походження, тому семантично близька до наукового стилю. Отже, широке уживання запозиченої лексики в науковому стилі – об'єктивно зумовлене явище. Запозичені терміни вводять дослідження в міжнародний контекст, сприяють міжнародної стандартизації, забезпечують змістову точність, позбавлені невдалих асоціацій. Переважно запозичення відбувалося з латинської, французької чи англійської мов: потенціал, інтеграл; функція, елемент тощо.

Проте вживання запозичених термінів має бути виправданим. Якщо є змога, віддайте перевагу питомому терміну. Запозичені терміни потрібно передавати українськими літерами за нормами чинного правопису. Іншомовні терміни, що закінчуються на приголосний, потрібно відмінювати за українськими парадигмами відмінювання.

До багатьох запозичень у нас є питомі синоніми: інтеракція – взаємодія; спорадичний – поодинокий; варіабельний – змінний, мінливий, акумулювати – нагромаджувати, накопичувати; вербалізувати – висловлювати.

Однак правильне й доречне вживання іншомовних термінів у науковому тексті вимагає від науковця знань певних правил, зокрема таких: 1) використання іншомовного терміна недоцільне, якщо в нього є український відповідник із тим значення. До прикладу, без потреби вживаються такі

запозичення, які можна замінити українськими відповідниками, наприклад: анархія – беззладдя, домінувати – переважати, репродукувати – відтворювати, спонсор – доброчинець, ідентичний – тотожний, координувати – погоджувати, лімітувати – обмежувати, фіксувати – записувати. Однак якщо цим словам надається точне термінологічне значення, тоді вони не повинні замінюватися. Отже, і добір, і вживання іншомовного терміна в науковому тексті зумовлені певними чинниками, а саме: а) традицією; б) відсутністю аналога; в) сучасними тенденціями, зокрема тяжінням до інтернаціоналізації та уніфікації.

Другу групу словникового складу становлять терміновані слова і словосполучення – це слова загальної мови, які спеціалізувалися в певній науковій галузі. Так, наприклад, слова форма, сила, опір, тиск, належать загальній мові, але в мові науки вживаються в іншому, термінологічному значенні.

І до третьої групи відносимо загальноживані слова, які вживаються в наукових текстах у загальноприйнятих значеннях. Це слова, якими користуються всі носії мови незалежно від віку, освіти, посади, віросповідання. Така лексика пов'язана з повсякденним життям, її лексеми означають життєво необхідні поняття, а тому зрозумілі кожному.

Краса і виразність мови наукової прози полягає саме в точності і стислості вираження думки за максимально інформативною насиченості слова, тому варто детально добирати необхідні слова та словосполучення з відповідним їх значенням та сполученістю. Наразі варто проаналізувати типові мовні огріхи, що часто є вживаними у текстах наукової мови. Дослідниця О.М. Семеновою наводить безліч таких прикладів, розглянемо деякі з них:

– суржик (тезиси (потрібно тези), на кінець (отже), определити (визначити), примінити (застосувати), вияснити (з'ясувати), основні публікації по роботі (потрібно: основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях) тощо;

– плеоназм, тавтологія, надлишковість (вносити внесок, значить, так сказати, на початку конференції ми почали говорити, це питання досліджувалося в кількох дослідженнях);

Плеоназм (від грец. *πλεονασμός* – *надлишок, надмірність*) – надлишковість засобів, що використовуються для передавання лексичного чи граматичного змісту висловлювання.

Таблиця 1

Плеоназм	Нормативне вживання
головний пріоритет статистичні підрахунки переважна більшість всі решта чинний на сьогодні свій авторський рік тому назад останнім часом у сучасній науці наукова монографія своя власна держава	пріоритет статистика або підрахунки більшість решта чинний свій або авторський рік тому або рік назад останнім часом у науці або в сучасній науці монографія своя держава, або власна держава

Близьким до поняття плеоназму є поняття **тавтології**, яку іноді називають «*хибним плеоназмом*».

Тавтологія [грец. *ταυτολογία* — повторення, від *ταυτό* (τό αυτό) – те саме і *λογος* – слово] – неусвідомлюваний, мимовільний або, навпаки, навмисний повтор у межах словосполучення, речення того самого чи однокореневих слів.

Таблиця 2

Тавтологія	Нормативне вживання
відшкодувати шкоду внести внесок забезпечити безпеку корисне використання широко поширений	відшкодувати збитки або компенсувати шкоду зробити внесок гарантувати безпеку, а краще убезпечити корисне застосування або вигідне використання значно поширений

зробити роботу прорахунки враховано	виконати роботу недоліки враховано
--	---------------------------------------

– зловживання іноземною термінологією й поняттями, що ускладнюють сприйняття головної думки.

– не розрізнення паронімів, наприклад, слово зумовлювати означає бути причиною чогось, призводити до чогось, викликати щось; будучи умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, якість, специфіку тощо; слово обумовлювати – ставити в залежність від певних умов, обставин; визначати умови, термін чогось. Обґрунтовуючи актуальність наукової проблеми, часто плутають, наприклад, такі слова, як суперечність і протиріччя. У наукових колах часто надають перевагу терміну «протиріччя», нехарактерному для української мови. Однак, зауважують учені, це слово не має похідних. Натомість слово суперечність належить до словотворчого гнізда суперечити, суперечливий, суперечливість.

Таблиця 3

Усмішка (привітна, ніжна)	посмішка (іронічна, глузлива)
Удача (успіх)	вдача (характер)
Мимохіть (ненароком, не хотівши)	мимохідь (по дорозі)
Вклад (грошовий)	внесок (у науку)
Чисельний (стосується числа)	численний (той, який складається з великої кількості когось або чогось)
Книжковий (пов'язаний із книгою)	книжний (той, який притаманний літературно-писемному стилю)
Ожеледь (кристали льоду, якими обростають дроти чи дерева)	ожеледиця (тонкий шар льоду на поверхні землі)

Сплутування семантики паронімів зумовлено, по-перше, структурною та фонетичною подібністю таких лексем, яка, однак, не допускає повного або часткового ототожнення лексичних значень; по-друге, незнанням семантики одного чи обох компонентів паронімічної пари. Так, у наукових роботах натрапляємо на вираз **об'єм** наукової роботи. Слова **об'єм** і **обсяг** мають різницю у значеннях: **об'єм** – величина чогось у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях. Вживається зі словами: вагона, кімнати,

колби, куба, мозку, печі, повітря, посудом, приміщення, рідини, серця, тіла, циліндра, великий, невеликий, значний, малий, повний, середній.

Натомість, **обсяг** – узагалі розмір, величина, кількість, значення, важливість, межі чогось. Вживається зі словами: брошури, будівництва, бюджету, виробництва, заготівель, знань, інформації, капіталовкладень, книжки, поняття, послуг, програми, промислової продукції, роботи, рукопису, слова, тренувальних навантажень, величезний, невеликий, значний, середній. Також, лексеми **напря́м** і **напря́мок** у всіх значеннях уживаються паралельно, однак, коли йдеться про лінію фізичного руху на невеликих відстанях, частіше вживається слово **напря́мок** (вітер змінних напрямків), в інших значеннях переважає **напря́м**.

Отже, потрібна екологія наукової мови (термін О. Сербенської). У публікаціях мовознавця наведені приклади, які варто запам'ятати молодому досліднику і використовувати у фаховій діяльності (див. табл. 1.).

Таблиця 4.

Уживання слів у наукових текстах (за О. Сербенською)

правильно	неправильно
провідна установа	ведуча організація
галузь науки	область науки
обсяг знань	об'єм знань
через обставини	в силу обставин
ставити запитання	задавати питання
через це	з цієї причини
вищий навчальний заклад	вищий учбовий заклад
насамперед	перш за все, у першу чергу
на звороті	на зворотній стороні
порушувати проблему	піднімати проблему
відповідно до того як	по мірі того, як
є спробою	представляє спробу
навести приклад	привести приклад

Таблиця 5.

Лексико-граматичні засоби впевненості	упевнений (упевнена) у(в) тому, що...; є впевненість
--	---

	<p>(певність) у тому, що...; є переконання в тому, що...; переконливим є погляд (кого? на що?)...; безсумнівно, що...; не можна не зважати на те, що...; доведено, що...; загальновідомо, що...; є очевидним (очевидно), що...; немає сумнівів щодо (чого?)...; у цьому аспекті зрозуміло, що...; ці факти переконують у (чому?)...; автор переконливо доводить, що...; результати дослідження підтверджують справедливість (чого?)...; можна з упевненістю (певністю) твердити, що...; ураховуючи зазначене вище, можна стверджувати, що ...; доцільно акцентувати на тому, що ... тощо.</p>
<p>Лексико-граматичні засоби критики</p>	<p>(непогодження, спростування): доцільно (доречно) вказати на недоліки...; не можна не заперечити...; не можна (навіть чи можна) погодитися...; автор, на наш погляд, помиляється щодо...; є підстави дорікати в неточності, неуважності...; фіксуємо серйозні розбіжності в поглядах на...; є заперечення (виникають сумніви) щодо...; можна спростувати думку...; автор, як засвідчує доповідь (виступ, робота...), ігнорує факти...; автор припускається, на наш погляд, певних неточностей (помилкових тверджень)...; автор дотримується нетрадиційного погляду на...; не висвітлено питання (чого?)...; авторська позиція суперечить (чому?)...; автор необґрунтовано стверджує, що...; автор поставив, як на нас, нерозв'язуване завдання...; висновки не підтверджують факти...; не зрозуміло, що автор має на увазі,</p>

	стверджуючи (що?) ...; є дискусійним питанням (про що?)...; сумнів викликають наведені статистичні дані: ...; низка сумнівів та зауважень виникає у процесі
Лексико-граматичні засоби припущення	припустімо, що...; можна висловити припущення...; є підстави висунути гіпотезу...; можемо припустити, що...; доречно проаналізувати ситуацію, припустивши, що... .

4.2. Фразеологія наукового стилю.

Фразеологічні засоби мови є одним із індивідуальних мовних засобів. Фразеологізми – це слова і словосполучення, цілісні за значенням і стійкі за складом та структурою. Вони сприймаються як одне ціле, як єдиний вислів, як мовний зворот, не подільний на окремі частини без втрати значення. Наприклад: ловити гав – бути неуважним; раків пекти – червоніти; ні світ ні зоря – рано. Сукупність подібних одиниць у мові становить її фразеологічну систему.

Фразеологія наукового тексту покликана виражати логічні зв'язки між частинами висловлювання (звідси випливає, на основі отриманих даних, привертати увагу, як свідчать експериментальні дані, як показав аналіз, наводити аргументи, опиратися на факти, віддавати належне) і позначати певні поняття та явища (наукова новизна, ступінь дослідженості, теоретико-методолічна основа, питома вага, ланцюгова реакція, кругла цифра, становити знак рівності). Наука, що вивчає фразеологічну систему в її сучасному стані та історичному розвитку, називається фразеологією.

Протягом ХІХ століття фразеологізми були об'єктом наукових студій академіків Ф.І. Буслаєва, О.О. Потебні, О.О. Шахматова, лінгвістів Ш. Баллі й А. Сеше. Основна концепція фразеологізмів базується на тому, що всі одиниці мови мають певний, тільки для них властивий набір диференційних ознак:

– це готові утворення, які не виникають у процесі мовлення, а черпаються із пам'яті, як готові формули;

– це звукові комплекси, складові компоненти яких мають два або більше основних наголосів;

– це членовані утворення, компоненти яких усвідомлюються мовцями як слова.

Фразеологія (гр. *phrasis* – «вислів, зворот», *logos* – «поняття, вчення») – розділ науки про мову, що вивчає фразеологічні звороти. Фразеологічний зворот (фразеологізм) – особлива одиниця мови, що складається з двох або більшої кількості роздільно оформлених компонентів і характеризується відтворюваністю, цілісністю значення, стійкістю лексичного складу та граматичної будови.

Основні типи фразеологічних одиниць у сучасній українській мові:

– фразеологічні зрощення – семантично неподільні фразеологічні одиниці, значення яких не впливає із значень окремих компонентів: пекти раків – «почервоніти», собаку з'їсти – «набути досвіду»;

– фразеологічні єдності – також семантично неподільні фразеологічні одиниці, але цілісне значення їх здебільшого вмотивоване значенням компонентів: прикусити язика – «замовкнути», не нюхати порошу – «не бути в боях»;

– фразеологічні сполучення – семантично неподільні фразеологічні звороти, в яких є стрижневе слово. Залежно від зв'язків його з іншими словами міняється значення фразеологізму: жити вовком (на відлюдді), дивитися вовком (вороже).

У науковій мові фразеологізми діляться на загальнонаукові, вузько термінологічні. Загальнонаукові обслуговують усі галузі науки, сюди належать різного роду формулювання, узагальнені формули законів, основних наукових положень. Вони конденсують в собі складну думку, характеризуються абстрагованістю образності і вживаються навіть за межами наукового стилю: перехід кількісних змін у якісні, річ у собі і річ для себе. Є серед

загальнонаукової така, що функціями наближається до ділової мови: зробити аналіз, поставити експеримент, скласти бібліографію. У науково-популярних текстах кількість фразеологізмів, що тут вживаються, значно більша. Крім словосполучень власне наукових, тут використовуються образні фразеологізми загальнонародної мови; у ролі синонімів до термінів-словосполучень виступають окремі слова (терміни спрощуються, скорочуються); вузькоспеціальні терміни у цьому стилі можуть замінитись описовими зворотами, метафоричними визначеннями та ін.

Фразеологія наукової мови специфічна. Вона покликана, з одного боку, визначати логічні зв'язки між частинами висловлювань, наприклад, такі стійкі словосполучення, як: навести результати, як показав аналіз, на підставі отриманих даних, підсумовуючи сказане, звідси випливає, що... тощо. З іншого боку, позначати певні поняття, які по суті є термінами – вільна економічна зона, мертва мова, струм високої напруги, форма релігійного світогляду та ін. Вживають також слова й усталені словосполучення, що допомагають послідовно, логічно пов'язати між собою окремі елементи наукового тексту: однак, окрім цього, з іншого боку, у свою чергу, у цьому разі тощо.

Джерела української фразеології:

1. Виробничо-професійні вирази, що набули метафоричного значення: по всіх швах; сім раз одміряй; грати першу скрипку.
2. Вислови з античної культури: яблуко розбрату, троянський кінь.
3. Переклади виразів видатних людей, вчених: Чиста краса, чисте мистецтво (І. Кант).
4. Крилаті вислови українських письменників: Убий – не здамся (Леся Українка). Хіба ревуть воли, як ясла повні? (П. Мирний).
5. Переклади крилатих виразів зарубіжних письменників: Дим Вітчизни нам солодкий і приємний (Гомер). Бути чи не бути (Шекспір). Машина часу (Г. Уельс). Медовий місяць (В. Вольтер).
6. Біблейські та Євангельські вислови: повертатися на круги своя; Хома невіруючий; блудний син; берегти як зіницю ока.

4.3. Морфологічні особливості наукового тексту. Мовні штампи та кліше в науковій мові.

Морфологічні особливості наукового стилю української мови полягають у деякій обмеженості граматичних форм, що використовується, і частої повторюваності деяких частин мови. Так, у мові науки переважають іменники (*тема, гіпотеза, проблема*), прикметники (*крива, шиплячі*), дієприкметники (*вказаний, залежний, описуваний*). Уживання цих частин мови складає понад половину слів наукового тексту.

Отже, розглянемо **вживання іменників**. Здебільшого вживання в наукових текстах іменників зумовлено тим, що наука передусім розглядає й пояснює сутність речей, предметів і явищ, які позначаються іменниками. Часто вживаються:

- *іменники, що означають неістоти й абстрактні поняття;*
- *іменники у поєднанні із прикметниками у функції визначення (з метою стислості й високої інформативності, яку утворюють іменні форми);*
- *іменники, які не мають в загальнолітературній мові форм множини, але набувають їх у науковому тексті (маршрути, потужності)*
- *різні види скорочень: графічні (вид-во), літерні абревіатури (ДСТ), складноскорочені слова (Держплан), скорочення без голосних (млрд).*

Вживання прикметників. Велика кількість прикметників і дієприкметників вживається для описування й характеристики аналізованих об'єктів. Найширше в текстах наукового стилю представлені відносні прикметники, оскільки саме вони на відміну від якісних здатні найбільш точно виражати необхідні ознаки понять (*злочинні угруповання, організована злочинність, кримінологічне визначення поняття*).

Під час використання якісних прикметників перевага віддається аналітичним формам вищого й найвищого ступенів (*більш м'яке покарання*).

Вживання дієслів. Застосування дієслів у науковому стилі так само має певні особливості. Найбільш уживаними є:

- дієслівні форми 3-ої особи однини. Наприклад: *Кожний склад злочину обов'язково складається з наступних елементів...*;
- дієслова теперішнього часу з наданням їм абстрагованого позачасового значення. Дієслова в такій формі фактично не виражають часових відношень, а позначають дію й стан як властиві предметам чи явищам їх постійні ознаки. Наприклад: *відповідальність за готування до злочину чи замах на злочин – встановлюється лише щодо умисних злочинів*;
- форми майбутнього часу дієслова, що вживаються як засіб зв'язку мікротем тексту, логічного переходу в розгортанні думок: *Звернемося до поняття складу злочину*;
- форми недоконаного виду дієслова і форми теперішнього часу, оскільки вони не виражають відношення описуваної дії до моменту повідомлення;
- дієслова дійсного способу, рідше – умовного;
- зворотні дієслова, пасивні конструкції, що обумовлено необхідністю підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження. Наприклад: *У статті розглядаються... або У статті розглянуто...*

Вживання займенників. У текстах наукового стилю вживаються:

- **вказівні займенники:** *цей, той, такий* (конкретизують предмет і виражають логічні зв'язки між частинами тексту. Наприклад: *На підставі зазначеного вище ми можемо зробити такі висновки...*
- **займенник ми та його присвійний варіант наш,** які застосовуються в науковому стилі для позначення так званого «авторського ми», що виконує такі специфічні функції:
 - підкреслення скромності автора, апелювання до досвіду своїх наукових попередників та керівника роботи. Наприклад: *Ми дійшли висновку...; Ми погоджуємося з нашим опонентом...; Ми пропонуємо таке розв'язання проблеми...*;
 - вираження спільної дії: автор разом із читачем або слухачем досліджує проблему, активно залучає його до роздумів, система доказів розгортається автором і його уявним опонентом чи одностороннім ніби спільно, і в цьому

процесі читачеві пропонується активна роль. Наприклад: *Ми отримуємо такі результати шляхом...*;

– забезпечення об'єктивності наукового повідомлення, що дає можливість відобразити свою думку як думку певної групи людей, наукової школи або наукового напрямку, оскільки сучасну науку характеризують такі тенденції, як інтеграція, колективність творчості, комплексний підхід до розв'язання проблем.

Займенник *ми* і його похідні найкраще передають і відтіняють ці тенденції. Від займенника *ми* утворилась низка похідних від нього варіантів, зокрема із присвійним займенником *наш* (*на нашу думку, у нашому дослідженні* тощо).

Проте треба пам'ятати, що надуживання в тексті займенником *ми* також є недоречним. З метою уникнення надмірного вживання цього займенника авторам наукових робіт радять віддавати перевагу синтаксичним конструкціям, які не потребують уведення займенника:

- *неозначено-особові речення (наприклад: Спочатку проводять судово-медичну експертизу...);*
- *виклад від третьої особи (наприклад: Автор вважає...);*
- *конструкції з пасивними дієприкметниками (наприклад: Розроблено комплексний підхід до дослідження). «Відсторонення» автора або «зниження» його активності з метою надати повідомленню більш об'єктивного характеру досягається також широким вживанням пасивних дієприкметників (виявлено, доведено, знайдено); безособових конструкцій (Можна стверджувати...; Не можна не визнати...); опущенням особових займенників (У першому розділі (нами) розглянуто...).*

Не вживаються:

- *неозначені займенники (щось, децо, що-небудь) через невизначеність їх значення в тексті наукових робіт;*
- *особові займенники (я, ти);*
- *присвійний займенник (мій).*

Щодо займенників *їх і їхній*, то щоб уникнути зайвого паралелізму, що створює плутанину, варто в усному й писемному мовленні використовувати присвійний займенник *їхній*.

Вживання сполучників. Більшість сполучників належить до стилістично нейтральних: *або, оскільки, якщо, проте, поки, для того щоб*. Однак є сполучники, які вживаються переважно у книжному мовленні, як-от: *внаслідок того що, завдяки тому що, оскільки, зважаючи на те що, з того часу як*. Урізноманітнює мовлення вживання синонімічних сполучників *і, та, але, та, проте, однак, однак (розм.); або, чи; ніби, наче, неначе, як, мов, мовби, немов; коли, якщо, раз (розм.); бо, тому що, через те що; поки, доки; зважаючи на те що, з огляду на те що; щоб, для того щоб, з тим щоб* та ін. У науковому стилі перевага віддається словам *який, що*. Також необхідно приділяти увагу правилам щодо чергування сполучників *і, й, та* в реченнях.

Таблиця 6

Уживання сполучників у наукових текстах

неправильне вживання сполучників	правильне вживання сполучників
у той час як у силу того, що з тим щоб з того часу як, з того часу коли	тоді як через те, що для того щоб відтоді як, відтоді коли

Вживання прийменників.

Перш за все складнощі виникають при вживанні словосполучень з прийменниками *у(в), до, для, на*. Щоб уникнути помилок, треба пам'ятати, що прикметники *у(в), до* вживаються:

- при позначенні напрямку руху чи дії: *поїхати в місто (до міста), подати заяву в університет (до університету)*;
- при позначенні групи чи розряду осіб, предметів і т. ін., до складу яких хтось чи щось входить: *балотуватися в депутати, входити до складу членів комісії*.

Прийменники *для, на, заради* вживаються:

– при зазначенні мети дії: *акція на користь знедолених, заходи для розвитку економіки;*

Прийменник *(і)з-за* вживається на означення спрямування руху, дії з протилежного або зворотного боку, на означення зміни місця перебування, переміщення кого-, чого-небудь, а також на означення місцевості, звідки хто-небудь родом: *вискочити з-за рогу, витягнути з-за спини.*

Прийменник *через*:

- указує на просторові відношення: *насіпати через край, перекинути через річку, доноситися через стіну, перекинути ногу через борт човна;*
- уживається на означення особи, засобу тощо, за допомогою яких щонебудь здійснюється: *передати через адвоката, сказати через перекладача, познайомитися через соціальні мережі;*
- указує на часові відношення: *прийду через годину, промовив через деякий час;*
- уживається на позначення причини дії: *не з'явився через хворобу (а не з-за хвороби).*

Прийменник *через* вказує на причину, що заважає здійсненню чогось, отже, має негативний відтінок (*спізнився через затори*).

Прийменник *завдяки* містить вказівку на причину, яка сприяє здійсненню чогось, тобто має позитивний відтінок (*одужав завдяки сильному імунітету*).

Прийменник *при* вживається на позначення близькості предмета чи особи, а також належності до чогось.

Приклад:

Національна академія державного управління при Президентіві України, ділянка при школі, мешкає при сестрі, сервісний центр при заводі.

Порушення синтаксичної норми виникає через невмотивоване вживання прийменника *при* замість прийменників *за, під час, у разі* або безприйменникових конструкцій.

Правильно	Неправильно
Виконати за умови За сприяння місцевої влади Під час обговорення проєкту У разі виникнення небезпечної ситуації За часів Богдана Хмельницького	Виконати при умові При сприянні місцевої влади При обговоренні проєкту При виникненні небезпечної ситуації При Богдані Хмельницькому

Отже, дослідники мають дотримуватися суворо нормативних морфологічних норм наукового стилю, бо незнання цих норм призводять до морфологічних помилок, зокрема:

- *неправильного визначення граматичного роду іменників (наприклад, кандидатська ступінь (ж. р) – потрібно кандидатський ступінь (ч. р.);*
- *неправильного утворення ступенів порівняння прикметників і прислівників (найбільш ефективніше – потрібно найбільш ефективно);*
- *неправильної словозміни числівників (від п'ятидесяти до шестидесяти відсотків – потрібно від п'ятдесяти до шістдесяти відсотків); порушення закономірностей сполучуваності дробових числівників з іменниками (отримали 5,2 бали замість отримали 5,2 бала);*
- *відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників (саме завдяки ньому замість саме завдяки йому);*
- *неправильного утворення дієслівних форм (починаючий дослідник – потрібно дослідник-початківець) тощо.*
- *Неправильне вживання форми родового відмінка однини іменників чоловічого роду 2-ї відміни. Деякі слова мають і закінчення -а, і закінчення -у. Наприклад, термін у значенні «слово» – терміна, у значенні «строк» терміну, апарата (прилад) – апарату (установа), елементу (абстрактне) – елемента (конкретне), інструмента (одиничне) – інструменту (збірне), рахунка (документ) – рахунку (дія), фактору (чинник) – фактора (маклер). Варто пам'ятати й особливості закінчень*

родового відмінка множини таких слів: статей, гостей, облич, відкриттів.

Таблиця 8

Мовні кліше для написання рецензії

Об'єкт аналізу	Рукопис книги, стаття в журналі, кандидатська дисертація, автореферат, дипломний проект (праця автора, рецензована робота...)
Актуальність теми	Актуальність теми обумовлена... Дослідження присвячене актуальній темі... Автор розглядає важливі питання сучасності...
Короткий зміст	Дослідження складається зі вступу, ... розділів, висновків, ... додатків тощо (вказується загальна кількість сторінок, позицій у списку використаних джерел, наявність ілюстрацій, таблиць, графіків)... На початку дослідження (статті, монографії, дисертації) автор вказує на... Автор аналізує наявні джерела з цієї проблеми... Дослідник розглядає питання... Автор (учений, науковець) доводить, що... Аргументовано стверджується думка, що...
Формулювання основної тези	Основна проблема дослідження полягає у... У статті на перше місце висувається питання про...

<p>Загальна оцінка: позитивна</p>	<p>Робота вирізняється ... значним фактичним матеріалом, ... оригінальним підходом до аналізу та вирішення поставлених завдань, ... високою інформативністю Автор доводить (підтверджує) свою думку значним ілюстративним (статистичним, експериментальним) матеріалом... Автор справедливо (слухно) зазначає,, аргументовано обґрунтовує,, чітко визначає, детально аналізує, ретельно розглядає, уважно простежує, доказово критикує... Як переконливо свідчить автор, не всі попередні ідеї витримали випробування часом... Автор уважно аналізує погляди опонентів... Ідея автора ... досить продуктивна (плідна, оригінальна, новаторська)... Праця важлива нестандартними підходами до вирішення... Думка автора ... (про що?) видається перспективною... Важко не погодитися з... Думки (положення) автора про ... сформульовані чітко (доказово, переконливо). Висновки автора достовірні й результативні. Вони ґрунтуються на аналізі значного фактичного матеріалу... Безперечною заслугою автора варто вважати новий</p>
-----------------------------------	---

	підхід до вирішення... запропоновану класифікацію... способи узагальнення... уточнення поняття...
неоднозначна	Варто відзначити певні дискусійні моменти... Однак, цікаві думки не підкріплені фактами... роздуми автора здаються декларативними... все ж робота заслуговує позитивної оцінки.
неоднозначна	Автор досить цікаво проаналізував сучасний стан проблеми. Водночас, на нашу думку, аналіз міг бути глибшим і змістовнішим. Справедливо вказуючи на..., автор помилково вважає, що... Деякі положення автора залишаються бездоказовими, зокрема й такі... У роботі (статті, дослідженні, монографії) відчутно не вистачає ілюстративного та фактичного матеріалу, тому висновки автора здаються дещо некоректними... На підтвердження цієї тези автор наводить кілька аргументів (прикладів, даних), які не завжди переконливі. Незважаючи на дискусійність (неоднозначність) основної концепції (положень, висновків, рекомендацій) цієї праці, варто відзначити її значення та актуальність для...
Недоліки, хиби, огріхи	Серед недоліків дослідження -

	<p>надмірна (невиправдана) категоричність висновків автора. Суттєвий (серйозний) недолік роботи полягає у... (непереконливості доказів, спрощеному підході до... відсутності чіткої характеристики... критичної оцінки... До прорахунків роботи належать... Методично робота побудована нераціонально, варто скоротити...</p> <p>Поза розглядом дослідження залишилися питання... Автор не розглянув питання, що безпосередньо стосуються теми дослідження. Зазначені недоліки мають суто локальний (рекомендаційний) характер і не впливають на остаточні результати дослідження. Вказані зауваження не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку роботи.</p>
Висновки	<p>Загалом це цікава й корисна робота. Отже, розглянуте дослідження заслуговує позитивної (високої) оцінки. Робота відповідає всім вимогам, може бути оцінена позитивно, а її автор заслуговує на присудження ... (наукового ступеня...).</p>

4.4. Специфіка синтаксису наукової мови

Мовні особливості наукового стилю у плані синтаксису виявляють зв'язок промови зі специфічним мисленням вченого: конструкції, що присутні у текстах, нейтральні та загальноновживані.

Для синтаксису наукового мовлення є характерним:

- сполучниковий зв'язок;
- складні конструкції;
- двоскладні речення з простим дієслівним присудком: Студент урахував зауваження наукового керівника...;
- простий дієслівний присудок, виражений дієсловом активного стану у формі 3-ї особи однини чи множини теперішнього, минулого чи майбутнього часу: Вчена рада розгляне це питання на засіданні...;
- безособові речення із присудком, вираженим дієслівною формою на -но, -то та об'єктом — прямим додатком у формі іменника у знахідному відмінку без прийменника (застосовано метод, прочитано дисертацію);
- з чітко вираженим складносурядним або складнопідрядним зв'язком (що, оскільки, внаслідок того, у зв'язку з тим, бо, тоді як тощо). Оскільки одним із найбільш поширених типів речення в науковій мовленні є речення із складеним іменним присудком, то відповідно маємо в науковому стилі велику кількість дієслів-зв'язок: бути, є, називатися, становитися, робитися, здаватися, мати, залишатися, володіти, визнаватися, відрізнятися, розпізнаватися, характеризуватися, складатися, слугувати, міститися, полягати, перебувати, визначатися, уявлятися, становити собою, вважатися тощо.

До синтаксичних особливостей наукового стилю на думку науковців Н. Писарської, М. Заверюченка, М. Лухіної можна віднести:

- а) використання словосполучень, побудованих за схемою “іменник + іменник у родовому відмінку”: обмін речовин, ліквідність валюти, прилад для демонтажу і т. д.;

б) дефініції, виражені прикметником, вживаються у значенні терміна: безумовний рефлекс, історичний екскурс та ін.;

в) для наукового стилю (визначень, міркувань, висновків) характерна наявність предиката, що виступає іменником, як правило, з упущеним дієсловом-зв'язкою: Сприйняття – це базовий пізнавальний процес ...; Відступи від нормативних реалізацій мови – одна з найяскравіших рис дитячої комунікації. Інший поширеною “формою присудка” є його поєднання з коротким дієприкметником: може бути використаний;

г) прислівники, що виступають обставиною у реченні, застосовуються для характеристики якості чи властивості досліджуваного явища: значно, цікаво, переконливо, по-новому; всі ці та інші події добре описані в історичній літературі...;

г) метою запитальних речень є залучення уваги реципієнта до матеріалу, який викладено, шляхом демонстрування припущення, гіпотези;

д) для створення відстороненої, спеціально знеособленої подачі інформації широко застосовуються безособові пропозиції різних типів: до статусно рівноправних жанрів можна віднести дружнє спілкування (розмова за філіжанкою кави, балаканина та ін.). Таким чином, підкреслюється прагнення бути об'єктивним автором дослідження, який виступає від імені узагальненого наукового співтовариства;

е) для того, щоб відобразити причинно-наслідкові закономірності між явищами, у науковій промові використовуються складні речення із сурядним та підрядним зв'язком (фігурують такі слова як: через те, що; незважаючи на те що; тому; тому що; тим часом як; тоді як). Широко вживаються складнопідрядні речення з підрядними причини, умови, часу, наслідків.

Отже, підсумуємо, для синтаксису наукового стилю мови властива тенденція до творення складних побудов, що сприяє передачі складної системи наукових понять, встановленню відносин між причиною і наслідком, доказами і висновками.

Проте не варто зловживати складними багатокomпонентними реченнями, які ускладнюють сприйняття тексту. Оптимальне регулярне чергування довгих і складних речень із короткими та простими. Текст буває синтаксично досконалим і розмаїтим, коли в ньому після двох-трьох довгих речень іде коротке речення. Це сприяє кращому сприйняттю тексту. Варто уникати розщеплених присудків:

посідати домінуючу позицію ← переважати;

виконувати функції регуляції ← регулювати; служити причиною виникнення труднощів ← ускладнювати та ін.

У пасивних безособових конструкціях з предикативними формами на -но, -то субстантивний компонент на позначення діяча зовсім не потрібний, тому що він суперечить семантиці безособовості, яка передбачає, що діяч не відомий або свідомо не вказаний.

Замість нами зафіксовано (виявлено, з'ясовано, описано)... варто вживати: у монографії (статті/ роботі) зафіксовано (виявлено / з'ясовано / описано).

Якщо все-таки необхідно наголосити на заслугах конкретного виконавця, тоді доречно скористатися активною конструкцією, пор.: автор зафіксував – ми зафіксували; автор з'ясував – ми з'ясували; автор описав – ми описали.

4.5. Методичні поради до написання наукових досліджень

Будь-яке наукове дослідження містить обов'язкові компоненти. Вартим уваги є внутрішнє наповнення (так би мовити, мовний зміст) усіх компонентів наукової розвідки, а саме:

1. Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

ПРИКЛАД:

*Питання появи давньоруських писемних пам'яток **тісно перетинається** з проблемою виникнення писемності. Стверджувати про наявність мови в протоукраїнського народу можна лише гіпотетично, адже історичних пам'яток, що дійшли до нашого часу, ще не достатньо для її повноцінного*

дослідження. Тому окреслена проблема наразі є до кінця невирішеною, водночас основні шляхи її особливості зародженнями письма на території Київської Русі можуть бути простежені.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

ПРИКЛАД:

Тривалий час серед учених точиться гостра дискусія щодо періодизації окресленої проблеми. Деякі питання залишилися остаточно не розв'язаними й до сьогодні. Дослідження цієї проблеми привертало й продовжує привертати увагу не тільки вітчизняних учених (А. Кримський, П. Лавров, І. Огієнко та ін.), а й науковців близького (О. Востоков, Ф. Буслаєв, О. Шахматов та ін.) і дальшого (М. Красуський, П. Шафарик та ін.) закордоння.

3. Формулювання мети статті (постановка завдання).

ПРИКЛАД:

Мета роботи – комплексно проаналізувати проблему зародження старослов'янського письма на території Київської Русі IX – першої половини XII століть.

Мета статті – визначення сутності поняття «військово-промисловий комплекс» і ролі держави в забезпеченні безпечності його функціонування та розвитку.

4. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

ПРИКЛАД:

У сучасних наукових студіях (також можна вжити конструкції на зразок наразі, на сьогодні) існує дві основні концепції щодо зародження старослов'янської писемності: 1) зародження письма в період утвердження

християнства та 2) існування писемності задовго до хрещення української протодержави...

З метою **послідовного розвитку думки** варто вживати такі синтаксичні одиниці: ~~у першу чергу~~ → *першочергово, насамперед, спочатку, по-перше ...*; ~~нерідко~~ → *зазвичай, здебільшого; варто зауважити; принагідно зауважимо* тощо.

Для того, щоб зробити **перехід від однієї думки до іншої**, можна вжити такі конструкції: *раніше, ніж перейти до...*, *звернімося до...*, *розглянемо, зупинимось на...* тощо.

5. Висновки дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

ПРИКЛАД:

Отже (також можна вжити конструкції на зразок **як висновок, на закінчення зазначимо, підсумовуючи, слід сказати, висновковуючи, зазначимо**), писемність як основний **складник** (~~складова частина~~ – не можна вживати!) культури була для Київської Русі могутнім чинником, засобом загального культурного розвитку всієї держави, розвитком свідомості. Учені **одностайні** в тому, що поширення слов'янської писемності до XII ст. пов'язане з паралельним використанням обох алфавітів – кириличного і глаголичного. **Надалі у своїй роботі плануємо більш глибоко дослідити освітній процес на території Київської Русі в період IX – XII століть.**

Якщо вам необхідно **проаналізувати концепції** науковців, можна сформулювати свою думку таким чином:

- Таку концепцію сповідує українська дослідниця...
- Як постулює / стверджує О. Мироненко...
- За окресленням / за визначенням ...
- За інтерпретацією / за висновком О. Селіванової ...
- Досліджуючи окреслену проблему, І. Вихованець наголошує:
- І. Кучеренко, аналізуючи ментальні особливості українців, висновковує, що...

- Наведемо висловлення А. Кучеренка з цього приводу...
- Услід за О. Шахматовим свій внесок в історію українського державотворення зробив М. Грушевський...

Якщо вам необхідно **підтвердити** якусь тезу або **погодитись** із думкою певного науковця, можна сформулювати свою думку таким чином:

- *Грунтовний аналіз корпусу дослідницького матеріалу підтвердив тезу про те, що...*
- *У сучасних наукових студіях панує аргументована багатьма науковцями думка про ...*
- *Видається, цілком мають рацію А. Загнітко й О. Кульбабська, розглядаючи сучасну політичну ситуацію...*
- *Погоджуємося з їхньою думкою ...*
- *Цілком природною є думка ...*

Якщо вам необхідно **спростувати** якусь тезу або **не погодитись** із поглядом певного науковця, можна сформулювати свою думку таким чином:

- *Таке твердження потребує певної корекції...*
- *Дещо інші термінологічні вподобання демонструє П. Дудик. На його думку, найбільш умотивованим і точним є поняття ...*
- *Аналізуючи класичну концепцію, науковець пропонує дещо інше її пояснення ...*
- *Такі міркування, на нашу думку, є помилковими (не зовсім коректними) ...*
- *... проте..., ...утім..., ...водночас ...*

Якщо вам необхідно **підбити підсумок** із приводу якоїсь думки, **висловити свою позицію**, можна сформулювати свою тезу таким чином:

- *Усебічний опис цього поняття уможливив докладне трактування...*
- *У такий спосіб хочемо висловити своє бачення цієї концепції ...*
- *Принагідно зауважимо, що зазначені вище концепції (~~дають можливість~~ – не можна вживати!) **дають змогу** по-іншому інтерпретувати досліджувану проблему...*

- *Розглядана вище думка дає змогу по-новому підійти до тлумачення цієї проблеми...*

Дієслова, що допоможуть якісно сформулювати мету та завдання роботи:

- *розподілити – ранжувати, класифікувати, диференціювати;*
- *зарахувати – уналежнити;*
- *розглянути – окреслити, схарактеризувати, виявити, дослідити, уточнити, систематизувати, простежити, проаналізувати, вияскравити. висвітлити;*
- *визначати – дефінувати.*

Зауважимо, що фахівцем можна вважати працівника будь-якої сфери, який має не лише глибокі спеціальні знання, а й володіє ґрунтовною мовнокомунікативною підготовкою, який суголосно поєднує освіченість, професіоналізм та моральну вихованість. Це означає практичне й усвідомлене володіння всіма нормами сучасної української літературної мови, наявність умінь будувати дискурс ділової комунікації, правильно, переконливо, виважено структурувати власні висловлювання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Отже, кожному дослідникові необхідні розвинуті чуття наукової мови, мовний смак, володіння науковим стилем мовлення й письма, мовними засобами наукового тексту. Ці якості є результатом цілеспрямованої роботи над собою. Звичайно, для збереження і розвитку самобутнього мовного колориту наукових досліджень необхідні національна стратегія мовного розвитку, підвищення ціннісно-мотиваційного статусу української наукової мови, вдосконалення змісту й методів неперервної мовної освіти. Однак, насамперед цей шлях знайдімо в собі, через вироблення в себе готовності нормативного користування науковою мовою в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах.

Лексика (словниковий склад) наукових текстів поділяється на 3 групи: 1) власне терміни; 2) терміновані слова і словосполучення; 3) слова загальної

мови, які вживаються в наукових текстах у звичних, загальноприйнятих значеннях. Терміни – це не особливі слова, а тільки слова в особливій функції, вузькоспеціальна лексика, яка виникла у сфері певної науки. Це головним чином найменування (гідроліз, дисоціація), рідко дієслова (гасити коливання, розбити процес, підвищити тиск), прикметники (дискретний характер) і прислівники (регулярно, об'єктивно), стійкі термінологічні сполучення (силова передача, колінчатий вал, транспортний засіб).

Морфологічні особливості наукового стилю української мови полягають у деякій обмеженості використовуваних граматичних форм і частій повторюваності деяких частин мови. Так, у мові науки переважають іменники і прикметники. До того ж переважають іменники, що означають неістоти, збільшується використання слів середнього роду і форм однини; серед відмінкових форм перше місце посідає родовий відмінок. Службові частини мови в науковому стилі поповнюються за рахунок самостійних частин мови, перш за все іменників. Наприклад, у значенні прийменників уживаються в міру, в силу, за певних обставин, у разі потреби, у випадку, згідно з, у значенні, у процесі, внаслідок, у результаті, за допомогою чого, за рахунок, у вигляді, на підставі, шляхом чого, методом, через що, яким чином тощо.

Мовні особливості наукового стилю в плані синтаксису виявляють зв'язок мови зі специфічним мисленням вченого: конструкції, що вживаються в текстах, нейтральні і загальнозживані. Найбільш типовим є прийом синтаксичної компресії, коли здійснюється стиснення обсягу тексту при збільшенні його інформативності та смислової наповненості. Це реалізується за допомогою особливої побудови словосполучень і пропозицій.

РОЗДІЛ 5.

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

5.1. Усна мова науковців. Структурно-композиційна будова усного наукового виступу

Усне мовлення є важливою складовою наукової комунікації. Через усну мову науковці презентують свої дослідження, доносять результати до наукової спільноти та беруть участь у наукових дискусіях. Усна мова також є основним інструментом обміну знаннями на конференціях, семінарах, симпозіумах та інших заходах. Тому важливо не лише глибоке володіння матеріалом, а й вміння його ефективно структурувати та донести до аудиторії.

Усне мовлення науковців забезпечує інтерактивність наукової комунікації, що дозволяє безпосередньо взаємодіяти з аудиторією, відповідати на запитання, уточнювати деталі та обговорювати різні аспекти дослідження. Важливо зазначити, що в наукових колах усний виступ може бути не менш важливим, ніж публікація наукових статей. Часто саме успішно проведена презентація результатів дослідження визначає подальшу співпрацю з колегами та партнерами, а також загальне сприйняття роботи науковця.

Мета усного наукового виступу полягає не лише в передачі інформації, а й у досягненні глибшого розуміння досліджуваної теми аудиторією. До основних завдань усного виступу належать:

1. **Інформування:** Доповідач має передати нові знання, результати досліджень, пояснити складні процеси або теорії.
2. **Переконання:** Виступ має на меті переконати слухачів у правильності підходів та висновків науковця.
3. **Пояснення:** Під час виступу науковець роз'яснює певні складні аспекти дослідження, дає відповіді на запитання та розвиває теми, які потребують додаткових пояснень.
4. **Мотивація до дискусії:** Доповідь може бути інструментом для початку конструктивної наукової дискусії, що сприяє подальшому розвитку теми.

Структурно-композиційна будова наукового виступу

Кожен науковий виступ має свою структуру, яка забезпечує логічну послідовність подання матеріалу та сприяє кращому розумінню аудиторією. Загалом усна презентація складається з трьох основних частин: вступної, основної та заключної.

Вступ

Мета вступу – привернути увагу аудиторії, представити тему дослідження та підготувати слухачів до сприйняття основної інформації. Вступна частина може містити такі елементи:

- **Привітання.** Науковий виступ завжди починається з привітання слухачів. Воно може бути як формальним, так і більш неформальним, залежно від контексту заходу.
- **Визначення теми.** Після привітання доповідач чітко формулює тему свого дослідження, наголошуючи на її актуальності.
- **Мета і завдання виступу.** Важливо пояснити, які саме питання будуть розглянуті під час презентації та яких результатів прагне досягти доповідач.
- **Актуальність і значущість теми.** Окремий акцент ставиться на тому, чому тема є важливою, в чому полягає її новизна та яке значення має дослідження для наукової або практичної сфери.

Основна частина

Основна частина виступу є ключовою, оскільки тут подається основний матеріал дослідження. У цій частині доповідач представляє:

- **Головні тези.** Науковець формулює та пояснює основні твердження або гіпотези, на яких будується дослідження.
- **Методи дослідження.** Важливо детально описати методологію проведення дослідження, оскільки вона є основою наукового підходу.
- **Результати дослідження.** Представляються отримані дані, аналітичні висновки та обґрунтування.

- **Інтерпретація результатів.** Доповідач надає пояснення щодо того, що означають отримані результати, як вони впливають на загальне розуміння теми та які практичні або теоретичні наслідки вони можуть мати.

Для ефективної презентації матеріал має бути добре структурованим. Це можна зробити за допомогою логічного поділу на підрозділи або тематичні блоки, кожен з яких розкриває окремий аспект дослідження. У цій частині важливо використовувати наочні матеріали (слайди, діаграми, графіки), які допоможуть краще зрозуміти складні ідеї та дані.

Висновки

Заключна частина виступу є не менш важливою, оскільки саме тут слухачам представляється підсумок роботи та висновки, які можна зробити на основі дослідження.

Структура висновків може включати:

- **Підсумок основних тез.** Доповідач ще раз коротко наголошує на найважливіших моментах свого виступу.
- **Висновки і рекомендації.** Описуються основні висновки, яких досяг науковець у результаті свого дослідження, а також можливі рекомендації для подальших досліджень або практичного застосування результатів.
- **Перспективи подальших досліджень.** Важливо окреслити напрями, які можуть бути продовжені або поглиблені у майбутніх наукових роботах.
- **Завершення виступу.** Наприкінці доповідач може подякувати аудиторії за увагу та запросити до дискусії.

Ефективність наукового виступу залежить від декількох факторів:

- 1. Чітка структура виступу.** Логічна послідовність і чіткість побудови виступу допомагають аудиторії краще сприймати інформацію.
- 2. Зрозуміла мова.** Використання доступної термінології та простих речень робить складні наукові ідеї більш зрозумілими.
- 3. Використання наочних матеріалів.** Візуальні засоби (слайди, графіки, таблиці) покращують сприйняття інформації, дозволяючи аудиторії краще орієнтуватися у складному матеріалі.

4. Невербальні засоби комунікації. Жести, міміка, інтонація та зоровий контакт з аудиторією створюють додаткові можливості для впливу на слухачів.

5. Залучення аудиторії. Важливо підтримувати контакт з аудиторією, задавати запитання або стимулювати її до дискусії.

Усна наукова презентація є невід'ємною частиною наукового життя. Від ефективності виступу залежить не лише те, наскільки аудиторія зрозуміє дослідження, а й репутація науковця як фахівця. Тому важливо ретельно готуватися до виступу, будувати його за чіткою структурою, використовувати як вербальні, так і невербальні засоби комунікації, щоб максимально ефективно донести свої ідеї до слухачів.

5.2. Риторика наукового мовлення. Реалізація риторичних законів у науковому мовленні

Риторика – це мистецтво переконливого мовлення, що має свої корені в античній Греції та Римі, де її вважали основним інструментом суспільної комунікації. У науковому мовленні риторика відіграє важливу роль, оскільки дозволяє не лише точно й логічно подати матеріал, але й вплинути на аудиторію, переконати її в правильності підходів і висновків. Наукове мовлення, хоч і має свої специфічні вимоги щодо об'єктивності й формальності, все ж активно використовує риторичні прийоми для підсилення ефективності комунікації.

Для успішної побудови наукового виступу необхідно дотримуватися певних риторичних законів, що забезпечують не лише зрозумілість і структурованість мовлення, а й його переконливість. До основних риторичних законів у науковому мовленні належать:

1. Закон доцільності

Закон доцільності означає, що зміст наукового виступу має бути чітко адаптований до цільової аудиторії. Це вимагає:

➤ **Орієнтація на рівень підготовки слухачів:** Важливо, щоб науковець розумів рівень знань аудиторії, яка слухає його доповідь. Якщо виступ

адресовано експертам, можна використовувати специфічну термінологію та поглиблений аналіз. Якщо ж аудиторія менш обізнана, необхідно подавати інформацію більш доступно.

- **Вибір відповідного стилю та тону:** Наукове мовлення, хоча й вимагає формальності, може варіюватися за стилем залежно від контексту. Наприклад, виступ на конференції може бути більш академічним, тоді як популяризаторський виступ вимагає використання простіших термінів і доступніших пояснень.

2. Закон логічності

Цей закон передбачає чітку структуру виступу і логічну послідовність викладу. Основні етапи виступу мають бути взаємопов'язаними, а твердження науковця – послідовними й обґрунтованими. Логічність у науковому мовленні забезпечується:

- **Чіткою структурою виступу:** Важливо, щоб кожен елемент виступу логічно впливав із попереднього і готував слухачів до наступного.
- **Логічними зв'язками між тезами:** Наукове мовлення базується на системі аргументів, де кожен висновок має бути підкріплений доказами. Важливо дотримуватися принципу поступового розгортання думок – від простого до складного, від загального до конкретного.

3. Закон доказовості

Доказовість – це фундамент наукового мовлення. Кожне твердження, висловлене під час наукового виступу, повинно бути підкріплене аргументами, фактами або експериментальними даними. Основні елементи доказовості включають:

- **Факти та приклади:** Наукові виступи повинні містити об'єктивні дані, які підтверджують або спростовують теоретичні положення.
- **Статистичні дані:** Використання цифр і статистики додає виступу переконливості. Слухачі сприймають цифри як об'єктивне підтвердження.
- **Емпіричні докази:** Важливо надавати результати експериментів або досліджень, які підтверджують висунуті гіпотези.

4. Закон емоційності

Хоча наукове мовлення здебільшого є об'єктивним і логічним, важливу роль у ньому відіграють емоційні засоби. Вони допомагають зацікавити аудиторію, зробити виступ більш переконливим і запам'ятовуваним. Емоційність у науковому мовленні виражається через:

- **Інтонацію:** Живе мовлення має бути не монотонним, а різноманітним за інтонаційними підходами, що допомагає утримувати увагу слухачів.
- **Емоційні акценти:** Часом для підкреслення важливості певних моментів доцільно використовувати емоційні висловлювання, але вони повинні бути строго дозованими, щоб не суперечити науковій об'єктивності.

Структурні елементи наукового виступу з погляду риторики

1. Вступ

На початку наукового виступу важливо швидко зацікавити аудиторію та чітко позначити основні питання, які будуть розглянуті. Вступ є найбільш відповідальним моментом, оскільки саме він формує перше враження про доповідь. У вступі можна використати такі риторичні прийоми:

- **Цікаве запитання або цитата:** Початок із провокаційного запитання або відомої цитати може швидко зацікавити слухачів.
- **Пояснення актуальності теми:** Важливо чітко окреслити, чому досліджувана тема є важливою та актуальною для слухачів.

2. Основна частина

У цій частині подається головна інформація, яку має донести науковець. Основні риторичні прийоми, які допомагають побудувати цю частину ефективно:

- **Поділ на логічні блоки:** Важливо структурувати інформацію таким чином, щоб кожна теза логічно впливала з попередньої.
- **Аналогії та порівняння:** Використання порівнянь із загальновідомими явищами або прикладами полегшує сприйняття складних наукових понять.
- **Акцентування ключових моментів:** Виділення головних тез допомагає слухачам краще орієнтуватися в потоці інформації.

3. Висновки

Завршальна частина наукового виступу має на меті підвести підсумки і закріпити враження. Ефективні риторичні засоби для висновків:

- **Короткий підсумок:** Потрібно чітко підсумувати ключові тези, щоб слухачі залишилися з ясним розумінням головних ідей виступу.
- **Заклик до дії або дискусії:** Важливо залишити аудиторії простір для роздумів або заохотити до подальшої дискусії.

Для успішної реалізації риторичних законів у науковому мовленні слід застосовувати низку прийомів, які підсилюють ефективність виступу:

Метафори та аналогії

Хоча наукове мовлення вимагає точності, використання метафор та аналогій може зробити складні поняття доступнішими для аудиторії. Наприклад, для пояснення технічних або математичних концепцій можна використовувати аналогії зі звичайними життєвими ситуаціями.

Риторичні запитання

Риторичні запитання – це важливий інструмент взаємодії з аудиторією. Вони можуть стимулювати слухачів до роздумів і залучати їх до активної участі в процесі сприйняття інформації. Крім того, риторичні запитання допомагають структурувати виступ і підкреслювати важливі моменти.

Повторення

Повторення ключових тез і тверджень дозволяє краще закріпити інформацію в пам'яті слухачів. Однак важливо, щоб повторення не було надто частим і монотонним – воно повинно бути природним і ненав'язливим.

Риторика наукового мовлення є потужним інструментом, який допомагає науковцям не лише точно і зрозуміло подати свої дослідження, але й вплинути на думки та переконання аудиторії. Реалізація риторичних законів у наукових виступах сприяє більш ефективній комунікації, глибшому сприйняттю складних наукових ідей та успішному залученню слухачів до дискусії.

5.3. Невербальні засоби у науковому мовленні

Невербальні засоби комунікації – це елементи спілкування, які не залежать від слів, але передають значну частину інформації та емоцій у процесі спілкування. В науковому мовленні невербальні засоби відіграють важливу роль, оскільки допомагають підсилити вербальне мовлення, створити позитивне враження про доповідача та підтримувати увагу аудиторії. За допомогою міміки, жестів, інтонації та інших невербальних засобів науковець може ефективно доносити свої ідеї та краще взаємодіяти зі слухачами.

Невербальна комунікація охоплює широкий спектр засобів, які супроводжують вербальне мовлення. Вони включають міміку, жести, контакт очима, інтонацію голосу, пози та рухи тіла. Всі ці засоби можуть суттєво впливати на сприйняття інформації та ефективність комунікації. Розглянемо основні види невербальних засобів, які використовуються у науковому мовленні.

Міміка

Міміка – це рухи обличчя, які відображають емоції та стан людини. Під час наукового виступу міміка може підсилювати зміст мовлення, виражати впевненість або, навпаки, невпевненість доповідача. Основні аспекти міміки в науковому мовленні включають:

- Емоційність. Навіть у науковому виступі, де переважає об'єктивність, помірний вираз емоцій за допомогою міміки може допомогти підкреслити важливі моменти та утримати увагу слухачів.
- Контрольованість. Доповідач має контролювати свою міміку, щоб не викликати у аудиторії неправильне враження. Наприклад, надмірна напруженість або мімічна нерухомість можуть зменшити довіру до науковця.

Жести

Жести – це рухи руками, які супроводжують мовлення і допомагають підкреслити або пояснити певні ідеї. У науковому мовленні жести можуть мати різне значення і виконувати такі функції:

- Пояснення. Допоміжні жести можуть використовуватися для підсилення вербальних пояснень, наприклад, коли потрібно вказати на важливі елементи дослідження чи підкреслити певний момент.
- Регулювання. Жести можуть виконувати роль своєрідних "пунктуаційних знаків", коли доповідач підкреслює початок нової думки або акцентує на завершенні теми.
- Залучення уваги. Динамічні, але помірковані жести сприяють активній взаємодії з аудиторією, утримують її увагу та роблять виступ живим.

Поза та рухи тіла

Поза та рухи тіла також можуть передавати емоції та впливати на сприйняття доповідача. Основні аспекти невербальної комунікації через рухи тіла у науковому мовленні:

- Впевненість. Пряма постава та відкриті рухи рук підкреслюють впевненість доповідача в своїх знаннях і аргументах.
- Залученість. Рухи вперед або наближення до аудиторії свідчать про зацікавленість у взаємодії, тоді як рухи назад можуть сигналізувати про відчуженість або невпевненість.
- Уникання метушливості. Зайві або метушливі рухи можуть відволікати аудиторію від основної теми виступу, тому важливо уникати хаотичних або невпевнених жестів.

Контакт очима

Контакт очима є одним із ключових елементів невербальної комунікації під час наукового виступу. Зоровий контакт з аудиторією сприяє встановленню взаєморозуміння та підвищує рівень довіри до доповідача. Основні аспекти зорового контакту:

- Підтримка уваги. Регулярний зоровий контакт допомагає утримувати увагу аудиторії та створює відчуття діалогу, навіть якщо виступ не передбачає активної взаємодії з боку слухачів.
- Впевненість. Зустрічний погляд свідчить про впевненість доповідача у своїх словах і готовність до відкритої комунікації.

- Розподіл уваги. Важливо рівномірно розподіляти зоровий контакт між усіма слухачами, щоб кожен відчував себе залученим до процесу.

Інтонація і темп мовлення

Інтонація – це варіації тону і сили голосу, які допомагають передавати емоції та підкреслювати певні частини виступу. Темп мовлення визначає швидкість, з якою доповідач виголошує свої думки. Інтонація та темп мовлення відіграють важливу роль у науковому мовленні:

- Інтонаційні акценти. Зміни інтонації допомагають виділяти ключові тези та робити мовлення менш монотонним.
- Темп. Помірний темп мовлення дозволяє слухачам краще засвоювати інформацію. Занадто швидке мовлення може утруднити розуміння, тоді як занадто повільне – викликати нудьгу.
- Пауза. Використання пауз у мовленні допомагає структурувати інформацію та дає слухачам можливість обміркувати сказане.

Невербальні засоби комунікації мають суттєвий вплив на те, як аудиторія сприймає науковий виступ. Вони можуть посилити або, навпаки, знизити ефективність вербального мовлення. Правильне використання невербальних засобів сприяє:

- залученню уваги аудиторії. Використання жестів, міміки та інтонації допомагає утримувати увагу слухачів і зберігати їхню зацікавленість протягом усього виступу;
- створенню позитивного враження про доповідача. Впевнена постава, контакт очима та спокійні жести підкреслюють професіоналізм науковця і підвищують рівень довіри до його слів;
- покращенню розуміння матеріалу. Використання невербальних засобів може полегшити сприйняття складних концепцій, особливо коли вони супроводжують ключові моменти доповіді;
- підсиленню аргументації. Зміни в інтонації або паузи можуть акцентувати увагу на важливих аргументах, допомагаючи краще їх запам'ятати.

Типові помилки у використанні невербальних засобів

Неправильне або надмірне використання невербальних засобів може негативно вплинути на сприйняття наукового виступу. Серед основних помилок можна виокремити такі:

- надмірна жестикуляція. Зайва кількість жестів може відволікати слухачів і робити виступ менш структурованим;
- недостатній зоровий контакт. Якщо доповідач не підтримує контакт очима, це може створювати враження незацікавленості або невпевненості;
- монотонна інтонація. Відсутність змін в інтонації та акцентів робить мовлення нудним і важким для сприйняття.

Невербальні засоби відіграють важливу роль у науковому мовленні, допомагаючи зробити виступ живим, зрозумілим та переконливим. Вміння контролювати міміку, жести, інтонацію та підтримувати зоровий контакт є невід'ємною частиною ефективної комунікації науковця з аудиторією. Успішне використання цих засобів сприяє кращому розумінню матеріалу та створенню позитивного враження про доповідача.

5.4. Наукова дискусія. Науковий діалог

Наукова дискусія та науковий діалог є ключовими елементами процесу наукової комунікації. Вони дозволяють обговорювати різні погляди, критикувати та оцінювати наукові дослідження, обмінюватися думками та ідеями. У науковому середовищі діалог і дискусія сприяють розвитку знань, формуванню нових підходів до вирішення проблем, а також вдосконаленню теорій і методів досліджень. Важливими аспектами цих форм комунікації є дотримання етики, культури дискусії, а також вміння аргументовано відстоювати свою точку зору.

Наукова дискусія – це обговорення проблеми або теми між науковцями, яке передбачає обмін аргументами, критичний аналіз висловлених думок і пошук оптимальних рішень. Дискусія може проходити у форматі конференцій, круглих столів, публікацій або неформальних обговорень. Основна мета

дискусії полягає не лише в обміні знаннями, але й у досягненні взаєморозуміння та вдосконаленні знань.

Наукова дискусія має низку специфічних характеристик, що відрізняють її від інших видів дискусій, а саме:

- аргументованість. Учасники дискусії повинні оперувати науково обґрунтованими аргументами, що підкріплені фактами, даними досліджень, експериментальними результатами;
- об'єктивність. Наукова дискусія має бути неупередженою. Особиста позиція або емоції не повинні впливати на процес обговорення;
- критичність. Дискусія передбачає критичний аналіз, проте критика повинна бути конструктивною, спрямованою на вдосконалення знань, а не на особисті напади;
- діалогічність. Наукова дискусія має на меті взаєморозуміння між учасниками, тому важливо слухати опонентів, обдумано відповідати та прагнути до спільного рішення.

Наукові дискусії можуть бути різними за формою та методами проведення.

Найпоширенішими видами є:

- полеміка. Це протистояння різних наукових позицій, коли учасники активно відстоюють свою точку зору, використовуючи аргументи для спростування поглядів опонентів. Полеміка передбачає напружену, але конструктивну суперечку;
- круглий стіл. Це обговорення, під час якого кілька науковців висловлюють свої думки з певної проблеми. Учасники можуть як погоджуватися, так і сперечатися між собою, проте ключовим є взаємодія всіх учасників для досягнення певного висновку;
- дебати. Формат дискусії, де дві сторони відстоюють протилежні погляди. Кожен учасник має час для аргументації своєї позиції, після чого відбувається обмін запитаннями і відповідями.

Науковий діалог: особливості та принципи

Науковий діалог – це форма комунікації між науковцями, що базується на рівноправній взаємодії та обміні ідеями. На відміну від дискусії, яка передбачає протистояння різних думок, діалог спрямований на співпрацю та пошук істини через спільне обговорення проблем.

Для ефективного ведення наукового діалогу необхідно дотримуватися кількох важливих принципів, це насамперед:

- взаємоповага. Учасники діалогу повинні з повагою ставитися до думок один одного, навіть якщо вони не згодні з ними;
- відкритість. У науковому діалозі важливо бути відкритим до нових ідей і готовим змінювати свій погляд у разі переконливих аргументів з боку опонента;
- спрямованість на співпрацю. Метою наукового діалогу є не протистояння, а співпраця для досягнення спільного результату або вирішення проблеми.

Науковий діалог сприяє:

- обміну знаннями. У процесі діалогу науковці можуть ділитися своїми результатами досліджень, ідеями та методами, що сприяє збагаченню загального наукового знання;
- створенню нових ідей. Спільне обговорення наукових проблем часто призводить до формування нових підходів або гіпотез, які не могли б з'явитися в ізольованій роботі;
- узгодженню позицій. Через діалог науковці можуть дійти згоди щодо певних спірних питань або виробити компромісні рішення.

Наукова дискусія та діалог мають певну структуру, яка допомагає впорядкувати процес обговорення та зробити його ефективним.

Доречно виокремити такі етапи наукової дискусії:

1. Вступна частина. Оголошення теми дискусії, представлення учасників і короткий вступ до обговорюваної проблеми.
2. Висловлення позицій. Кожен учасник представляє свою позицію або науковий підхід до вирішення проблеми, надаючи аргументи й докази.

3. Аналіз і критика. Учасники дискутують щодо висловлених позицій, критично оцінюють аргументи один одного, надають контраргументи.
4. Підсумки і висновки. Завершення дискусії шляхом підбиття підсумків, формулювання загальних висновків або розходжень.

Щодо структури наукового діалогу можна визначити таку послідовність:

1. Постановка проблеми. Визначення теми або проблеми, яку потрібно обговорити, і представлення основних питань для розгляду.
2. Обговорення. Спільне обговорення проблеми, висловлення різних думок і аргументів, пошук спільних підходів або узгоджених рішень.
3. Підсумки. Підбиття підсумків обговорення, формулювання результатів та можливих подальших дій або напрямів дослідження.

Важливою частиною наукового діалогу та дискусії є дотримання етичних норм і правил. Культура наукового спілкування передбачає не лише обмін знаннями, але й повагу до колег, вміння слухати і бути почутим. Основні етичні принципи наукового діалогу включають такі складові:

- толерантність до чужої думки. Незалежно від особистих поглядів, кожна позиція заслуговує на увагу та повагу;
- відмова від агресії. Конструктивна критика має бути спрямована на аргументи, а не на особу, яка їх висловлює;
- дотримання академічної чесності. Учасники діалогу повинні бути чесними у викладі фактів, уникати викривлення інформації або маніпуляцій.

Наукова дискусія та науковий діалог є важливими інструментами наукової комунікації. Вони сприяють розвитку науки, обміну знаннями та створенню нових ідей. Дотримання принципів аргументованості, критичності, взаємоповаги та відкритості робить ці форми комунікації ефективними та плідними. Успішне проведення дискусії або діалогу залежить не лише від знань, а й від здатності взаємодіяти з іншими науковцями в атмосфері довіри та співпраці.

5.5. Культура мови і мовний етикет

Культура мови та мовний етикет є важливими складовими наукової комунікації, які визначають не тільки рівень професійності науковця, але й його здатність ефективно передавати інформацію, аргументувати свою точку зору та налагоджувати наукові контакти. Мова наукового спілкування повинна бути точною, зрозумілою, логічною та відповідати етичним нормам спілкування. У цьому розділі розглянемо основні аспекти культури мови та мовного етикету в науковій сфері, а також їхнє значення для ефективної комунікації та розвитку науки.

Культура мови – це система норм і правил, які регулюють використання мови в різних сферах життя, включаючи наукове спілкування. Вона охоплює:

- лексичну точність. Використання слів, які точно відповідають значенню, що передається. У науковому мовленні важливо уникати багатозначності та неточностей, щоб не створювати плутанини;
- граматичну правильність. Дотримання правил граматики робить мовлення зрозумілим та логічним. Це включає правильне вживання синтаксичних конструкцій, відмінків, узгодження підмета і присудка.
- стилістичну відповідність. Наукове мовлення має відповідати офіційно-діловому стилю, який характеризується нейтральністю, відсутністю емоційності та логічною послідовністю викладу;
- фонетичну культуру. Це правильна вимова, інтонація, темп мовлення та дикція. Усі ці елементи впливають на те, наскільки зрозумілим буде мовлення для слухачів.

Культура мови визначає, наскільки успішно науковець може донести свої ідеї до аудиторії. Вона сприяє не лише ефективності комунікації, але й формуванню позитивного враження про науковця як професіонала.

Мовний етикет у науковому спілкуванні

Мовний етикет – це система правил, що регулюють мовну поведінку в різних ситуаціях. У науковій сфері мовний етикет відіграє важливу роль, оскільки наукове спілкування передбачає певні норми взаємодії, які

допомагають підтримувати професійні стосунки, уникати конфліктів та забезпечувати повагу до опонентів і колег.

У науковому спілкуванні важливо дотримуватися таких основних принципів мовного етикету:

- коректність. Усі висловлювання повинні бути коректними, уникати грубості, іронії чи сарказму. Це особливо важливо під час дискусій, де різні думки можуть викликати суперечки;
- шанобливість. Спілкування має бути побудоване на взаємоповазі. Важливо виявляти повагу до опонентів, навіть якщо їхні погляди відрізняються від ваших;
- тактовність. Важливо вміти делікатно висловлювати критику, уникати різких висловлювань, особливо під час публічного виступу чи обговорення;
- послідовність. Виклад думок має бути логічним та послідовним. Розуміння структури виступу або доповіді дозволяє уникнути хаотичності та полегшує сприйняття матеріалу слухачами;
- лаконічність. У науковому мовленні варто уникати зайвої багатослівності, що може розсіювати увагу слухачів та робити виступ менш ефективним.

Наукове спілкування може відбуватися у різних формах, і кожна з них вимагає дотримання специфічних норм мовного етикету. Отже, розглянемо деякі їх різновиди.

- Публічний виступ. Під час виступу на конференції або семінарі важливо починати з привітання, представлення себе і теми виступу, дотримуватися чіткої структури викладу. Завершення має включати подяку аудиторії за увагу та готовність відповідати на запитання;
- наукова дискусія. У дискусії важливо дотримуватися правил активного слухання, не перебивати опонентів, висловлювати критику конструктивно і аргументовано;

- листування з колегами. Електронні листи чи офіційні листи мають бути стислими, чіткими, з дотриманням правил ввічливості та офіційно-ділового стилю;
- спілкування зі здобувачами вищої освіти або молодими науковцями. Тут важливо зберігати баланс між вимогливістю та доброзичливістю, заохочувати активну участь і підтримувати мотивацію до наукової діяльності.

Незважаючи на важливість культури мови та мовного етикету, у науковому спілкуванні часто трапляються помилки, які можуть знижувати ефективність комунікації. Найпоширенішими помилками є:

- неправильна термінологія. Використання термінів у неправильному контексті або їхнє спотворення може викликати нерозуміння у слухачів;
- мовні штампи. Надмірне використання клішованих виразів робить мовлення шаблонним та позбавляє його оригінальності й чіткості;
- граматичні помилки. Граматичні помилки або неправильне використання синтаксичних конструкцій можуть знизити авторитет доповідача та утруднити сприйняття матеріалу;
- ігнорування стилістичної відповідності. Використання емоційно забарвлених або розмовних висловів в науковому мовленні є недоречним та може знижувати рівень професіоналізму.

Культура мови та мовний етикет формують імідж науковця і відіграють ключову роль у його професійній діяльності. Вони допомагають:

- забезпечувати зрозумілість і точність викладу. Це особливо важливо під час наукових доповідей, лекцій або написання наукових статей, де важливо уникати багатозначності та невизначеності;
- підтримувати професіоналізм і авторитет. Науковець, який дотримується норм культури мови та мовного етикету, створює позитивний імідж і підвищує рівень довіри до своїх досліджень;

- сприяти успішній науковій комунікації. Культура мови та мовний етикет допомагають уникати конфліктів, підтримувати конструктивний діалог та забезпечувати успішний обмін знаннями.

5.6. Візуальні засоби презентації наукового дослідження

Візуальні засоби є невід'ємною частиною сучасних наукових презентацій. Вони дозволяють не лише проілюструвати основні результати дослідження, але й зробити інформацію більш доступною та зрозумілою для аудиторії. У цьому розділі ми розглянемо різні типи візуальних засобів, їх функції, а також найкращі практики для їхнього використання під час презентації наукових досліджень.

Основні типи візуальних засобів:

1. Слайди презентацій.

Слайди є одним з найпоширеніших візуальних засобів у наукових презентаціях. Вони дозволяють організувати інформацію у зрозумілій і структурованій формі. На наш погляд, доладний слайд повинен бути:

- чітким і лаконічним. Використання простих і зрозумілих заголовків, ключових пунктів та коротких текстів допомагає зосередити увагу на основних ідеях;
- візуально привабливим. Це означає, що використання графіки, діаграм і зображень може значно покращити сприйняття інформації;
- структурованим. Слайди повинні мати логічну послідовність, яка відповідає структурі доповіді;

2. Графіки та діаграми.

Графіки і діаграми є незамінними для візуалізації інформації. Вони допомагають аудиторії швидше зрозуміти складні числові дані і тренди. Основні типи графіків включають:

- ступеневі графіки (барові діаграми). Корисні для порівняння величин між різними категоріями;
- лінійні графіки. Ідеально підходять для демонстрації змін величин у часі;

- кругові діаграми. Використовуються для показу часток і їх співвідношення в цілому;
- розсіювальні діаграми. Добре підходять для візуалізації взаємозв'язків між двома змінними.

3. Таблиці.

Таблиці дозволяють систематизувати інформацію в чітко організованому вигляді. Вони особливо корисні для порівняння числових значень або представлення детальних результатів дослідження.

Під час побудови таблиць слід дотримуватися таких характеристик, а саме: простота, зрозумілість, стислість. Таблиці повинні бути добре структурованими, з чіткими заголовками та відокремленими даними; Рекомендується включати лише найбільш важливі дані, щоб уникнути перевантаження інформацією.

4. Зображення та ілюстрації.

Зображення та ілюстрації можуть допомогти в ілюстрації складних концепцій, демонстрації прикладів або представлення результатів експериментів. Зображення та ілюстрації, що використовуються для візуалізації наукових досягнень повинні бути якісними та релевантними, бо висока якість зображень є критично важливою для збереження чіткості і деталей, а також зображення повинні безпосередньо належати до теми й доповнювати текстову інформацію.

5. Відео та анімації.

Відео та анімації можуть бути корисними для демонстрації процесів або складних явищ, які важко передати статичними зображеннями. Розглянемо основні вимоги, яких варто дотримуватися під час використання цих категорій.

- Короткість. Відео і анімації повинні бути короткими і чіткими, щоб не втратити увагу аудиторії;
 - ясність. Якість відео повинна бути високою, а контент – легко зрозумілим.
- Підготовка та оформлення;

- планування. Перед створенням візуальних засобів варто визначити, які дані або ідеї потрібно підкреслити, та як найкраще їх подати;
- простота. Візуальні елементи не повинні бути перевантажені інформацією. Краще використовувати простий і зрозумілий дизайн;
- кольорова палітра. Використання контрастних кольорів допоможе акцентувати важливі елементи, але слід уникати занадто яскравих або відволікаючих кольорів.

6. Інтерактивність.

Цей тип візуального контенту передбачає вивчення та використання у своїй практиці таких елементів інтерактивності як взаємодія та адаптивність. Перший елемент це– можливість взаємодії з аудиторією через інтерактивні елементи (наприклад, опитування або запитання), що може зробити презентацію цікавою та залучити слухачів; другий– важливо бути готовим адаптувати презентацію залежно від реакції та запитань аудиторії.

7. Технічні аспекти.

Завжди перевіряйте технічне обладнання і програмне забезпечення перед початком презентації, щоб уникнути непередбачених технічних проблем, а також переконайтесь, що ваші візуальні матеріали сумісні з платформою, на якій буде відбуватися презентація.

Візуальні засоби значно підвищують ефективність наукових презентацій, оскільки:

- забезпечують кращу сприйнятливості інформації. Візуалізації допомагають швидше і легше зрозуміти складні дані і концепції;
- залучають увагу. Візуальні елементи можуть зробити презентацію більш цікавою і динамічною;
- підтримують запам'ятовування. Візуально представлені дані легше запам'ятовуються, ніж виключно текстова інформація.

Візуальні засоби презентації є критично важливими для успішної наукової комунікації. Вони дозволяють ефективно передавати інформацію, ілюструвати результати досліджень і підтримувати зацікавленість аудиторії. Правильно

використані візуальні елементи не лише покращують сприйняття матеріалу, але й допомагають досягти кращих результатів у комунікації з науковою спільнотою.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 5

Отже, культура української наукової мови – складне, багатовимірне поняття, яке включає три аспекти: нормативний, комунікативний, етичний. Нормативність передбачає знання літературних норм сучасної української літературної мови, уміння застосовувати їх у науковому мовленні. Комунікативний аспект передбачає добір саме тих мовних засобів, що найкраще слугують реалізації завдань наукового спілкування. Важливим є й етичний аспект, що передбачає дотримання норм поведінки, повагу до учасників спілкування, володіння етикетними формулами, а також наявність таких якостей у мовця, як доброзичливість, тактовність, гречність мовної поведінки, академічна доброчесність, що становить етичний аспект наукової мови.

РОЗДІЛ 6. ВПРАВИ ТА ЗАВДАННЯ

6.1. Мовні вправи і завдання

Завдання 1. Доберіть прикметники до поданих іменників: дослідження, проблема, питання, мета, завдання, інформація, матеріал, аналізи тощо.

Завдання 2. Доберіть ряд іменників, близьких за значенням, до слова «учений» задля уникнення тавтології.

Завдання 3. Доберіть ряд дієслів, близьких за значенням, до слова «зазначає (науковець)» задля уникнення тавтології.

Завдання 4. Відредагуйте подані словосполучення та речення.

Сперечатися на рахунок актуальності даного дослідження; експеримент проходив на протязі одного місяця; невірна відповідь; передвзятість на рахунок цієї особи; по крайній мірі; я рахую, що ...; дисертаційне дослідження, наукова монографія, деякі питання торкаються...; багаточисельні докази; головний пріоритет; статистичні підрахунки; рейд по перевірці; свої індивідуальні; дві альтернативи; дублювати двічі; переважна більшість; у лютому місяці; з чинними на сьогодні; усяких різних думок.

Завдання 5. Відредагуйте і запишіть правильно.

Думки співпадають; не проводять послідовних заходів; наносять значну шкоду; згідно рішення; представлення матеріалів; взаємовідношення між державами; в якості потерпілої; визвав негативну реакцію; виникло протиріччя; визиває заперечення; вищестоящий орган; відновилася переписка; учбовий план; з моїх слів записано вірно.

Завдання 6. Відредагуйте і запишіть правильно.

Виділено наступні ознаки, констатуючий експеримент, на протязі тривалого періоду, виступаючий на конференції, згідно діючого законодавства, відповідно Кримінального Кодексу України, в залежності від умов

експерименту, не дивлячись на достатню кількість робіт по даній темі, самий дієвий спосіб боротьби з корупцією.

Завдання 7. Відредагуйте речення.

Позовна заява від лікаря Ющук Павла Сергійовича. Доручено інспектору Степаненко Сергію Олександровичу. Дозволити сержанту Опанасенко Петру Юрійовичу. Надати слово прокуророві Василенко Григорію Григоровичу. Ознайомилися з характеристикою на Кравець Віталія Юхимовича. У суді знаходиться кримінальна справа по звинуваченню Кравець Степана Геннадійовича. Подати заяву директору Палій Валентину Сергійовичу.

Завдання 8. Відредагуйте подані словосполучення.

Завідувач відділом, заслугувувати уваги, завдати шкоду, зазнати поразку, доводити для відома, дякувати Вас, хворіти грипом, виступати у захист, запобігати ушкодження, властивий для цієї професії, опанувати професією, додержувати порядок, характерний йому, притаманний для нього, завдяки вимоги, всупереч негоди, пам'ятник Шевченка, попередження незаконним діям, ігнорувати порадою, комісія по складанню резолюції, відповідно вимогам, згідно закону, по вигляду, за вимогою, по прибутті потягу, піти за товаром.

Завдання 9. Розкрийте дужки, де треба, вживайте прийменники.

Пробачте (я), дотримати (слово), оволодіти (ситуація), опанувати (професія), ігнорувати (попередження), завдати (шкода), зазнати (невдача), зрадити (принципи), називати (ім'я), звернутися (адреса), відправити (пошта), заходи (поліпшення), один раз (місяць), ввести (склад), радіти (успіх), запобігання (злочини), завідувач (лабораторія), заслугувувати (увага), дякувати (адміністрація), потребувати (гроші), вступати (університет), поступитися (місце), сміятися (колега), доглядати (хворий).

Завдання 10. Знайдіть нормативні варіанти до поданих словосполучень.

Виписка з протоколу, до цих пір, займати посаду, займати гроші, область науки, по крайній мірі, приводити приклад, через неділю, крупний учений, настоювати на думці, оточуюче середовище, підняти питання, під час

стажировки майора, змінена фамілія, відкрита нова столова, нести дежурство, заболів грипом, виявив участковий, бойова задача, взяти заложника, вибіг із засади.

Завдання 11. Відредагуйте перекладені словосполучення, враховуючи контекстуальне значення виділених слів.

Согласно решения – відповідно рішення, несмотря на обстоятельства – не дивлячись на обставини, вынести благодарность – винести подяку, бывший директор – бувший директор, обслуживающий персонал – обслуговуючий персонал, заведующий кафедрой – завідуючий кафедрою, охрана окружающей среды – охорона оточуючого середовища, достижения в области машиностроения – досягнення в області машинобудівництва, на протяжении двух месяцев – на протязі двох місяців.

Завдання 12. Знайдіть у поданому тексті морфологічні помилки та виправте їх.

Предметом конституційного праву, з огляду на його соціальної ролі та функцій, є основопологаючі суспільні відносини, які виникають у сфері здійснення повновладдя Українського народу. Це передусім політичні відносини, істотно впливаючі на інші суспільні відносини, визначаючі їхні головні структурні та функціональні характеристики. Ці обставини визначають найбільш істотніші функції Конституції, поміж яких особливе значення мають установлювальні, інтегрувальні, системотворювальні та інші функції.

Конституція вносе системність у право, є ефективним системоутворювальним фактором правової системи, закріплює вихідні засади формування і дії національного праву, наповняє його своїм змістом, пронизає єдиними принципами та ідеями.

Місце і роль конституційного праву визначається також характером його співвідношення з приватноправовими та з іншими галузми публічного праву.

Виходящим тут є положення загальної теорії праву о том, що система праву ділиться на дві підсистеми: публічне право і приватне. У межах цієї підсистеми права формуються галузі законодавства: у рамках публічного права

– конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове; у рамках приватного – цивільне, сімейне, трудове та інші галузі законодавства. Безперечно, такий поділ досе умовний, оскільки норми одної галузі проникають в інші, переплітаються з їми.

Роль Конституції полягає в тому, що вона забезпечує збалансованість публічних і приватних засад у праві насамперед тим, що закріплює багатоманітність власності, її статус і співвідношення між її видами, соціальну спрямованість (функцію) держави тощо. Цим самим Конституція закладає основи цивільного праву. Іншими словами: нормуючи відносини між суб'єктами влади і підпорядкованими цій владі, Конституція самоутверджується себе як головне джерело публічного праву, а конституційне право є його основною галуззю.

З іншого боку, визначаючи статус особи, індивіду в суспільстві, конституційне право закладає підвалини приватного праву, яке регулює відносини між індивідами.

Конституційне право як право «соціального служіння» і як публічне право «має метою добро загала, а як право приватне – добро окремої людини. Право публічне намагається досягнути добро людини через здійснення добра суспільства, а право приватне намагається досягнути добро суспільства забезпеченням добра особи».

Індивідуалізм приватного праву полягає в тому, що суб'єкт реалізує свій безпосередній (індивідуальний) інтерес, може захищати його, чекати публічно-правового визнання і захиста з боку державних інституцій.

Конституційне право визначає основи повновладдя Українського народу, зокрема політичні відносини у сфері організації і здійснення публічної влади, відносини між суб'єктами такої влади з переважним використанням імперативного метода конституційно-правового регулювання. Підпорядкування, субординація, односторонність, беззаперечна обов'язковість – такі основні риси цього метода.

Для більшості норм конституційного праву властива імперативність. Такі норми складають кістяк правопорядка. Відступ від них шляхом укладання приватноправових договорів, контрактів, угод, тобто дозволених правових форм встановлення юридичних прав і обов'язків між суб'єктами конституційно-правових відносин, суворо забороняється. Адже ні політичні права, ні влада не можуть стати власністю особи.

Цим підкреслюється і різниця між конституційним та цивільним правами, і той факт, що деякі норми конституційного праву є нормами цивільного праву.

Завдання 13. Відредагуйте поданий уривок тексту, виправивши синтаксичні помилки.

Поняттям «публічний договір», зокрема, у проєкті ЦК України представлена категорія так званих споживчих договорів (ст. 665). Визнається публічним договір, який має однією із сторін підприємця, який взяв на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, або виконувати роботи, або надавати послуги кожному, хто до нього звертається (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо). Підприємець не повинен надавати перевагу одній особі перед іншою щодо укладення публічного договору, крім випадків, передбачених законом або іншими нормативними актами. Відмова від укладення публічного договору підприємця, за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних товарів, робіт чи послуг, не допускається, а необґрунтоване ухилення від укладення публічного договору може потягнути за собою покладення на нього обов'язку відшкодування збитків, заподіяних споживачеві таким ухиленням.

Як зазначено у коментарях до Принципів міжнародних комерційних договорів, критерії, що їх використовують на національному і міжнародному рівнях, також різняться великою різноманітністю у встановленні відмінностей між споживчими та неспоживчими договорами. У Принципах немає будь-якого визначення, проте припускається, що концепція «комерційні договори» повинна розумітися по можливості широко з тим, щоб включати в себе не лише

підприємницькі угоди на поставку або обмін товарами чи послугами, а й інші типи економічних угод, таких, як інвестиційні або концесійні угоди, договори про надання професійних послуг тощо.

У попередньому проєкті (аванпроєкті) Господарського (Комерційного) кодексу України 1994 р. (ст. 49 глави 22) господарський договір як підстава виникнення господарсько-договірного зобов'язання визначається як ділова угода між суб'єктами господарювання про розподіл між ними кореспондуючих господарських прав та обов'язків, необхідних для досягнення цілей, і про ті умови, яких повинні додержуватися сторони при виконанні взаємно прийнятих ними зобов'язань. Таке визначення господарського договору викликає ряд зауважень: по-перше, саме поняття ділової угоди потребує пояснень, по-друге, права та обов'язки сторін у договорі визначаються через його умови, по-третє, виникає питання: які ж права та обов'язки слід вважати господарськими.

Завдання 14. Розставте розділові знаки в поданому тексті.

1. Говорити багато й добре дар гострого розуму говорити мало й добре властивість мудрого говорити мало й погано ознака безумного (Ф. Ларошфуко).

2. Оратором достойним уваги є той хто користується словом для думок а думкою для істини й доброчесності (Ф. Фенелон).

3. Істинне красномовство на думку Ф. Ларошфуко це вміння сказати все що треба і не більше ніж треба.

4. Держави встановлюючи певні відносини між собою мають спілкуватися на користь своєму престижу та національній гідності з урахуванням принципів поваги до суверенітету рівності територіальної цілісності невтручання у внутрішні справи одна одної.

5. Щоб навчитися правильно й гарно говорити потрібні три основні передумови а саме знати головні засади стосунків між людьми володіти технікою мовлення і що найголовніше мати що сказати!

6. Не говоріть багато. Відомий французький письменник А. Дюма писав Людина яка багато говорить скаже нарешті дурницю.

7. Демосфен найвидатніший майстер ораторського мистецтва стародавньої Греції умів драматизувати свою промову він вживав риторичні запитання на які сам же давав відповідь або користувався таким прийомом перелічував наприклад усі негаразди недоліки владування кого-небудь а потім запитував І після всього цього ви ще питаєте чому державні справи в такому занепаді?! Відома роль Демосфенових промов на них вчилися оратори багатьох поколінь не тільки в Греції а й пізніше в Римі.

6.2. Мовленнєві вправи і завдання

Завдання 1. Заповніть і прокоментуйте таблицю «Наукова стаття і науковий виступ: спільне і відмінне».

Наукова стаття	Спільне	науковий виступ

Завдання 2. Заповніть таблицьку «Вербальні та невербальні засоби, що виражають індивідуальність доповідача».

Вербальні засоби	Невербальні засоби

Завдання 3. Прочитайте шаблон доповіді під час захисту наукової роботи. Визначте, які фрази доцільно використовувати, а які потребують редагування. Які б вирази додали Ви?

Високоповажний голово спеціалізованої вченої ради!

Вельмишановні члени ради!

Шановні присутні!

Вашій увазі пропонується дисертаційна робота на тему: «...».

Обрана тема є в даний час особливо актуальною, так як, по-перше, ...

По-друге, ... З одного боку, ..., а з іншого боку ... По-третє, ...

Об'єктом, предметом дослідження в даній роботі є ...

Метою цієї роботи є розроблення й поглиблення концепції ... Для досягнення поставленої мети і розв'язування в зв'язку з нею завдань, робота розділена на ... розділи.

У першому розділі розбираються основи ... Як-от дається визначення понять та фундаментальних складових елементів ..., розбираються основні ознаки й поняття ... В рамках цього розділу наводиться характеристика ...

У другому розділі наводиться аналіз ... Також у другому розділі дається характеристика ...

Третя глава присвячена вивченню ... Був проведений детальний аналіз в області найбільш важливих аспектів даної тематики. Зокрема, було приділено увагу ... Були розглянуті нові закони і положення, на підставі яких був уточнений статус ... Були виявлені ...

У висновку я наголошую, що ...

Дякую за увагу!

Завдання 4. Ознайомтеся з уривком виступу опонента дисертації. Схарактеризуйте його. Які мовні кліше використані у рецензії? Які речення або словосполучення потребують редагування?

ВІДГУК

офіційного опонента Ляшенко Руслани Дмитрівни

на дисертацію Новіцького Владислава Валерійовича на тему:

«Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність здійсненого В. В. Новіцьким дослідження не підлягає сумніву насамперед з огляду на те, що роль та значення юридичних гарантій прав людини у розвитку сучасних демократичних правових систем перманентно зростає. Це обумовлено, насамперед, тенденціями ускладнення характеру розвитку сучасних суспільних відносин та, відповідно, необхідністю їх правового регулювання. Правильне розуміння норм права, закріплених ними юридичних дефініцій та правових категорій, визначення їх змістовних меж, наявність стійких взаємозв'язків між відповідними механізмами їх належної практичної реалізації – є важливими чинниками забезпечення ефективно функціонуючого правопорядку в сучасній демократичній, правовій та соціальній державі.

У світлі зазначеного очевидним є те, що права і свободи людини не можуть належним чином реалізовуватися без створення відповідної системи їх гарантій, зокрема, юридичних. Адже саме юридичні гарантії прав людини – це своєрідний правовий принцип, який забезпечує належну реалізацію суб'єктами правових відносин своїх прав, свобод і законних інтересів, а отже, виступає ключовим чинником формування високого рівня правопорядку в суспільно-державному житті. Про надзвичайну важливість юридичних гарантій прав людини свідчить, зокрема, низка конституційних норм, серед яких слід виокремити наступні:

1) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України);

2) в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (ст. 8 Конституції України);

3) правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України);

4) усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21 Конституції України).

З цих та багатьох інших конституційних положень, зокрема, випливає, що вся діяльність органів публічної влади повинна бути спрямована на створення умов для ефективної реалізації прав і свобод людини, що, у свою чергу, надає юридичним гарантіям прав людини своєрідного первинного статусу або першочергового значення у загальній системі гарантій таких прав. При цьому однією з важливих особливостей юридичних гарантій прав людини є їх тісний взаємозв'язок з державою, оскільки саме держава виступає чи не основним гарантом прав людини, у тому числі соціальних, що визначає її соціальну сутність.

Крім цього, потрібно враховувати, що значення юридичних гарантій прав людини суттєво посилюється в сучасних інтеграційних та глобалізаційних реаліях, в яких перебуває Україна. Адже поступова інтеграція України до Європейського Союзу вимагає, серед іншого, здійснення масштабної роботи, пов'язаної з належним забезпеченням гармонізації та уніфікації правових норм, в яких закріплюються відповідні гарантійні механізми реалізації прав і свобод людини. Саме тому на сьогодні назріла нагальна необхідність здійснення комплексного порівняльно-правового дослідження природи та значення юридичних гарантій прав людини в контексті сучасного розвитку англосаксонської та романо-германської правових систем. Одним із напрямів

такого аналізу є наукове осмислення юридичних гарантій прав людини як одного з фундаментальних охоронно-захисних механізмів їх реалізації, адже це обумовлює забезпечення правопорядку та законності, а відтак, і належного правового захисту кожного суб'єкта права. Адже, юридичні гарантії прав людини, за умови їхньої реальності, дієвості, доступності та фахового правозастосування, є потужним засобом стримування різних суб'єктів права від протиправних посягань на права людини. Така характеристика юридичних гарантій прав людини вимагає застосування системного підходу до визначення їх сутності, природи, ознак та функцій, що, у свою чергу, надає можливість отримати обґрунтовані результати відповідних наукових пошуків.

Обрана дослідником тема, поза всяким сумнівом, відзначається значним евристичним потенціалом та актуальністю, особливо з огляду на сучасні процеси державотворення та правотворення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлено раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Загальна структура роботи в цілому є логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження.

Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатку, що, на нашу думку, повністю узгоджується з метою і завданнями дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз юридичних гарантій прав людини в порівняльно-правовому аспекті англо-саксонської та романо-германської правових систем світу.

Ознайомлення з дисертаційним дослідженням дає підстави для констатації того, що основні положення і висновки, які виносяться автором на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни. В основу цих висновків і положень, які доповнюють існуючі в юридичній науці погляди науковців на

систему юридичних гарантій прав людини, покладено достатню методологічну, теоретичну, інформаційну та джерельну бази. Крім того, у дисертаційному дослідженні виокремлено питання, які потребують подальших наукових розвідок.

Наукова новизна дисертаційного дослідження В. В. Новіцького не викликає сумнівів та полягає у тому, що представлена дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень юридичних гарантій прав людини за компаративістськими орієнтирами англосаксонської і романо-германської правових систем.

Вагомий здобуток новизни розглянутого дослідження полягає також у доведенні змістовної структурованості юридичних гарантій національного рівня, яка базується на трьох основоположних чинниках: 1) процедурно-процесуальна парадигма охорони та захисту прав людини; 2) інститут юридичної відповідальності; 3) презумпція невинуватості (с. 12).

Автором істотно уточнено та поглиблено розуміння методології дослідження юридичних гарантій прав людини, ключових особливостей інституту юридичних гарантій прав людини, у тому числі їх функціонального призначення, структурних рівнів механізму забезпечення гарантій прав людини, а також критеріально-функціонального розмежування інструментарію охорони та захисту прав людини в контексті не лише відновлення порушеного, невизнаного та/або оспорюваного права, а й протидії протиправним діям (с. 8-14).

Дисертаційне дослідження В. В. Новіцького виконано відповідно до програми науково-дослідної діяльності Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України і є складовою частиною планових тем відділу теорії держави і права «Право і прогрес: запити громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: РК0117U002697), «Роль правової доктрини в реформуванні національної правової системи: запити-підходи-рішення» (номер державної реєстрації: РК 0119U103206).

Методологічна основа дисертації зумовлена особливостями об'єкта і предмета дослідження, багатоаспектним характером природи та значення юридичних гарантій прав людини, наявністю значної кількості об'єктивних і суб'єктивних чинників їх формування та розвитку в сучасних демократичних реаліях. Методологічну основу дисертації склала система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів і принципів наукового пізнання, які забезпечили комплексний та всебічний аналіз предмета дослідження.

Загалом зміст дисертації в цілому характеризується достатньо високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Авторське поєднання підходів, методів та принципів наукового пізнання надало можливість виявити цілісне розуміння сутності та природи юридичних гарантій прав людини, а також визначити їх функціональне призначення у розвитку демократичних правових систем сучасності. У дисертаційному дослідженні чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації та система юридичних гарантій прав людини, що дозволило автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних питань.

Розділ 1 «Генезис категорії «юридичні гарантії прав людини» складається з двох підрозділів і присвячений визначенню сутності та природи юридичних гарантій прав людини як об'єкта дослідження сучасної науки, а також аналізу методологічних аспектів розуміння даної категорії.

У результаті аналізу історичної ретроспективи розвитку юридичних гарантій прав людини В. В. Новіцький не без підстав наголошує на тому, що останні, як цілісний інститут права, пройшов тривалий історичний час свого змістовного та функціонального становлення, починаючи своє зародження з ідей державного управління та поступової трансформації у невід'ємну складову доктрини прав людини. При цьому юридичні гарантії прав людини ввібрали в себе змістовне призначення, яке прослідковується від ідеології поділу влади на

законодавчу, виконавчу, судову, до цивілізаційної боротьби проти дискримінації прав людини за різноманітними ознаками (с. 39).

Дисертантом сформульоване авторське бачення методологічного контексту дослідження даної проблематики, який включає в себе відповідні складові, що у своїй сукупності визначають зміст юридичних гарантій прав людини, а саме: 1) динамічний розвиток суспільних процесів; 2) посилення внутрішніх інтеграційних чинників; 3) фактор суб'єктивістських переконань, догматично-багатовекторних наукових підходів; 4) вплив праворозуміння та його концепцій на світоглядні орієнтири науковця-правника (с. 66).

Розділ 2 «Юридичні гарантії прав людини: загальна характеристика» складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню особливостей юридичних гарантій прав людини, дослідженню механізму забезпечення гарантій прав людини, а також визначенню місця юридичних гарантій прав людини в загальній системі гарантій таких прав.

Автором обґрунтовано положення про те, що юридичні гарантії прав людини – фактор дієвості правового виховання і правової культури. Адже правове виховання та правова культура включають в себе комплекс індивідуально-особистісних, суспільних правил, норм, постулатів, які повинні ґрунтуватися на юридичних вимогах, що містяться у нормативно-правових актах. Від того комплексу прав та юридичних гарантій, які має людина, рівня ефективності їх реалізації, залежить право-культурно-виховний процес у державі (с. 85-87).

Автором запропоновано розглядати механізми забезпечення гарантій прав людини з урахуванням критерію функціональної належності таких гарантій, що передбачає наступні складові: 1) самозахист прав людини; 2) судові та альтернативні способи вирішення спорів. Слід погодитись, що такий поділ чітко окреслює широкий арсенал законних методів, які можуть бути використані суб'єктами права для відвернення різного роду небезпек, а також відновлення свого правового статусу, який існував до протиправного посягання (с. 99).

Дисертантом також вдало аргументовано наявність не лише теоретичної значущості юридичних гарантій прав людини, але й важливу практичну складову їх здійснення, що обумовлюється складним та багатофункціональним характером юридичних гарантій прав людини, а також розгалуженістю сфер та галузей суспільного життя, в межах яких застосовуються відповідні гарантії прав людини (с. 113-136).

Розділ 3. «Юридичні гарантії прав людини в правових системах світу» складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню порівняльних аспектів функціонування юридичних гарантій прав людини в англосаксонській та романо-германській правових сім'ях, а також визначенню шляхів удосконалення юридичних гарантій прав людини в Україні.

Позитивній оцінці підлягає спроба В. В. Новіцького проаналізувати специфіку юридичних гарантій прав людини в межах англосаксонського типу правових систем, яка безпосередньо пов'язана з особливостями їх функціонування, що обумовлюється, з-поміж іншого, параметрами їх нормативного закріплення у відповідних джерелах права. У світлі зазначеного обґрунтовано ідею, що юридичні гарантії прав людини у Сполучених Штатах Америки вибудовуються в чітку триланкову систему: 1) юридико-організаційні гарантії; 2) юридико-конституційні гарантії; 3) юридико-прецедентні гарантії прав людини (с. 157).

Досліджуючи юридичні гарантії прав людини у правових системах романо-германського типу, дисертантом наголошено на актуальній проблемі пошуку стратегічного балансу між прагненням країн Європейського Союзу до зміцнення безпекових умов життєдіяльності для всіх і кожного, вирішенням складних питань мультикультуралізму та дотриманням основоположних прав і свобод людини (с. 164-182). При цьому автором відзначається роль Європейського Суду з прав людини у забезпеченні даного балансу.

У вказаному контексті слід підтримати думку дисертанта про те, що юридичні гарантії прав людини країн романо-германської правової сім'ї не є ідеальними, однак ключове завдання порядку денного для держав-членів ЄС

полягає у тому, щоб мінімізувати прояв відповідних ризиків та загроз належній реалізації прав людини через запровадження результативних механізмів стримувань і противаг, а також створити умови доступності для кожної людини реального, своєчасного інструментарію захисту своїх законних прав (с. 183).

Належну увагу В. В. Новіцький приділив основним напрямам удосконалення юридичних гарантій прав людини в національній правовій системі України. У цьому питанні автор виходить з того, що інститут юридичних гарантій прав людини в Україні, враховуючи вітчизняні політикоправові реалії, має специфічні ознаки, які відображають прагнення національного законодавця покращити результативність охоронно-захисних методів забезпечення недоторканності прав людини та дають можливість виявити наявні проблеми в регулюванні суспільних відносин. При цьому, як слушно зауважує дисертант «шляхи та методи вдосконалення законодавчих гарантій прав людини, імплементаційні засоби їх інкорпорування на практиці, повинні утверджувати довіру суспільства до законодавчої, виконавчої, судової гілок влади» (с. 183).

Дисертант цілком доречно наголошує на поступовій, виваженій імплементації фундаментальних підходів взаємної комунікації між Україною та Європейським Союзом, у тому числі тієї, яка стосується гармонізації нормативно-правового забезпечення прав людини в межах правопорядків України та ЄС (с. 187). При цьому автором обґрунтовується певна обережність у забезпеченні повноцінного впровадження судового прецеденту в Україні як джерела права, зважаючи на проблемні питання судової влади. Останнє пов'язано з тим, що система судоустрою України продовжує шлях реформаційного становлення та пошуку найбільш вдалої моделі організації, зважаючи на реалії сьогодення, а також відсутність дієвих запобіжників зловживання суддями своєю владою (с. 189-196).

З дисертантом можна також погодитися, що «у рамках дослідження шляхів та методів удосконалення регулятивного механізму юридичних гарантій прав людини в Україні необхідно активно займатися проблематикою

моніторингу нормативно-правових актів на предмет виявлення та усунення їх техніко-юридичних недоліків, а також підвищення якісного, професійнофахового рівня законотворчої діяльності. При цьому особливу увагу важливо приділяти дієвому утвердженню інституту народовладдя в Україні як формаційного уособлення безпосередньої демократії» (с. 208).

Аналіз тексту дисертації дозволяє відзначити, що автором здійснено комплексне вивчення, теоретичний аналіз, осмислення та розгляд доктринальних ідей та практичних аспектів застосування системи юридичних гарантій прав людини.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, достатньо повно викладено в 18 наукових працях, з яких: 9 наукових статей опубліковано у фахових наукових виданнях України з юридичних наук; 2 – в зарубіжних періодичних виданнях країн Європейського Союзу; 1 – в зарубіжному періодичному виданні, яке включено до бібліографічної і реферативної бази даних Scopus; 6 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Відтак, дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації.

Об'єктивне оцінювання тексту дисертації, а також його результатів, дає підстави стверджувати, що дисертантом було дотримано загальновизнані стандарти та вимоги академічної доброчесності. Зокрема, належним чином оформлено посилання на наукову літературу, аналітичні матеріали та нормативно-правові акти, що дозволило встановити відсутність у ньому академічного плагіату або запозичень наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, без зазначення авторства та джерела запозичення.

Анотація до поданого дисертаційного дослідження відображає стислий та чіткий виклад роботи, містить положення щодо мети, новизни дисертації, а її

зміст не є ширшим за зміст самого дослідження. Вказане слугує показником не лише проведеної роботи та обізнаності В. В. Новіцького у досліджуваній темі, а й свідчить про достатній рівень наукової підготовки автора, його спроможність правильно й ефективно обробляти та систематизувати наукові факти та ідеї.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В. В. Новіцького, не можна не звернути уваги на деякі положення, які мають дискусійний характер та є властивими для будь-якого творчо-наукового пошуку, зокрема:

1. У підрозділі 2.2 дисертації на с. 95 автор робить висновок про те, що «механізм правового регулювання – це професійна діяльність уповноважених індивідуальних та колегіальних суб'єктів права, які, застосовуючи закріплені в міжнародному праві, нормативно-правових актах України диспозиційно-санкційні норми, забезпечують конституційний правопорядок суспільних відносин, а також гарантують реалізацію державницької функції з охорони, захисту прав людини». З огляду на зазначене, хотілося б почути від дисертанта, що слід розуміти під поняттям «диспозиційно-санкційні норми» та які правові засоби, використовувані в процесі правового регулювання, формують систему юридичних гарантій прав людини?

2. У контексті виокремлення дисертантом ідеологічних гарантій прав людини (підрозділ 2.3), не визначеним залишилися питання щодо змісту їх «духовно-культурологічної складової» (с. 126), зокрема, ролі та значення моралі у забезпеченні ефективної реалізації прав людини. У зв'язку із цим, на нашу думку, потребує уточнення авторське бачення структури духовнокультурологічної складової ідеологічних гарантій прав людини та її функціонального призначення.

3. У підрозділі 3.3 на с. 207 автор наголошує, що «одним із основоположних факторів вдалої інтеграції механізмів народовладдя в Україні, є повноцінна консолідація громадянського суспільства, особливо в умовах протидії викликам та загрозам сьогодення». У зв'язку із цим, хотілося б почути пояснення від автора щодо конкретних шляхів забезпечення належного рівня

консолідації громадянського суспільства в Україні, а також відповідь на те, які саме виклики і загрози, на думку дисертанта, найбільше гальмують повноцінний прогресивний розвиток юридичних гарантій прав людини?

Однак, наведені зауваження не заперечують наукової значущості дисертаційної роботи В. В. Новіцького, яка в цілому є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що містить достатньо положень наукової новизни на рівні як постановки проблеми, так і методології її аналізу та висновків. Вказане засвідчує достатню «наукову зрілість» автора і зумовлює загальний висновок про відповідність поданої до захисту дисертації встановленим вимогам. В цілому дисертацію слід охарактеризувати як системне, всебічне і ґрунтовне дослідження, у ході якого автору вдалося досягти поставленої мети.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Усе викладене дає підстави для висновку, що дисертаційне дослідження В. В. Новіцького є самостійною і оригінальною науковою працею, в якій на високому фаховому рівні розкрита тема і обґрунтована авторська концепція розуміння сутності, природи та значення юридичних гарантій прав людини в порівняльно-правовому аспекті англосаксонської та романо-германської правових систем світу. Висновки, сформульовані в дисертації, можуть слугувати теоретичною і методологічною основою поглиблення та систематизації досліджень окресленої автором предметної сфери. Отже, дисертаційне дослідження на тему «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз» відповідає вимогам МОН України щодо дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії, пп. ... Порядку ..., затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю.....

Завдання 5. Проаналізуйте тематику останньої наукової конференції, у якій Ви брали участь. Запропонуйте власний варіант її організації.

Завдання 6. Проаналізуйте одну з доповідей наукової конференції за такими складниками: актуальність, наукова новизна, висновки, оформлення, мовні засоби.

Завдання 7. Підготуйте повідомлення про хід вашого наукового дослідження.

Завдання 8. Підготуйтеся до ролі «рецензента» на науковій конференції з теми «...».

Завдання 9. Підготуйте усний науковий виступ за темою дослідження з урахуванням відповідних вимог до цього наукового жанру. Поміркуйте і дайте відповіді на такі питання: як уникнути хвилювання, поводити себе перед аудиторією, читати чи розповідати текст, користуватися жестами, як завоювати увагу й симпатії аудиторії.

Завдання 10. Випишіть із наукових праць юридичного спрямування приклади опису, розповіді, міркування.

Завдання 11. Ознайомтесь з анотаціями до 3 наукових статей з юридичної галузі. Проаналізуйте їх за структурою, змістом, призначенням, мовним оформленням, обсягом.

Завдання 12. Проаналізуйте статтю, подану у фаховому журналі (на вибір) за планом:

- тема, основна проблема, головна думка;
- мета і завдання автора;
- узгодженість назви статті з основним змістом;
- композиція статті, висновки;

- доречність застосування мовних засобів.

Завдання 13. Напишіть рецензію на магістерську роботу.

Завдання 14. Напишіть рецензію на наукову доповідь.

6.3. Питання, вправи і завдання до теми «Академічна доброчесність як запорука якісної освіти і науки»

Теоретичні питання:

1. Ознайомтеся з визначеннями поняття академічної доброчесності в науковій та нормативній літературі. Чи вважаєте ви їх повними? Якщо ні, то чому? Яке б визначення запропонували ви?

2. Що, на Вашу думку, спричинило кризу академічної доброчесності в Україні? Запропонуйте шляхи її подолання.

3. Схарактеризуйте поняття академічної культури. Назвіть її функції, складові.

4. Схарактеризуйте такі документи, як Етичний кодекс ученого, Бухарестська декларація етичних принципів вищої освіти.

5. Як змінилося ваше розуміння академічної доброчесності? Що з того, що ви дізналися в цій темі, було найважливішим? Чому?

6. Подайте визначення академічного плагіату, сформулюйте поради щодо його подолання.

7. Схарактеризуйте інші прояви академічної недоброчесності, наведіть конкретні приклади, з якими, можливо ви зустрічались у вашій освітній і науковій практиці.

8. Схарактеризуйте нормативно-правове (документальне) забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності у ЗВО України.

9. Назвіть можливі варіанти академічної відповідальності за порушення принципів академічної доброчесності.

10. Що з цієї теми ви готові використати вже найближчим часом? З чого почнете?

11. Про що би ви хотіли дізнатися більше і чому?

Завдання практичного характеру¹:

1. Деякі науковці радять підписувати зі здобувачами освіти декларацію про непорушення принципів академічної доброчесності. Прочитайте текст такої декларації та поміркуйте, чи дійсно підписання такого документа може бути корисним. Що б до наведеної декларації додали ви?

Приклад тексту декларації до завдання на оцінку

Здаючи це завдання, я погоджуюся з такою декларацією:

Я розумію, що університет очікує, що всі студенти чесно та відповідально виконують завдання. Я обіцяю виконувати онлайн завдання відповідно до стандартів та цінностей академічної доброчесності. Я усвідомлюю, що будь-яка форма поганої академічної практики чи академічних порушень буде відслідковуватися і може призвести до дисциплінарних наслідків.

Я підтверджую, що:

ця робота є моєю власною роботою, за винятком випадків, коли це зазначено належним чином (наприклад, є посилання);

не користувався/лась несанкціонованою допомогою під час виконання цієї роботи;

ця робота не здавалась на оцінку в межах іншої дисципліни в цьому навчальному році чи в попередні роки;

поінформований/на, що мій заклад може перевірити мою роботу за допомогою системи...;

¹ Завдання взято з платформи «Prometheus», курс «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів» (https://apps.prometheus.org.ua/learning/course/course-v1:Prometheus+AI101+2021_T2/home)

генерував/ла розрахунки та дані в цій роботі незалежно, використовуючи лише інструменти та ресурси, визначені для використання в цій роботі;

написав/ла текст та/або переклад у цій роботі самостійно, використовуючи лише ті інструменти та ресурси, які визначені для використання у цій роботі.

2. Виконання кейсів.

Кейс 1. Групова робота

Семен, Петро, Оксана та Катерина об'єдналися для групового проєкту в межах курсу з міжнародних досліджень. Їм потрібно написати роботу обсягом 10 сторінок.

Через певні причини студенти відклали написання роботи наостанок. Здати роботу потрібно через 2 дні, а майже нічого не зроблено.

Ознайомтеся із наведеними нижче варіантами розв'язання проблеми і визначте, чи має місце порушення академічної доброчесності в кожному з них.

Варіант 1

Семен писав роботу на схожу тему минулого семестру. Він пропонує надіслати всім свою роботу в електронному вигляді, дещо додати, дещо змінити так, щоб вона відображала спільну думку в межах їхнього проєкту. Таким чином, у кожного буде можливість стисло проглянути відредаговану роботу, перш ніж здати її.

Варіант 2

Петро пропонує кожному взяти різні частини роботи і попрацювати над ними самостійно. Зі свого боку, він готовий потім зібрати всі частини разом, узагальнити результати і написати заключні висновки.

Часу дійсно обмаль, тому він сам надішле роботу професору. Решта групи не матиме можливості переглянути готову роботу.

Варіант 3

У Катерини виникла непередбачувана сімейна ситуація, якою вона поділилась із групою. Раніше Катерина була активною учасницею групи, проте цього разу вона не може витратити на письмову роботу достатньо часу.

Учасники групи пропонують поставити ім'я Катерини на готовій письмовій роботі. Катерина, натомість, пообіцяла, що наступного разу буде активнішою.

Варіант 4

Оксана розчарована групою. Вона працювала в ній раніше і відчуває, що їхня спільна робота на рівні нижче середнього. Дівчина переймається тим, аби продовжити навчання на PhD програмі, і хотіла б писати роботу самостійно, оскільки переконана, що так отримає вищий бал.

Оксана пропонує групі написати роботу самостійно і поставити на ній імена інших.

Кейс 2. Геніальна робота

Євгенія досліджує вплив медіа на поведінку споживачів. Вона знайшла готову анкету для дослідження. Дівчина використовує цю анкету від свого імені без жодного покликання на автора. Професор вражений дослідженням і ставить їй високу оцінку за виконану роботу.

Кейс 3. Письмова робота

2/2 points (graded)

Іван має труднощі з письмовою роботою. Він повинен підготувати маркетингове дослідження про виробництво безалкогольних напоїв для курсу «Вступ до бізнес-маркетингу», а також презентувати свою тему групі.

Ознайомтеся із наведеними нижче варіантами розв'язання проблеми і визначте, чи має місце порушення академічної доброчесності в кожному з них.

Варіант 1

Іван звертається до тітки, яка викладає курси маркетингу в іншому ЗВО, і вона йому пропонує деякі роботи своїх студентів, аби він їх скопіював і презентував на курсі.

Чи порушує тітка принципи академічної доброчесності, ділячись матеріалами з Іваном?

Варіант 1

Іван звертається до тітки, яка викладає курси маркетингу в іншому ЗВО, і вона йому пропонує деякі роботи своїх студентів, аби він їх скопілював і презентував на курсі.

Чи порушує тітка принципи академічної доброчесності, ділячись матеріалами з Іваном?

Кейс 4. Спільне дослідження

Професор Сергієнко спільно із двома студентками 3 року навчання працювали над соціологічним дослідженням. Студентки проводили польове дослідження, використовуючи спільно розроблену анкету. Після завершення збору та аналізу даних викладач опублікував статтю без згадки про студенток, які спільно з ним працювали над дослідженням.

Чи порушив викладач правила академічної доброчесності?

Кейс 5. Захист робіт

На захисті магістерських робіт науковий керівник, який також очолює кафедру, наполягає на вищій оцінці студентці, чисєю науковою роботою керував. Він апелює до того, що дівчина планує продовжувати навчання в аспірантурі. Натомість інший студент, чия робота краща, не планує продовжувати навчання, тож це не вигідно кафедрі.

Кейс 6. Перевірка робіт на плагіат

При перевірці бакалаврських робіт у двох студентів виявляють плагіат. Одному зі студентів, чий науковий керівник — поважний професор університету, комісія пропонує терміново внести зміни в роботу і подати її до захисту. Натомість іншого студента, у чий роботі виявлений плагіат, не допускають до захисту.

Чи порушує комісія правила академічної доброчесності?

Кейс 7. Комунікація викладача зі студентами

Михайло слухає курс «Вступ до філософії». У силабусі курсу зазначено, що для допуску до іспиту студенти мають набрати 45 балів під час семінарських занять. Михайло бере активну участь в обговореннях і впевнений, що він набирає достатню кількість балів для допуску. За день до іспиту викладач надсилає групі списки із набраними балами і прізвища тих, хто не допущений до іспиту. Серед недопущених Михайло бачить і своє прізвище. Студент звертається до викладача з проханням пояснити й отримує відповідь «Я так оцінив Вашу роботу на семінарських заняттях».

Чи повинен викладач надати Михайлові детальне роз'яснення ситуації?

6.4. Підсумковий тест з дисципліни

1. Навмисне чи усвідомлене оприлюднення (опублікування), повністю або частково чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань:

- A. Фабрикація
- B. Фальсифікація
- C. Плагіат

2. Оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів:

- A. Плагіат
- B. Самоплагіат
- C. Фальсифікація

3. Вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях:

- A. Фальсифікація
- B. Фабрикація
- C. Плагіат

4. Свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень:

- A. Фальсифікація
- B. Фабрикація
- C. Плагіат

5. Внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту:

- A. Фальсифікація
- B. Фабрикація
- C. Хибне співавторство

6. Використання родинних зв'язків чи службового становища для отримання переваг у навчальній, позанавчальній, науковій чи адміністративній сфері:

- A. Непотизм
- B. Симуляція
- C. Підтасовування

7. Додавання до чужого матеріалу без дозволу автора додаткової інформації, це:

- A. Копірайт
- B. Рерайт
- C. Републікація

8. Плагіат, суть полягає у компіляції, перефразуванні окремих слів і речень, у результаті чого стає незрозумілим де чий текст:

- A. Самоплагіат
- B. Мозаїчний плагіат
- C. Непрямий плагіат

9. Переписування першоджерела без змін і посилання:

- A. Дослівний плагіат
- B. Мозаїчний плагіат
- C. Прямий плагіат

10. Погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів, що часто підкріплюється фіктивними лікарськими довідками, отриманими незаконним способом:

- A. Симуляція
- B. Фабрикація
- C. Підкуп

11. Науковому стилю притаманна:

- A. Абстрактна лексика
- B. Конкретна лексика
- C. Емоційно-забарвлена лексика

12. Науковому стилю притаманні:

- A. Прості речення
- B. Складні речення
- C. Неповні речення

13. Науковому стилю притаманні:

- A. Розповідні речення
- B. Питальні речення
- C. Окличні речення

14. Виклад матеріалу в наукових текстах ведеться від:

- A. Першої особи
- B. Другої особи
- C. Третьої особи

15. До власне наукового стилю належать:

- A. Монографія, стаття, дисертація
- B. Підручник, посібник
- C. Бесіди, лекції

16. До науково-навчального стилю належать:

- A. Монографія, стаття, дисертація
- B. Підручник, посібник, лекції

17. До категорій наукового тексту не належить:

- A. Зв'язність
- B. Структурованість
- C. Цілісність
- D. Емоційність

18. Спосіб викладу інформації, метою якого є передати перебіг подій у часі:

- A. Розповідь
- B. Опис
- C. Міркування (роздум)

19. Спосіб викладу інформації, метою якого є перерахування якостей предмета або явища, властивих йому в певний момент:

- A. Розповідь
- B. Опис
- C. Міркування (роздум)

20. Спосіб викладу інформації, метою якого є дослідження, узагальнення знань про дійсність, з'ясування причин явищ, обґрунтування висновків, доведення істинності або неістинності певних положень:

- A. Розповідь
- B. Опис
- C. Міркування (роздум)

21. Правильним у науковому тексті буде висловлювання:

- A. Як я зазначав вище
- B. Як нами було зазначено вище

22. Правильним у науковому тексті буде висловлювання:

- A. Слід зазначити таке
- B. Слід зазначити наступне

23. Знайдіть рядок із правильним написанням:

- A. Одже, можна з упевненістю стверджувати, що...
- B. Отже можна з упевненістю стверджувати, що...
- C. Отже, можна з упевненістю стверджувати, що...

24. Правильним у науковому тексті буде висловлювання:

- A. Хочеться розглянути
- B. Необхідно розглянути
- C. Дуже треба розглянути

25. Правильним у науковому тексті буде висловлювання:

- A. Варто дослідити круг питань
- B. Варто дослідити коло питань
- C. Варто дослідити ряд питань

26. Виберіть правильний варіант:

- A. Комісія по складанню резолюції, курси по вивченню діловодства
- B. Комісія для складання резолюції, курси для вивчення діловодства

27. Виберіть правильний варіант:

- А. Після закінчення академії, після прибуття, після отримання
- В. По закінченні академії, по прибутті, по отриманні

28. Виберіть правильний варіант:

- А. Через непорозуміння, через помилку, помилково
- В. По непорозумінню, із-запомилки

29. Виберіть правильний варіант:

- А. По правилах, по схемі
- В. За правилами, за схемою

30. Позначте рядок з правильним варіантом:

- А. На протязі години, на рідній мові, до відома слухачів
- В. Протягом години, рідною мовою, до відома слухачів
- С. На протягу години, на рідній мові, з відома слухачів
- D. На протязі години, рідною мовою, до ведення слухачів

31. Виберіть правильний варіант:

- А. Директору інституту, начальнику відділу, директору заводу хімреактивів, слідує питання
- В. Директорові інституту, начальникові відділа, директорові заводу хімреактивів, слідує запитання
- С. Директорові інституту, начальникові відділу, директорові заводу хімреактивів, наступне питання
- D. Директору інституту, начальнику відділа, директору заводу хімреактивів, наступне запитання

32. Визначте правильний варіант:

- А. Бувший директор фірми

В. Колишній директор фірми

33. Визначте правильний варіант:

- А. У відповідності з чинним законодавством
- В. Відповідно до чинного законодавства
- С. У відповідності з діючим законодавством
- Д. Відповідно до діючого законодавства

34. Визначте правильний варіант:

- А. Приймати активну участь
- В. Брати активну участь

36. Визначте правильний варіант:

- А. Виділити наступні характеристики
- В. Виділити такі характеристики
- С. Виділити слідуючі характеристики

36. Визначте правильний варіант:

- А. Прийти до висновку
- В. Дійти висновку

37. Визначте правильний варіант:

- А. Прийняти міри
- В. Вжити заходи
- С. Вжити заходів

38. Визначте правильний варіант:

- А. У випадку розторгнення контракту
- В. У випадку розірвання контракту
- С. У разі розторгнення контракту

D. У разі розірвання контракту

39. Визначте правильний варіант:

- A. Назначено заступником міністра внутрішніх справ
- B. Призначено заступником міністра внутрішніх справ
- C. Назначено замісником міністра внутрішніх справ
- D. Призначено замісником міністра внутрішніх справ.

40. Укажіть правильний варіант:

- A. Заклучати угоду
- B. Укладати угоду

41. Визначте правильний варіант:

- A. Докласти всі зусилля
- B. Докласти всіх зусиль
- C. Прикласти всіх зусиль
- D. Прикласти всі зусилля

42. Визначте правильний варіант:

- A. Представляти звіт
- B. Подавати звіт

43. Визначте правильний варіант:

- A. Згідно його класифікації
- B. Згідно з його класифікацією

44. Визначте правильний варіант:

- A. Надіслати листа за адресою
- B. Надіслати листа по адресу
- C. Надіслати листа на адресу

45. Визначте правильний варіант:

- A. Не зважаючи на таку кількість публікацій
- B. Не дивлячись на таку кількість публікацій

46. Оберіть правильний варіант:

- A. Досягненню мети сприятиме вирішення таких завдань
- B. Досягненню мети сприятиме вирішення наступних завдань
- C. Досягненню мети сприятиме вирішення таких задач

47. Оберіть правильний варіант фрази «Ми не можемо погодитись з...»:

- A. Іваном Сошенко
- B. Іваном Сошенком

48. Оберіть правильний варіант:

- A. Таблиці подано на дванадцять аркушах
- B. Таблиці подано на дванадцятьох аркушах
- C. Таблиці подано на дванадцятьма аркушах

49. Оберіть правильний варіант написання «Найбільш повною нам видається класифікація...»:

- A. Василя Козаченко
- A. Василя Козаченка

50. Оберіть правильний варіант «Пропонуємо викласти пункт 1 статті 2...»:

- A. У такій редакції
- B. У наступній редакції

51. Оберіть правильний варіант:

- A. Автор відноситься до проблеми досить серйозно

В. Автор ставиться до проблеми досить серйозно

52. Яке речення належить до наукового стилю:

А. Підручник з геодезії, який ми уклали, дуже коротенький, схематичний

В. Комп'ютер – електронний пристрій для виконання складних обчислень і перетворення даних, керований спеціальними програмами; складається з процесорів, внутрішньої та зовнішньої пам'яті

С. Дослідники називають наших предків екоцентричними, тобто такими, що жили у злагоді з природою, берегли землю, водойми та джерела, змалечку наставляючи дітей: не плюй у криницю, бо доведеться води напиться

53. Який варіант з наведених нижче найбільш прийнятний для наукового стилю:

А. Найпоширенішою є класифікація Михайла Градуна

В. Найбільш поширеною є класифікація Михайла Градуна

С. Найбільш поширеною є класифікація Михайла Градун

54. У наукових творах варто вживати стандартизовані сполучення типу:

А. Згідно з, у відповідності, у зв'язку

В. Згідно з, відповідно, у зв'язку з

С. Згідно з, відповідно до, з огляду на

55. Чи можна вводити у науковий текст іншомовний термін, коли є питомий відповідник в українській мові:

А. Так

В. Ні

С. Обидві відповіді правильні

56. Знайти неправильний варіант. Вживання запозичених термінів у науковому тексті вимагає дотримання таких правил:

- A. Не використовувати іншомовні слова без потреби
- B. Іншомовне слово вживати лише в тому випадку, коли воно більш точно й повно, ніж українське, розкриває відоме поняття, або надає тексту певного стилістичного забарвлення
- C. Запозичене слово має бути зрозумілим тільки фахівцям певної галузі

57. Укажіть український відповідник до слова «ексклюзивний» :

- A. Ідеальний
- B. Винятковий
- C. Пишний

58. Виберіть рядок, у якому є синонім до терміна горизонт:

- A. Географія, сонце, небо, далеч
- B. Видноколо, обрій, виднокруг, крайнебо
- C. Горизонталь, горизонтальний, протяжність, протяг, протягом, круг

59. У якому рядку правильно подано значення іншомовних слів:

- A. Інтелектуальний–розумовий, інституція–заклад
- B. Конфуз–ніяковість, маневрувати–блукати
- C. Інстинктивний–підсвідомий, превалювати–запобігати

60. У якому рядку всі терміни загальнонаукові:

- A. Класифікація, синтез, метод, взаємодія
- B. Верстат, кронштейн, плац, зашлакованість
- C. Морфологія, мовлення, асоціація, метафора

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічне письмо: навч. посібник / Уклад. Ревуцька С.К., Зінченко В.М. Кривий Ріг, 2019. 130 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А.Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016.
3. Горошкіна О., Груба Т. Українська наукова мова: теорія і практика : навчально-методичний посібник. Суми : Університетська книга, 2023. 108 с.
4. Довідник з академічної доброчесності / уклад. : В.Г. Гур'янова, Л.Т. Ониксимова, Н.В. Поберій; за заг. ред. Т. О. Маринич. Суми: Сумський державний університет, 2018. 24 с.
5. Іщенко Н.Г. Жанрова палітра наукової комунікації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2014. Випуск 42. С. 67–69.
6. Колоїз Ж. В. Академічне письмо та риторика : [практикум]. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.
7. Короткова Ю. М. Удосконалення академічного мовлення здобувачів освітнього ступеня «доктор філософії». Правовий часопис Донбасу. 4(77). 2021. С. 179-184.
8. Кульбабська О. В. Основи мовознавчих досліджень : модульний курс : навч. посібник / О. В. Кульбабська, Н. О. Шатілова. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 344 с.
9. Культура академічного письма: навч. посіб. для аспірантів. Нар. укр. акад., каф. українознав.; упоряд. О. В. Слюніна. Харків : Вид-во НУА, 2020. 56 с
10. Курс лекцій з дисципліни «Академічне письмо» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. українознавства; уклад. С. К. Ревуцька. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 81 с.

11. Лисенко Н. О. Культура наукової мови: навчальний посібник. Х.: Видавництво НФаУ, 2013. 271 с

12. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець. Науковотехнічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016. 117 с. URL: http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/International%20style%20citations_2017.pdf?id=d1b22a28-96eb-4ca4-9ac7-8e29a393b9fb

13. Науковий стиль як складник професійної діяльності працівників сфери освіти. Методичні поради. *Основи педагогічної майстерності й творчості викладача закладу вищої освіти* : навч. посіб. / Ю. М. Короткова, О. О. Новікова, Г. В. Мухіна : за заг. ред. С. С. Вітвіцького. Одеса : Олді+, 2023. С. 106-118.

14. Партико З. В. Основи наукових досліджень: підготовка дисертації [Текст] : навч. посіб. Запоріжжя : КПУ, 2015. 235 с.

15. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення / М. І. Пентилюк, І. І. Маруніч, І. В. Гайдаєнко. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 224 с.

16. Писарська Н. В., Заверющенко М. П., Лухіна М. Ю. Семантико-синтаксична організація наукового стилю. Вчені записки. Том 34 (73) № 5 2023, С. 24-28.

17. Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 2016. 427 с.

18. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. Київ: Академія, 2019. 216 с.

19. Семеног О., Фаст О. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 221 с.

20. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. К.: Наукова думка, 2019. 392 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ukr.pravopys-2019.pdf>

21. Сербенська О, Білоус М. Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. - 68 с

22. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: Методичні рекомендації та програма курсу. К., 2016. 61 с.

23. Юдін А. Пошукові системи світу, статистика 2018. Marketer. 06.06.2018. URL: <https://marketer.ua/ua/search-engine-stat-2018/>

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Аналітична довідка за результатами дослідження практик академічної доброчесності у вищих навчальних закладах України / МОН України, Інститут освітньої аналітики. Київ, 2016. С. 22–28. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/card.php?lang=en&id=592>

2. Довідник з академічної доброчесності / уклад.: В. Г. Гур'янова, Л. Т. Ониксимова, Н.В. Поберій; за заг. ред. Т.О. Маринич. Суми: Сумський держ. ун-т, 2018. 24 с. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/71531>

3. Електронний каталог Національної парламентської бібліотеки України: [політемат.база даних містить відом. про вітчизн. Та зарубіж. кн., брош., що надходять у фонд НІБ України]. Електронні дані(803 438 записів). Київ: Нац. парлам. б-ка України, 2002-2015. URL: catalogue.nplu.org .

4. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>.

5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: [Веб-сайт]. – Електронні дані. Київ: НБУВ, 2013-2015. URL: www.nbuv.gov.ua

6. Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017 / пер. з англ.; Інститут розвитку освіти. Київ: Таксон, 2017. 184 с.

7. Приклади оформлення посилань за ДСТУ 8302:2015 у списку використаних джерел. URL: <https://www.grafiati.com/uk/info/dstu-8302-2015/examples/>

8. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : Наказ МОН України від 12.01.2017 № 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#doc_save

9. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/261-2016-%D0%BF>

10. Про вищу освіту (із змінами і доповненнями) : Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

11. Про наукову і науково-технічну діяльність Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/848-19#>

12. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/44-2022-%D0%BF#>

13. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

14. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>

15. Щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах : Лист МОН України від 15.08.2018 № 1/11-8681 / Автори О. Панич, О. Малишев, Ю. Каганов. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/akredytatsiya/instruktlis/1-11-8681-vid-15082018-rekomendatsii-shchodo-zapobigannya-akademichnomu-plagiatu.pdf>

16. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти : Лист МОН України 23.10.2018 № 1/9-650: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>

17. Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників у Запорізькому державному медичному університеті. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://aspdoc.zsmu.edu.ua/upload/files/doslid/akademdobro/polozh_akadem_dobroch_ZSMU.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Глосарій

Абдукція – процес переходу від фактів до гіпотез, законів, теорій. Зміст абдукції полягає в тому, що вона забезпечує відкриття нового знання.

Автореферат (від гр. autos – сам і лат. referre – доповідь) – короткий виклад автором основних положень власної наукової праці, проведеного дослідження.

Актуальність – важливість вивчення проблеми для сучасної науки і практики; ступінь актуальності може мати глобальний (охоплювати науку, суспільні запити, практику загалом) або локальний характер (охоплювати окрему галузь науки, окремий регіон, суспільні інститути визначеного характеру тощо).

Аргумент – логічний довід, який є підставою доказу.

Аргументація – логіко-комунікативний процес, що слугує для обґрунтування визначеної точки зору задля її сприйняття, розуміння і прийняття.

Аркуш авторський – одиниця обсягу друкованого тексту, що дорівнює 40 000 друкованих знаків (букв, цифр, розділових знаків, пробілів між словами), до 24 сторінок машинописного тексту, надрукованого через 2 інтервали на стандартному аркуші формату А4.

Аркуш обліково-видавничий – одиниця обліку друкованого тексту, що дорівнює, як авторський аркуш, 40 000 друкованих знаків тексту, 700 рядкам віршованого тексту або 3 000 кв. см рекламного ілюстрованого тексту.

Анотація (від лат. annotatio – письмова ремарка, зауваження, примітка) – коротка характеристика книжки, стислий виклад основного змісту опублікованого чи рукописного твору.

Аспект – точка зору, відповідно до якої розглядають об'єкт дослідження.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час

навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

Верифікація – перевірка, емпіричне підтвердження або спростування теоретичних положень науки шляхом їх зіставлення з об'єктом дослідження, даними спостережень і експерименту.

Взасмодія діалогова – спільна діяльність мовців, яка передбачає рівність позицій у спілкуванні.

Гіпотеза – науково обгрунтоване припущення про ті чи ті властивості, сторони, процеси, причини об'єкта, істинність якого не доведено.¹⁰⁰

Гносеологія – вчення про сутність і закономірності наукового пізнання.

Дедукція – рух процесу пізнання від загального до одиничного (часткового), виведення часткового із загального.

Дефініція – коротке визначення змісту якого-небудь поняття.

Дисертація (від лат. *dissertatio* – міркування; дослідження; повідомлення; *dissertare* – обговорювати, міркувати, розвивати думку у формі доповіді; обмінюватися поглядами) – власне науково завершене дослідження, яким відкрито новий напрям у науці, започатковано досі не відомий підхід чи вирішено складну проблему, досліджено ще не відоме або розв'язано низку завдань, що забезпечать подальший поступ у цій проблемі чи галузі.

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи – письмове підтвердження організації, підприємства, установи, яке подають до вченої ради по захисту дисертацій, про застосування ними отриманих здобувачем результатів і відображених у роботі положень, рекомендацій, висновків із зазначенням, де і яким чином вони використовуються.

Екстраполяція (у пер. з лат. «надміру», «занадто» + «робити гладким», «оздоблювати») – метод наукового дослідження, що полягає в поширенні висновків, отриманих від спостережень над однією частиною явища, на іншу його частину.

Емпіричний – рівень, етап пізнання, на якому здійснюється збирання фактів, їх первинне узагальнення, опис того, що спостерігається, систематизація і класифікація.

Ерудиція наукова – (від лат. erudicio – ученість, освіченість) – глибокі знання у певній галузі знань чи в багатьох галузях; обізнаність.

Здібності мовні – сукупність психологічних і фізіологічних умов, що забезпечують засвоєння, відтворення й адекватне сприйняття мовних знаків мовного колективу, об'єднують здібність аналізувати мовні явища, лінгвістичну спостережливість, мовне чуття й пам'ять.

Евристика – сукупність прийомів і методів, що полегшують і спрощують вирішення пізнавальних, конструкторських, практичних завдань; наука про відкриття.

Еклектика – різновид метафізичного мислення, що характеризується крайнім суб'єктивізмом, механістичністю, софістикою і релятивізмом.¹⁰¹

Експеримент – загальний емпіричний метод дослідження, в основі якого лежить предметно-практична зміна об'єкта й суворий контроль за ним у керованих умовах.

Експлікація – тлумачення, пояснення, уточнення.

Екстраполяція (у пер. з лат. «надміру», «занадто» + «робити гладким», «оздоблювати») – метод наукового дослідження, що полягає в поширенні висновків, отриманих від спостережень над однією частиною явища, на іншу його частину.

Емпіричний – рівень, етап пізнання, на якому здійснюється збирання фактів, їх первинне узагальнення, опис того, що спостерігається, систематизація і класифікація.

Індукція – метод дослідження, пов'язаний з рухом думки від одиничного до загального, від даних досвіду, фактів до їх узагальнення у висновках і результатах.

Інтеграція – процес і механізм об'єднання і зв'язності елементів, характеризується інтегральністю, системоутворювальними змінними, факторами, зв'язками тощо.

Картина світу наукова – цілісна система уявлень про загальні властивості й закономірності природи, що виникає в результаті узагальнення і синтезу основних природничо-наукових понять і принципів.

Креативність – (лат. *creatio* – створення) – творча, новаторська діяльність; термін, яким окреслюють творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і входять до структури обдарованості як незалежний чинник.

Культура мови – дотримання літературних норм вимови, наголошення, слововживання, побудови словосполучень, речень, текстів; нормативність усної й писемної мови, що виявляється в її правильності, точності, ясності, чистоті, логічності, доречності, виразності, а також у розмаїтті граматичних конструкцій, багатстві словника, дотриманні в писемному мовленні орфографічних і пунктуаційних норм.

Культура наукової мови – нормативне застосування наукової мови в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах, високий рівень мовнокомунікативної культури.

Метод – сукупність визначених правил, прийомів, норм пізнання, оцінки або дії.

Методи дослідження – способи, напрями діяльності; поділяються на теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, ідеалізація, індукція і дедукція, порівняння, аналогія, моделювання, класифікація, узагальнення) і емпіричні (спостереження, бесіда, оцінка експертів, самооцінка, вивчення педагогічного досвіду, дослідна робота, обстеження, експеримент).

Методика – нижчий рівень методології, сукупність форм, операцій, прийомів, алгоритмів теоретичного або практичного освоєння дійсності, механізм реалізації методів.

Методологія – вчення про метод діяльності як такий, містить принципи, методи діяльності та їх пізнання. Складається з методології пізнання, методології практичної діяльності й методології оцінки (аксіометодології).

Мозаїчний плагіат – плагіат, суть полягає у компіляції, перефразуванні окремих слів і речень, у результаті чого стає незрозумілим де чий текст

Монографія – наукове видання, яке містить повне й усебічне дослідження якоїсь проблеми або теми; науковий збірник матеріалів авторитетної наукової конференції; науковий збірник дослідницьких матеріалів установ, навчальних закладів або наукових товариств з найважливіших наукових і науково-технічних проблем.

Непотизм – використання родинних зв'язків чи службового становища для отримання переваг у навчальній, позанавчальній, науковій чи адміністративній сфері

Новизна наукова – наукові результати, оцінювані за такими їхніми рівнями: уперше отримано, удосконалено, дістало подальшого розвитку.

Нововведення – те саме, що й інновація.

Підручник – навчальна книга, яка містить весь обов'язковий зміст навчального курсу.

Плагіат – навмисне чи усвідомлене оприлюднення (опублікування), повністю або частково чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань

Право авторське – набір виключних прав, які дозволяють авторам літературних, мистецьких та наукових творів отримати соціальні блага від результатів своєї творчої діяльності. Авторське право є ключовою галуззю права інтелектуальної власності; воно призначене захищати лише зовнішню форму вираження об'єкта (твір, малюнок, збірник, фотографія та інше), тобто їх «матеріальне втілення».

Предмет дослідження – конкретна частина об'єкта, його сутнісна сторона.

Реферат – це короткий виклад великого дослідження (наприклад, автореферат – виклад основного змісту дисертації) або кількох праць з наукової проблеми.

Рерайт – додавання до чужого матеріалу без дозволу автора додаткової інформації

Рецензія (від лат. *recensio* – розгляд, цензорське обслідування) – письмовий критичний розгляд, оцінка, визначення сильних сторін 103

і недоліків рукописного чи друкованого літературного твору, дослідження, а також спектаклю, кінофільму, картини, концерту тощо.

Самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів

Смак мовний – система ідейно-естетичних і психолінгвістичних орієнтацій соціальної групи мовців чи окремого мовця щодо мови, динаміки суспільної мовної свідомості.

Стаття наукова – вид наукових публікацій, де описано кінцеві або проміжні результати дослідження, обґрунтовано способи їх отримання, а також окреслено перспективи подальших напрацювань.

Стиль наукового мислення – історично сформована сукупність методологічних регулятивів, ідеалів і норм науки, що визначають зміст і спрямованість розвитку науки.

Тези – стислий виклад основних положень доповіді, наукової статті тощо.

Узагальнення – логічний прийом, за допомогою якого виявляються загальні властивості й ознаки предметів. Одна з важливих розумових операцій, у результаті якої виділяються і фіксуються відносно стійкі властивості об'єктів і їх відносин.

Фабрикація – вигадання даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях.

Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Хибне співавторство – внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту

Чуття мовне – індивідуальна система підсвідомих оцінок, що ґрунтується на літературних нормах і мовних ідеалах.

**МОВНІ КЛІШЕ ДЛЯ ФОРМУЛЮВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ТЕМИ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Проблема / назване явище заслуговує на особливу увагу серед науковців... Проблема актуальною на сучасному етапі розвитку науки...

Проблема належить до найактуальніших...

Проблема давно є на часі...

Проблема є актуальною...

Проблема є дискусійною...

Проблема є не досить розробленою...

Проблема є мало розробленою / недослідженою...

Проблема є цілком на часі...

Проблема заслуговує на особливу увагу...

Проблема не була об'єктом спеціального вивчення...

Проблема перебуває у центрі уваги...

Проблема посідає важливе місце...

Проблема фрагментарно висвітлювалася в..

Проблема цілком є не вирішеною...

Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання...

МОВНІ КЛІШЕ ДЛЯ ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Метою є встановити (встановлення)... Метою є визначити (визначення)...

Мета статті полягає у порівнянні... У статті вивчаються / виявляються / з'ясовуються... Мета статті – проаналізувати / описати / схарактеризувати / виявити / порівняти / узагальнити / систематизувати... Метою роботи є дослідження...

МОВНІ КЛІШЕ ДЛЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАВДАНЬ

проаналізувати (методику, закономірності, тенденції, проблеми, роль, можливості, реалії та перспективи)...

виявити закономірності...

дослідити особливості...

встановити (закономірності, тенденції, основні закони, принципи, системні ознаки, параметри)...

класифікувати...

описати (особливості, проблеми, параметри, ознаки, структуру, співвіднесеність, зв'язок, аспекти, засади, тенденції)...

обґрунтувати (теорію, тезу, погляди науковців на..., концепцію, перспективи, систему, шляхи розв'язання проблеми)...

узагальнити (досвід, висновки, результати попередніх досліджень, результати експерименту, експериментальні дані, статистичні дані, матеріали дослідження)...

охарактеризувати (сутність, сучасний стан, значення, механізм, основні напрямки, особливості, передумови, якості, причини, принципи)...

відстежити (процес, логіку, факти, причини, можливості, умови)...

запропонувати (нові підходи, шляхи розв'язання проблеми, класифікацію, рекомендації, нові методики дослідження)... сформулювати (закони, принципи, завдання, правила, висновки, рекомендації щодо, позицію щодо)...

навести (теорію, загальну характеристику, вагомий статистичний матеріал, відомості, характеристики, класифікації, типології)

ЛОГІЧНІ ПЕРЕХОДИ ВІД ОДНОГО АСПЕКТУ ДО ІНШОГО

Як було сказано (показано, зауважено, зазначено, встановлено, виявлено, з'ясовано)...

Як свідчать дані (результати)...

Як уже зазначалося / підкреслювалося вище / раніше...

Вище йшлося про...

Згідно з цим...

Відповідно до цього...

У зв'язку з цим...

У зв'язку з викладеним вище...

Далі з'ясуємо...

У такий же спосіб знаходить свій вияв...

ВИОКРЕМЛЕННЯ ПЕВНОГО АСПЕКТУ ІНФОРМАЦІЇ головне при цьому... зупинимося на головному... необхідно зазначити, що... маємо підкреслити / зауважити, що... слід мати на увазі / враховувати, що... характерно, що...

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження (виконаний аналіз) підтверджує, що...

Отже, є всі підстави зробити такий висновок:...

Результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про...

Відтак, можна впевнено стверджувати, що...

Сформулюємо основні висновки...

Здійснене дослідження дає можливість / дозволяє зробити такі висновки:...

Проведене дослідження дало можливість сформулювати такі висновки:...

У ході експерименту розв'язано поставлені завдання й підтверджено основні положення запропонованої гіпотези, а саме:...

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБЛЕНЬ

У перспективі планується дослідження співвідношення...

Перспективним видається більш детальне вивчення явища ... у порівняльному аспекті

Перспективи подальшого вивчення заявленої проблеми вбачаємо у дослідженні...

Подальше дослідження цього аспекту полягає в...

У межах отриманих результатів можна намітити перспективу подальшого студіювання в цьому напрямі...

Ю. Короткова, С. Юлдашева

Українська наукова мова

навчальний посібник

Підписано до друку 09.01.2025 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 8,25
Тираж 300 прим. Зам. № 009-01-2025

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»,
Київ, вул. Бориспільська, 9,
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: ФОП Андрієвська Л.В.
Київ, вул. Бориспільська, 9,
Свідоцтво: серія ВОЗ № 919546 від 19.09.2004 р.